

T.C.
YILDIZ ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

GELENEKSEL AVLULU TÜRK VE ARAP EVİNİN ORTAK KULLANIM ALANLARININ KARŞILAŞTIRILMASI

Mimar HAKAN BAHADIR

F.B.E. Mimarlık Anabilim Dalı Mimari Tasarım Programında
hazırlanan
YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tez Danışmanı Yrd. Doç. Dr. Meral KAPKIN

İSTANBUL - 1994

ÖNSÖZ

Kültür, değerler ve hayat görüşünün insanların yaşam biçimini etkilediği, bu etkilerine bağlı olarak tarih boyunca değişik kültürel çevreler oluşturulduğu bilinmektedir. Sosyo-kültürel faktörlerin bu çevrelere olan etkilerini ise insanoğlunun yaptığı farklı ev plan tiplerinde görmek mümkündür.

Çalışmanın konusu, Geleneksel Avlulu Türk ve Arap Evinin tarihsel süreç içinde incelenmesi ve "Ortak Kullanım Alanlarının " Sofa, Avlu, ve Harem-Selamlığın sosyo-kültürel faktörlerin ışığı altında değerlendirilmesidir.

Bu tezin her aşamasında gösterdiği yakın ilgi ve destekleri için danışman hocam Sayın Y. Doç. Dr. Meral KAPKIN'a ve bana çalışma gücü veren aileme teşekkürlerimi sunarım.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	I
İÇİNDEKİLER.....	II
ÖZET	V
SUMMARY	VI
BÖLÜM 1- GİRİŞ.....	1
BÖLÜM 2- GELENEKSEL EVİN OLUŞUMU	3
2.1. Ev'in Tanımı	3
2.2 . Ev'in Oluşum Süreci.....	3
2.3. Ev'in Tarihsel Gelişimi	3
2.4. Geleneksel Avlulu Ev.	5
2.5. Geleneksel Avlulu Evin Gelişimi.	8
2.5.1. Antik Devir Plan Tipleri	9
2.5.1.1 Megaron	9
2.5.1.2. Bayraklı Örnekleri.	9
2.5.1.3. Prostas ve Pastas Evleri.	9
2.5.1.4. Peristil Avlulu Evler.	10
2.6. Geleneksel Avlulu Evlerin Kent Yerleşimlerini Oluşturması	11
2.7. Geleneksel Avlulu Ev Konusunun İncelenmesi.	14
2.8. Geleneksel Avlulu Ev Tasarımını Etkileyen Temel Faktörler.	16
2.8.1 Kültürel Faktörler.....	16
2.8.1.1. Ana İhtiyaçlar.	16
2.8.1.2. Aile.	17
2.8.1.3. Kadının Pozisyonu.	18
2.8.1.4. Mahremiyet İsteği.	19
2.8.1.5. İnsanlar Arası İletişim.	19
2.8.2. Teknoloji ve Malzeme.....	19
2.8.3. Fiziksel Etkenler.....	20
2.8.4. Savunma	21
2.8.5. Ekonomik Kriterler.	21
2.8.6. Din Kriteri.	22

BÖLÜM 3. TÜRKİYE'DE VE ARAP ÜLKELERİNDE GELENEKSEL AVLULU EV MEKANLARININ İNCELENMESİ	23
3.1. Geleneksel Arap Ev Mimarisinde Prensipler	23
3.1.1 Kültür.	23
3.1.1.1. Mekan Hissi.....	23
3.1.1.2. Güven Hissi.	24
3.1.2. İklim	25
3.1.2.1. Gölge	25
3.1.2.2. Su.....	25
3.1.2.3. Kompaktlık.....	26
3.1.2.4. Yönlenme.	26
3.1.3. Form	27
3.1.3.1. Geçit	27
3.1.3.2 Yaya Yolu.	27
3.1.3.3. Mekan.	28
3.1.3.4. Bahçe-Avlu	28
3.2. Geleneksel Avlulu Türk Ev Mimarisinde Prensipler	29
3.2.1. Kültür	30
3.2.1.1.Mekan	30
3.2.1.2. Dışa Karşı Korunma Hissi.....	31
3.2.1.3. Dinin Mekan Oluşumunda Etkisi.	31
3.2.1.4. Çevre Düşüncesi.	32
3.2.1.4.1. Odalarda İç ve Dış Çevre İlişkileri.	34
3.2.1.4.2. İç ve Dış İlişkiler Açısından Odaların Kuruluşları.	35
BÖLÜM 4. GELENEKSEL AVLULU TÜRK VE ARAP EVİNİN "ORTAK KULLANIM ALANLARI"	36
4.1. Ortak Kullanım Alanları	36
4.1.1. İç Mekanlar	36
4.1.2. Odalar	36
4.1.3 Sofa	37
4.1.4 Avlular.	37
4.1.5. Tokana	38
4.1.6. Köşk	38
4.1.7. Eyvan	38
4.1.8. Havuz.	39
4.1.9. Geçit ve Merdivenler.	39
4.1.10. Bölüm ve Birleşmeler.....	39

BÖLÜM 5 . GELENEKSEL AVLULU TÜRK VE ARAP EVİNİN	
"ORTAK KULLANIM ALANLARININ KARŞILAŞTIRILMASI.....	40
5.1. Geleneksel Avlulu Türk ve Arap Evinde Sofanın Karşılaştırılması	40
5.1.1. Sofasız Plan Tipi.	43
5.1.2. Dış Sofalı Plan Tipi	47
5.1.3. İç Sofalı Plan Tipi.	47
5.1.4. Orta Sofalı Plan Tipi.	49
5.2. Geleneksel Avlulu Türk ve Arap Evinde Avlunun Karşılaştırılması.	51
5.2.1. Geleneksel Avlulu İzmir-Alsancak Evlerinde "Avlu"	54
5.2.2. Geleneksel Avlulu Diyarbakır Evlerinde "Avlu"	56
5.2.2.1. Avlu Oluşumunu Etkileyen Faktörler.	56
5.2.2.1.1. Fiziksel Faktörler.	56
5.2.2.1.2. Politik Faktörler.	56
5.2.2.2. Avlu	58
5.2.2.3. Havuz.	59
5.2.3. Geleneksel Avlulu Kayseri Evlerinde "Avlu"	59
5.2.4. Geleneksel Avlulu Konya Evlerinde "Avlu"	62
5.2.5. Geleneksel Avlulu Urfa Evlerinde "Avlu"	63
5.2.6. Geleneksel Suudi Arabistan Evlerinde "Avlu"	69
5.2.7. Geleneksel Fas (Morocco) Evlerinde "Avlu"	72
5.2.8. Geleneksel Kuveyt Evlerinde "Avlu"	75
5.2.9 Geleneksel Tunus Evlerinde "Avlu"	76
5.3. Geleneksel Avlulu Türk ve Arap Evinde Harem Selamlık Karşılaştırılması.	78
5.3.1. Geleneksel Fas (Morocco) Evlerinde "Harem-Selamlık"	78
5.3.2. Geleneksel Kuveyt Evlerinde "Harem-Selamlık"	80
5.3.3. Geleneksel Suudi Arabistan Evlerinde "Harem-Selamlık"	81
5.3.4. Geleneksel Birleşik Arap Emirlikleri Evlerine "Harem-Selamlık"	81
5.3.5. Geleneksel Avlulu Diyarbakır Evlerinde "Harem-Selamlık"	82
5.3.6. Geleneksel Avlulu Kayseri Evlerinde "Harem-Selamlık"	85
5.3.7. Geleneksel Avlulu Urfa Evlerinde "Harem-Selamlık"	87
5.3.8. Geleneksel Avlulu Bursa Evlerinde "Harem-Selamlık"	88
BÖLÜM 6 SONUÇLAR	89
KAYNAKLAR	96
ÖZGEÇMİŞ	

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 2-1 Avlulu evler ve birbirlerini direkt olarak gören evler (10)	5
Şekil 2-2. Eski Yunan (Priene) Morocco (Fas), Eski (Mısır)	6
Şekil 2-3. Çağdaş Arap Evi'nin yapım aşamaları (Gourbi)	8
Şekil 2-4. Priene'de bitişik iki evin aldığı son şekil.....	10
Şekil 2-5. Miletos-Peristil Avlulu Ev Planı	11
Şekil 2-6. Khirokitia (Kıbrıs) Neolitik yerleşme 5500 İ.Ö.....	12
Şekil 2-7. Çatalhöyük'de neolitik yerleşme. Ev bölgesinden bir görüntü	12
Şekil 2-8. Ur'da bir ev bölgesine ait vaziyet planı	13
Şekil 2-9. Solda Ur'da , yerleşim bölgesinden detaylı bir vaziyet planı.	14
Şekil 2-10. Müslüman şehir: Kontrollü geçiş sınırlandırılmış hareket	16
Şekil 2-11. Tek eşli ve çok eşli ailelerin ev tiplerinin bu yaşantılarına uygun şekillenışı	17
Şekil 2-12. Erkeğin egemenliğinin eve yansıması	18
Şekil 2-13.....	21
Şekil 3-1. Bahçe mekan olarak.....	24
Şekil 3-2. Arap ülkelerinde şehirden, eve kadar oluşan, Güven Hissi	24
Şekil 3-3. Arap ülkelerinde serinletme elemanı olarak su (Kriken, 1983).....	26
Şekil 3-4. Bina Yönlenmesi	26
Şekil 3-5. Geçitler	27
Şekil 3.6.	28
Şekil 5.1.	42
Şekil 5.1.	42
Şekil 5-2.	43
Şekil 5-3.....	44
Şekil 5-4.....	44

Şekil 5-5. Odalararası orta alan yapının "dışındadır": Dış Sofalı.....	46
Şekil 5-6. Bursa İmam Murat Bey evi.....	46
Şekil 5-7 Cidde Plan Tipi	47
Şekil 5-8. Odalararası orta alan "içtedir": iç sofalı.....	48
Şekil 5-9. Cennet Babanın evi Şeyh Hamit Mahallesi	48
Şekil 5-10. Mısır ev plan tipi.....	49
Şekil 5-11.....	50
Şekil 5.12.	53
Şekil 5.13.	54
Şekil 5-14 Ege'de megaron bağ evi	55
Şekil 5-15 Prosta ev tipi ve Alsancak ev birimi karşılaştırması	56
Şekil 5. 16 Diyarbakır evine örnek , Ekrem Ocak evi.....	58
Şekil 5-17. Diyarbakır evlerine 3 örnek : Avlu - eyvan ilişkisi.....	59
Şekil 5-18. İskender Paşa Konağı	59
Şekil 5-19 Kayseri'deki küçük evler iki örnek	61
Şekil 5-20. 3,2,1 odalı ve ahır sekili ev tiplerine birer örnek	65
Şekil 5-21. Konya'da ev tiplerine üç örnek	66
Şekil 5-22 Urfa Evlerinde Avlu - Eyvan İlişkisi	66
Şekil 5-23. Urfa evi plan tiplerinden bazı örnekler	68
Şekil 5-24 Al-Qalah-old quarters in Quatif'de incelenmiş en küçük evlerden birine ait zemin kat planı	69
Şekil 5-25. Orta seviyede bir avlulu eve ait zemin kat planı.	70
Şekil 5-26 Riyad'da avlulu evlerin kullanımı ile bir istikamette (düşey) oluşmuş vaziyet planı	70
Şekil 5-27 Al-Khobar'da 4 ila 6 evin bir odayı tam olarak kapatmak için oluşturduğu gruplar	71
Şekil 5-28 Al Khobar'da simetrik olarak düzenlenmiş 4 ev	71
Şekil 5-29 Morocco'da tipik geleneksel ev yerleşim planları	74

Şekil 5-30 Geleneksel birliktelik	75
Şekil 5-31.....	75
Şekil 5-31 Tunus'da çiftlik evinin gelişimi	76
Şekil 5.32. Geleneksel evin gelişiminde ilk adım-göçebe kampı	79
Şekil 5.33. Geleneksel evin gelişiminde 2. adım-kırsal çiftlik evi	79
Şekil 5.34. Geleneksel evin gelişiminde 3. adım erken Madina, geç Medina	79
Şekil 5.35.	80
Şekil 5.36. 3. katlı, gelişmiş bir atrium eve ait kat planları	81
Şekil 5.37.....	82
Şekil 5.38.....	83
Şekil 5.39.....	83
Şekil 5.40.....	84
Şekil 5.41.....	86
Şekil 5.42.....	88
Şekil 5.43 Bursa ev plan tiplerinde Harem - Selamlık	88
Şekil 6.1. Sofasız ev plan tipleri	90

ÖZET

Toplumlar tarafından oluşturulan kültürel çevrenin bir elemanı olarak, Geleneksel Avlulu evleri pekçok yerleşimde yaygın olarak görmekteyiz.

Tezin konusu Geleneksel Avlulu Türk ve Arap evlerinin sosyo-kültürel faktörlere bağlı olarak tarih içinde gelişim sürecini irdelemek ve farklı iki kültüre sahip ev plan tipinin "Ortak Kullanım Alanlarının Karşılaştırılması"dır.

Çalışmanın 1. bölümünde evin oluşum süreci ele alınmış, ikinci bölümde, Geleneksel Avlulu Ev'in tarihsel gelişimi, sosyo-kültürel faktörler başta olmak üzere Geleneksel Avlulu Ev tasarımını etkileyen temel parametreler irdelenmiştir.

Üçüncü bölümde Türkiye'de ve Arap ülkelerinde Geleneksel Avlulu Ev mekanları kültür'e, iklime ve form'a bağlı olarak incelenmiştir.

Dördüncü Bölümde Geleneksel Avlulu Türk ve Arap evinin Ortak Kullanım Alanları belirtilerek tanımlanmıştır.

Beşinci Bölümde Ortak Kullanım Alanlarının Karşılaştırılması üç başlık altında yapılmıştır. Sofa, Avlu ve Harem- Selamlık olarak irdelenmiştir.

Altıncı Bölümde, yapılan çalışmalar ve karşılaştırmaların sonuçları yorumlanmıştır.

SUMMARY

We see the traditional Inner Courted Houses Plans widely in many countries, as a part of the cultural environment developed by various societies.

The topic of the thesis is to compare the development phases of traditional Turkish and Arabic inner courted houses due to socio - cultural factors and to compare two house plan types of two cultures from the point of common usage areas.

The first chapter of the study explores the initial phase of the plan type. The second chapter examines the historical development of the traditional inner courted houses and basic parameters effecting the design of the traditional inner courted house with an emphasis on the socio - cultural ones.

The third chapter, traditional inner courted houses in Turkey and Arabic countries are investigated from the cultural and climatical point of view and the relationship between the external and internal design.

In the fourth chapter, the common usage areas of the traditional Turkish inner courted and Arabic houses are defined.

The fifth chapter, common usage areas are compared under three categories namely; Sofa, inner court, Haremlık - Selamlık. In the final chapter, the conclusions from of the research and comparisons are commented on.

BÖLÜM 1

GİRİŞ

Tarihi gelişmenin her çağında günlük insan yaşantısı ile ev arasında organik bir bağ olmuştur. İnsan, yaşadığı toplumun kültür ve geleneklerini, yaşadığı coğrafya parçasının iklim özellikleriyle birleştirerek biçimlendirir (1).

Ev bir aile birimini barındırır. Ailenin dış dünya ile ilişkisini kontrol edebilmesini sağlar. Evi oluşturan mekanlar belli oranlarda çevre ile ilişkilidir. Bazı mekanlar ev dışı çevre ile doğrudan ilişkilidir. Bazı mekanlar ise ev halkının mahremiyeti gözetilerek dış kullanıma kapalı tutulmuştur. Belli fonksiyonlar için özelleşmişler ve evin odalarını oluşturmuşlardır. Evin bu bölümü ev halkı tarafından paylaşılarak kullanılan bir ev oluşturur.

Bu iç evin dışında, tüm ev halkının ortak olarak kullandığı, günün belli saatlerinde zamanının çoğunu geçirdiği, dış dünya ile doğrudan ilişkili olduğu mekanlar vardır ki bunlar ortak kullanım mekanlarıdır. Bu mekanlar, ilk devir evlerini ele alırsak, megaron-hilani ev tiplerinde odanın açıldığı avlu, Geleneksel Türk Evini ele alırsak hayat, sofa, avlu. vb. isimler verilen kısımlardır (1).

500 yıl boyunca yaşımını sürdürmüş olan Geleneksel Türk Evi günümüzde giderek artan bir şekilde yok olmaktadır.

İlkel toplumlardan günümüze kadar dünya üzerinde birçok bina inşa edilmiş ve her bölgede çeşitli tipte yapılar ortaya çıkmıştır. Teknolojinin gelişmesiyle bu yapılar da gelişim olmasına rağmen aynı dönemde, aynı teknolojiye sahip toplumlarda, farklı plan tipinde evler inşa edilmiştir. Bu da insanları yönlendiren veya kısıtlayan bir takım faktörlerin olduğunu göstermektedir. Binanın plan tipi bulunduğu bölge ve toplumun değişen kültürel, sosyal ve fiziksel faktörlerine göre oluşur (3).

Asya'dan gelip Anadolu'ya yerleşen Türk toplumu her iki bölgenin mimarlık geleneklerini çeşitli etkenler altında biraraya getirerek geleneksel Avlulu Türk Evi'ni yaratmışlardır. Geniş bir alana yayılan bu ev tipi farklı bölgelerde yine kültürel, sosyal ve fiziksel faktörlerin etkisi altında değişime uğramış veya benzerlikler göstermiştir.

Türk evinin ve onun bir değişimi olan Türkiye sınırları içindeki geleneksel evlerin hangi faktörlerin etkisi altında oluştuğu, bunların avlulu forma nasıl etki ettiği Arap ülkelerinin (Mısır, Suudi Arabistan, Körfez ülkeleri, Fas, Tunus) geleneksel evleri ile karşılaştırılarak sistematik olarak incelenmiştir.

İnsanlar yaşam tarzlarını sadece kendi istedikleri şekilde değil, oturdukları bölgenin özelliklerine ve içinde buldukları toplumun değer yargılarına göre yönlendirmek durumundadırlar.

Bu faktörlerin etkisi ev üzerinde de görülür. Oluşumu bir çok nesli kapsayan, büyük bir grup tarafından kabul edilmiş ve benimsenmiş kültür sistemi, zaman içinde küçük değişimlere uğrayarak dinamik yapısı ve ana hatlarıyla insan hayatında ve buna bağlı olarak ev tasarımında etkili olmaktadır (4).

Türk Evi'nin sosyo-kültürel ve fiziksel özellikleriyle uzun zaman devam etmesi, toplumun geleneklerine bağlılığı, kültür sisteminin sürekliliği sonucu olarak ortaya çıkmaktadır.

Bu çalışmada Geleneksel Avlulu Türk ve Arap Evleri tarihi süreç içinde kültürel ve iklimsel ihtiyaçlara cevap veren plan tiplerinin "Ortak Kullanım Alanlarının Karşılaştırılması" yapılmıştır. Bu karşılaştırma Sofa, Avlu ve Harem-Selamlık olarak üç başlık altında yapılmıştır.

Bu analizlerin sonuçları olarak, Geleneksel Avlulu Türk ve Arap Evinin ortak kullanım alanlarının karşılaştırılmasında, bu alanların aynı fonksiyonlara hizmet ettiği ve benzer plan tiplerini oluşturduğu görülmektedir.

BÖLÜM 2

GELENEKSEL EVİN OLUŞUM SÜRECİ

2.1. Ev'in Tanımı

Birey ya da aile için temel gereksinimlerden birini karşılayan bir barınak, toplum için toplumsal, ekonomik ve mekansal içeriği olan bir olgudur.

Ev, içinde insan yaşamının büyük bir bölümünün geçtiği, pek çok eylemlerin sürdürüldüğü, çeşitli işlevleri içeren bir yerdir.

Ev, bir toplumun demografik değişiklikler, nüfus hareketleri bölgesel gelişme, gelir seviyesi ve gelir dağılımı, sosyal yapı, ev kaynakları, iş gücü, arsa ve teknolojisi gibi nicel ve nitel işlevlerin bir ürünüdür. Dolayısıyla ev bir takım fiziksel ve toplumsal nitelikleri olan bir çerçevenin en küçük bileşenidir (5).

İşlevsel özellikleri nedeniyle, bireylerin doğal ilişkilerini sağlayan ev, genellikle insanın fizyolojik ve psikolojik sağlığına zararlı koşullardan korunmasının amacı olmuştur. Toplumun tarihsel gelişiminde çeşitli görevler yüklenmiş, barındığı toplumsal birimin, yaşam biçiminin mekansal özelliklerine yansımaya bir araç olmuştur (6).

2.2. Evin Oluşum Süreci

Ev, fiziksel olarak barınma ihtiyacını karşıladığı gibi sosyal açıdan da insanın eylemlerini rahatlıkla sürdürebileceği, günlük iş hayatının maddi ve manevi zorlukları karşısında dinlenebileceği yaşam ortamını sağlayan mekanlar bütünüdür. Evin tarih boyunca gelişimi, toplum ve aile yapısına bağlı olarak farklılık göstermiştir. Toplumsal yapı ise, tarih içinde gelişen üretim biçimlerinin etkisi altında kalmıştır. Bu nedenle ev, belirli bir kültüre özgü nesne olduğu kadar sosyo-ekonomik bir organizasyonunda parçasıdır (7).

2.3. Evin Tarihsel Gelişimi

İnsan-doğa ilişkisi, tarih içinde her dönemde farklı yaşam tarzlarını, farklı teknolojik düzeyleri ve bunlara bağlı olarak farklı konut çevrelerini beraberinde getirmiştir. Ev, ilkçağlardan buyana gerek örüntüsü gerekse içten dışa planlanması ile içinde yaşayan kullanıcının yaşam şeklini yansıtmıştır (8).

Aile kavramının gelişmediği ve göçebe hayatın hüküm sürdüğü dönemlerde, ilkel insanlar, çevre şartlarından korunma ve barınma ihtiyacını mağaralar tarafından karşılamıştır. Zamanla ailenin gelişmesi ve tarıma dönük yerleşik hayata geçilmesi ile birlikte büyük arazilerde, tek katlı kır evi kavramı ortaya çıkmıştır.

İnsanların ticaret ile uğraşmaya başlaması ve üretimin gelişmesi ile birlikte, ilk toplu şekilde yerleşme örnekleri görülmüştür. Daha sonra ticaretin gelişmesi ile, büyük toprak sahiplerinin üretiminden daha fazla pay elde etmesi, kölecilik anlayışını ortaya çıkarmış ve feodal toplumun yapı içinde din, ırk ve meslek gruplarına bağlı olarak evler, kent mekanında farklı bölgeler oluşturmuştur.

18.yy'ın sonlarına kadar ev, tek veya iki katlı olarak uzun yıllar boyu yatay olarak gelişme göstermiştir. 19.yy'da, sanayi devrimiyle birlikte teknolojideki gelişmeler, kentsel alanlarda yeni yaşam biçimini oluşturmuştur.

Ev, günümüze kadar üretim biçimleri ile toplumsal yapıya bağlı olarak gelişmiş ve değişmiştir.

Kentler, rekabet öncesi üretim biçimlerinin egemen olduğu dönemlerde, sahip sakinlerin özel gereksinmelerine cevap veren ve yerel iklim, malzeme koşullarına duyarlı evlerden oluşan bir doku sergilemiştir.

İlkel rekabet döneminin başlaması ile, daha fazla çıkar sağlamak için evin kullanım değerinin artırılması, üretimden önce pazarlanması için kalıplaştırılması ve evin piyasada yarışma üstünlüğünü sağlaması gibi etkenler önem kazanmıştır.

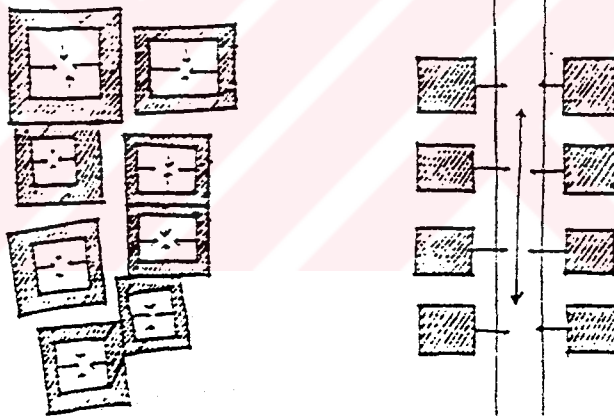
Günümüz şehirlerinin oluşumunu şekillendiren ve yönlendiren 20 yy.'ın çeşitli ev anlayışlarıdır. Bazı anlayışlarda, yüksek ev'e hiç gerek duyulmamaktadır. Şehir planlamasını büyük ölçüde etkileyen yatay. Bahçe ev anlayışı, şehirlerde yaşayan insanların doğa ile yakın ilişki içinde olmalarına büyük önem vermektedir. Bu yaklaşımı savunan Howard'a göre bahçeli tek evler, insanların ev gereksinmelerinin karşılanmasında en uygun bina türüdür (9).

2.4. Geleneksel Avlulu Ev

Kötü hava koşulları ve düşmanlardan korunma ihtiyacı, ilk insan gruplarını, evlerini, etrafında odaların toplandığı değişik amaçlı bir avlu şeklinde inşa etmeye götürdü. Bu avlu çok fonksiyonlu bir mekandı. Oturma, yaşama odası ve ocak yeriydi.

Akdeniz bölgesinde bazı ilkel başlangıçlardan sonra, ancak Roma imparatorluğu devrinde bu tamamen içe dönük ev tipi avluyu çeviren odaların düzgün bir ahenk içinde yan yana dizilmesiyle mükemmele ulaştı. 3000 yılı aşan bir zaman içinde özellikle Akdeniz bölgesinde bu atriumlu ev tipi bazı değişikliklerle uygulanan en yaygın ev tipi oldu.

Avlulu ev, yarı açık veya kapalı bir avlu etrafında kompakt bir formdur. Avlulu evler birbirlerini direkt olarak gören, yolla direkt bağlantıları olan evlerden temelde farklıdır (10) (Şekil 2-1).

Şekil 2-1Avlulu evler ve birbirlerini direkt olarak gören evler (10)

Avlulu evde, kesin bir noktada merkezileşme olgusu vardır. Bu bazı durumlarda sadece ev ölçeğinde değil, değişik ölçekteki mekan düzenlemelerinde de devamlılık gösterir.

Bu forma tarih boyunca birçok yerleşmede ve bugün sık sık şehir kesimindeki gecekondu yerleşmelerinde rastlamak mümkündür. Bu formun sadece düşük gelirli bölgelerde varolduğunu söylemek yanlıştır. Avlulu evler sadece Ortadoğu'da ve İslâm ülkelerinde değil hem kalabalık hem de hiyerarşik olan bütün kültürlerde görülür. Jericho'nun basit ev

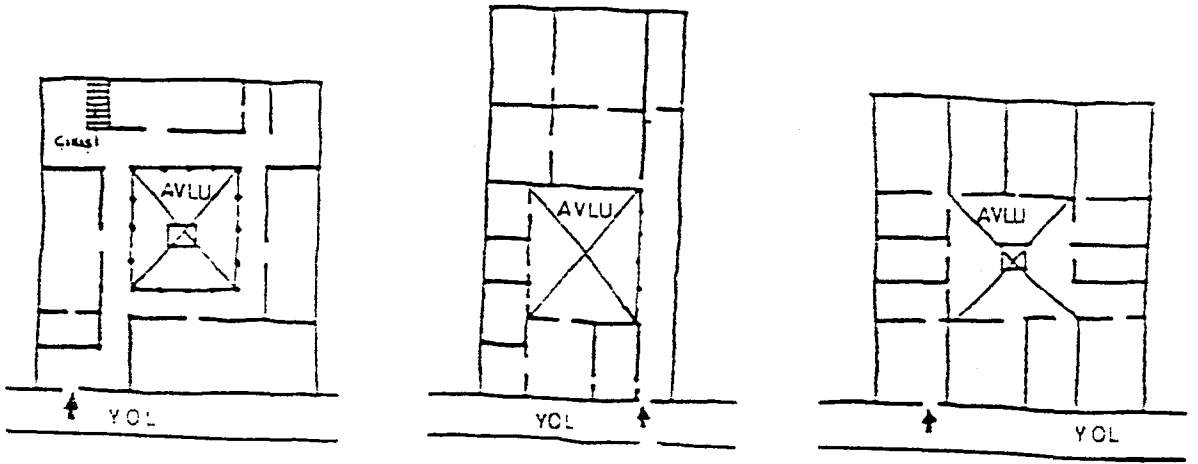
tipinden Yunanistan, Roma, Hindistan ve Latin Amerika boyunca Çin'in çok kompleks Jen evine kadar pekçok yerde bu tip, halk ve özel alanların değişen derecelerde ayrılması konusundaki özel isteği karşılayan bir ev formudur.

Bu evlerin gerisindeki prensip ayrıdır. Grubun veya ailenin kendine has özel bir alanının oluşu. Fakat bu arada dış dünyaya kapalılık, adeta kendi toprağı üstünde yaşamını sürdürme ihtiyacı.

Bu form, genelde yoğun sıkıca birbirine kenetlenmiş, az katlı ev formu olarak karşımıza çıksa bile farklı düzenlemelerde de kullanılabileceğinin bilinmesi gerekir.

Rapoport'a göre sosyo-kültürel faktörler ev formunda 1. derecede etken, fiziksel kriterler ise 2. derece de etkindir. Bu 1. derecedeki faktörler, avlulu evi, sıra ev veya tek eve göre çok daha fazla etkilemiştir.

Hem geleneksel değerlere, hem de bunların değişimine uyma avlunun esnek formu sayesinde mümkün olabilmektedir. Avlu, aile yapısındaki ve ailenin gelir durumdaki değişime bağlı olarak arazi üstündeki ilk binanın yatay ve düşey yönde büyümesine kolaylıkla izin verir. (Şekil 2-2)

Şekil 2-2. Eski Yunan (Priene) Morocco (Fas), Eski (Mısır)

Büyüyen aile geleneği, 3. kuşağın aynı ev kompleksi içinde yaşadığı ve avluda birbirleriyle iletişim kurabildikleri bu ev tipinde devam ettirilebilir.

Geleneksel olarak avlu çift fonksiyonludur, hem ailenin mahremiyetini, hem de ekonomik ve sosyal yaşantıya geçişi sağlar. Avlu halk ve daha özel alanlar arasında geçit oluşturmak suretiyle, diğer insanlara yakın veya onlardan uzak olma ihtiyacı arasındaki dengeyi kurar (12).

Avlu ailenin mahremiyetini korur, özellikle kadının mahremiyeti İslâm ülkelerinde dini açıdan bilhassa istenen bir unsurdur. Erkek ve kadın alanlarını birbirinden ayıran İslâm toplumunun sosyal strüktürü ev formuna tamamiyle yansımıştır.

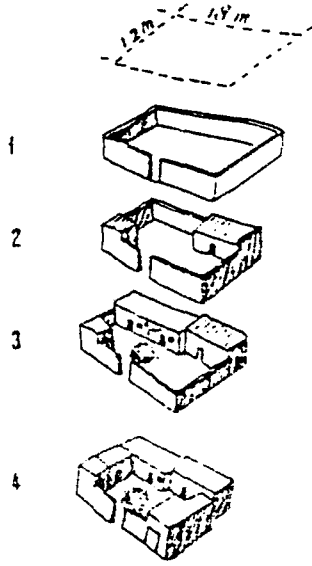
Erkek ve kadın için avlular ayrıdır. Kadınların avlusuna sokaktan girilemezken, erkeklerinkine rahatlıkla girilebilir. İslâm evinin gelişimi içten dışa doğrudur. İslâm kültüründe gözlerden gizlenmiş olma, sessiz ve özel olma kavramı dominant kavramdır. Avlu açık yapısı içinde kadını, sosyal aktivitelerini engellemeden yoldan izole eder.

Aynı avluyu paylaşmasına izin verilen insanlar ailenin güvenilir arkadaşları arasından dikkatle seçilir. Geleneksel avludaki giriş görsel mahremiyeti sağlamak için evin ana girişiyle karşılıklı yerleştirilmemiştir.

Avlulu ev düzenlemesi eski medeniyetlerin kültürlerine de yansır. Persia'nın ve Çin'in büyük şehirlerindeki binlerce yıl evvel inşaa edilmiş tek katlı atriumlu evler, avlulu evlerin yaygın kullanımının delilleridir (13).

Geleneksel ev modelinde, avlu çok amaçlı bir alandır. Ev üniteleri inşa edildikçe, avlu binalar tarafından sarılır ve küçülür. Sonunda kalan açıklık sadece ışık ve vantilasyon sağlayabilir .

Arap dünyasındaki birçok şehir merkezinin spontane komşuluklarını karakterize eden çağdaş arap evinin gelişimi, geleneksel avlulu ev modelinin gelişimine oldukça benzer. Örneğin Tunus'taki çağdaş ev modeli olan : Gourbi. (Şekil 2-3)

Şekil 2-3. Çağdaş Arap Evi'nin yapım aşamaları (Gourbi)

Şekilden izlenebileceği gibi taş gibi yöresel bir malzeme kullanılarak arazinin çevresine duvar örülür. İkinci olarak bir oda ve tuvalet, bir duvarcının katılımıyla inşa edilir. 3. aşama, daha fazla oda ilave edilir. Dördüncü ve sonuncu aşama ev sahibinin amaçlarını yeteri derecede karşılayıncaya kadar oda sayısındaki artış ile ifade edilebilir. Böylece, Gourbi ilk olarak ikinci-el materyaller ile yapılmış kötü şartlardaki bir koruyucu iken, yavaş yavaş sade ama bunun yanında iyi döşenmiş, bütün ihtiyaçları karşılayan yeterli bir Arap evi haline gelir (14).

2.5. Geleneksel Avlulu Evin Gelişimi

Geleneksel yerleşme biçimleri, bitişik veya ayrıık nizam, genellikle az katlı bahçeli evlerin sokak anlayışı içinde biraraya gelmesi ile oluşmuştur.

Evler ise çok amaçlı, kullanıma açık, esnek mekanlardan meydana gelmiştir. Evlerin yanyana gelişinde ana ilke komşu yapıyı engellememesi olmuştur. Böylesine uygulamalar sonucunda, birbiri ile yarışmayan, çevreye saygılı ve birbirinin görünümünü zenginleştiren yerleşme dokuları ortaya çıkmıştır. Bu tür evler sipariş usulüne göre küçük yapıcı ekipler tarafından, basit örgütlenme ile yapılmıştır (15).

2.5.1. Antik Devir Plan Tipleri

2.5.1.1. Megaron

Bilinen en eski Yunan evlerinin başında Megaron gelir çok derin olmayan bir ön hol ve uzunlamasına dikdörtgen bir ana mekandan oluşan yapı tipidir. Genelde anabirimmin ortasında bir ocak bulunur.

Anadolu'da en iyi bilinen Megaron'lar Troia'daki örneklerdir. Ya bir tek megaron olarak, ya da bir kaç tanesini yan yana getirmek suretiyle büyük bir yapı grubu olarak kurulmuşlardır. Odysseia'daki bazı pasajlara dayanarak, megaronlarının iki katlı olduğunu var sayabiliriz. Genelde ortasında bir ocağın yer aldığı yapılar Oikos-yani aile ocağı olmuştur. Megaron hem ocak, hem oturma, hem de yatak odası olarak kullanılmıştır. Şehirler oluştuğça megaronun yerini avlulu ve daha çok mekanlı evler almıştır (16).

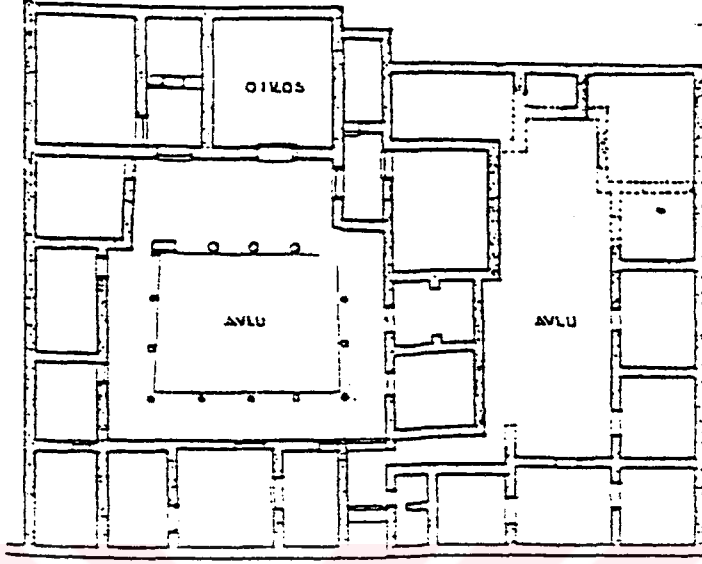
2.5.1.2. Bayraklı Örnekleri

Bayraklı'da klasik megaronun dışına çıkan ilk ev örneklerini görmekteyiz. Çifte Megaron denilen ve iki megaron'u bir çatı altında barındıran ev tipini ilk kez burada görmekteyiz. Avlulu ev diye bilinen uygulama, daha sonra Anadolu'da çok görülecek olan tipin en erken temsilcilerindendir. Evlerde özel dekorasyona önem verilmeyip, erzak depoları gibi işlevsel olan öğelerin varlıklarına dikkat edilmiştir (17).

2.5.1.3. Prostas ve Pastas Evleri

Bu terimler evin mekanlarının avluya hangi biçimde açıldıklarını anlatmaktadır.

Prostas evi diye adlandırılan ve Priene ve Kolophon'da rastladığımız ev tipini megaron'un bir uzantısı olarak görmek mümkündür. Bu tipte oikos ile kapıyla bağlanan, ve avluyla kapısız olarak açılan Prostas diye adlandırılan bir ön mekan yer almaktadır. Priene örneğinde Prostas avluya sütunla Kolophon'da ise sütunsuz olarak bağlanmıştır. En iyi örneklerini Olynthos'ta gördüğümüz Pastas evinde ise, odalar yanyana sıralanmış olarak avluya açılmaktadır. Bu iki ev tipi klasik devirde görülmeye başlanmış ve bazı ortak noktaları bulunmaktadır. İkisinde de ev dışarıya karşı kapalı tutulmuş, Olynthos, Priene ve Kolophon örneklerinde görüldüğü gibi, Oikos'a önem verilmiştir. Bu, mekanın genişliğinden ve aynı zamanda burada çoğu örnekte bulunan sunaklardan anlaşılmaktadır. Evlerin oikosları güneşe yönlendirilerek güneşten en yoğun şekilde faydalanmaları sağlanmıştır. bu yönlendirme mekanları yazın serin kışın ise sıcak tutmuştur. Olynthos ve Priene evlerinin bir kısmının planları daha sonra değiştirilmiştir. (Şekil 2-4)

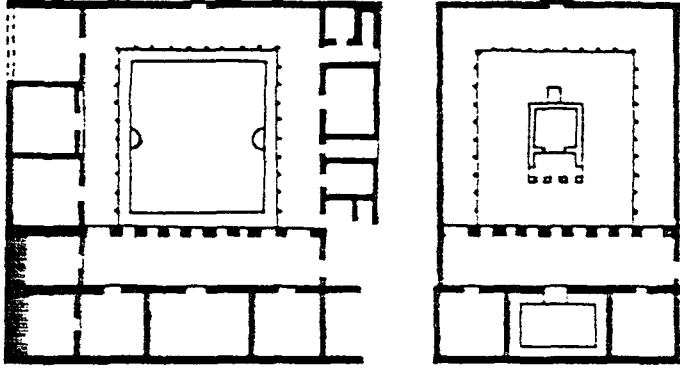
Şekil 2-4. Priene'de bitişik iki evin aldığı son şekil.

2.5.1.4. Peristil Avlulu Evler

Klasik Devrin sonunda evlerin bir kısmının avluları, Priene ve Olynthos'ta olduğu gibi, genişletilerek etraflarına sütunlu galeriler yerleştirilmiştir. Hellenistik devirde inşa edilen evler ise, doğrudan böyle tasarlanmıştır. Pergamon evlerinde kendini belli ettiği gibi avluya verilen önem peristillerle daha çok vurgulanmıştır. Peristil daha çok zenginlerin büyük evlerinde kullanılmıştır. Anıtsal mimarinin bir ögesi olan sütunun ev ölçeğinde kullanılması, bu tür mimariye olan özeni dile getirmektedir.

Peristil sayesinde, avlunun bir kısmını kapatarak, kazanılan gölgelik, güneşten rahatsız olmadan açık havada oturmayı, dolaşmayı ve iş görmeyi mümkün kılıyordu. Ayrıca yağmurlu havalarda ıslanmadan dışarıda oturulabiliyordu.

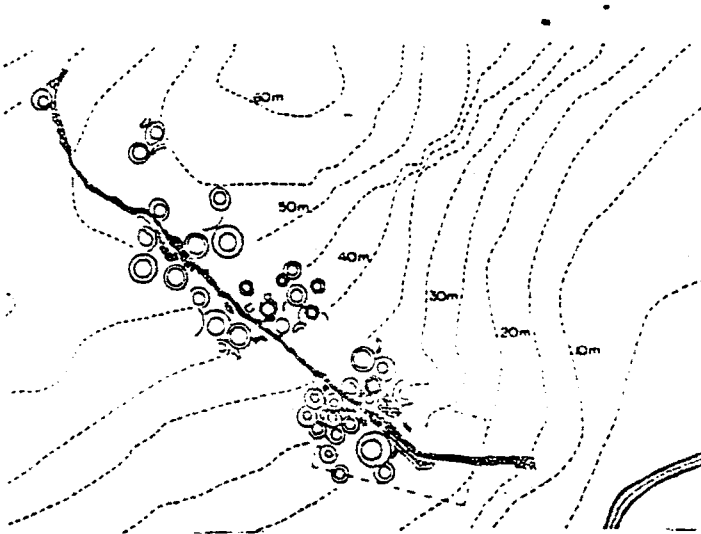
Batı Anadolu gibi sıcak bölgelerde bu uygulama, Hellenistik devirden sonra da kullanılmaya devam edilmiştir. Pergamon evlerine oranla Ephesos ve Side'de küçülen peristil avlusunun, artık daha çok bir ışık ve havalandırma yeri olduğu görülmektedir (18). (Şekil 2-5)

Şekil 2-5. Miletos-Peristil Avlulu Ev Planı

2.6. Geleneksel Avlulu Evlerin Kent Yerleşimlerini oluşturması

7000 İ.Ö.'de Jericho yerleşmesi yüzlerce nüfuslu neolitik köylerinden farklı olarak 3000 kişilik nüfusuyla iyi organize edilmiş ilk şehir yerleşmelerine verilebilecek bir örnektir(19). (Şekil 2-6).

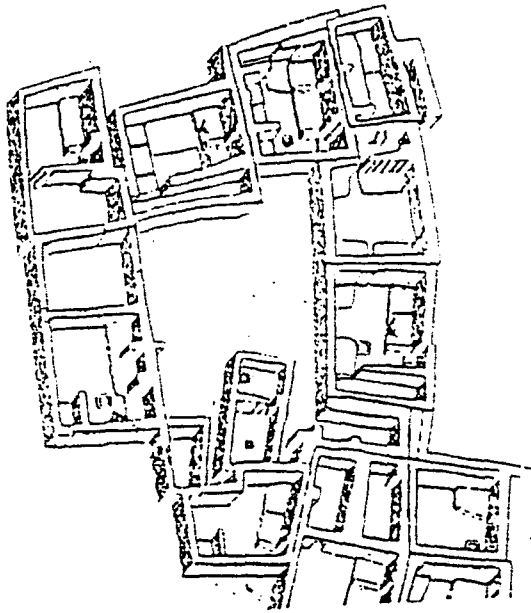
Şekil 2-6. Khirokitia (Kıbrıs) Neolitik yerleşme 5500 İ.Ö.

Jericho'daki neolitik yerleşim İ.Ö. 6500 gibi başarılı bir şekilde büyük bir alana yayıldı. Evler yumuşak köşeleriyle dikdörtgen şeklindeydi. Evin ortasında yemek olayının gerçekleştiği Avlu vardı. Her ev birbirine geniş kapı aralıklarıyla bağlanan birçok odayı içeriyordu. Evlerin yanısıra ibadet amacıyla yapılmış birçok bina vardı. Bu binalarda genelde ev mimarisinin özelliklerini taşımaktaydı. Kısaca yoğunluğu, koruyucu duvarları, yerleşim üniteleri, halk binaları ve özellikle avlulu evleri ile Jericho önemli bir yerleşimdi.

Yazılı kaynaklara göre gerçek anlamda ilk yol İ.Ö. 6000'de oluşturulmuş Khiroukitia yerleşmesinde görülür. Yol tüm yerleşim boyunca devam etmekteydi. Kuzey Anadolu'da Konya bölgesinde bulunan Çatalhöyük, kazılar sonucunda çıkarılan en geniş ve en kompleks neolitik yerleşmedir.

Çatalhöyük'de kazılar sonucu küçük bir yerleşim bölgesi açığa çıkarılmıştır. Bu yerleşimlerin özelliği tek tek birimlerin biraraya gelerek bir compound oluşturması genel bir avlu çevresinde toplanmasıdır.

Evler sıkı komşuluk ilişkileri içinde gruplaşmışlardır. Yollar belirsizdir. Ev belli bir forma sahip değilse de, herbir evde muhakkak bir avlu olayı vardır. Avlu çatalhöyük'teki evlerde çamaşırlık ve çöp toplama alanı olma gibi ikincil bir göreve de sahiptir(20). (Şekil 2-7)

Şekil 2-7. Çatalhöyük'de neolitik yerleşme. Ev bölgesinden bir görüntü

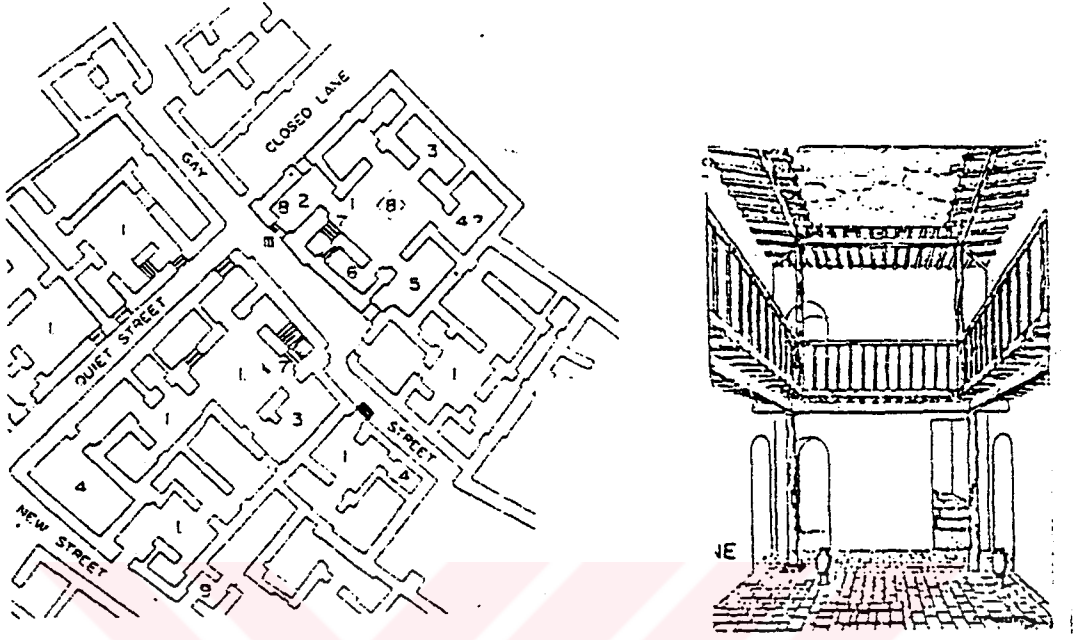
Mezopotamya şehirlerinden, Ur'da evler genelde tek katlı ve çamur-tuğla strüktürlü evlerdi. Merkezi bir avluyu çevreleyen birçok odadan meydana gelmekteydiler.

Aile içe dönüktü. Dışarıya açılan tek açıklık, dışarıya içeriyle ilgili hiçbir ipucu vermeyen giriş kapısıydı. Girişte sadece boş duvarıyla küçük bir kapı aralığı görülürdü. İçeriye bu küçük kapı aralığının bir tarafındaki kapıdan girilirdi. (Şekil 2-8)

Şekil 2-8. Ur'da bir ev bölgesine ait vaziyet planı

Ur'da tipik ev planı: Avlunun bir kenarında geniş fakat derinliği olmayan misafirler için bir kabul odası, misafir odasının tam karşısında avlunun öbür tarafında, banyo, çamaşırlık ve onun yanında üst kata çıkmak için merdiven, diğer köşede mutfak(21) (Şekil 2-9)

Şekil 2-9. Solda Ur'da , yerleşim bölgesinden detaylı bir vaziyet planı. Sağda ise III.Gay Caddesindeki üst sınıfa ait bir evin avlusundan görüntüş (Köstof, 11985) (21).

2.7. Geleneksel Avlulu Ev Konusunun İncelenmesi

Çok çeşitli durumlardaki ve ideallerdeki insanlar çeşitli fiziksel çevrelerin oluşmasının nedenidir. Bu fiziksel çevreler sosyal, kültürel, dini, ekonomik ve fiziksel faktörlerin tesirindeki farklılıklar ve değişimler nedeni ile bölgeden bölgeye değişim gösterir. Bu faktörler aynı bölgede zaman dilimleri içinde de derece derece değişebilir. Bununla beraber yavaş değişim ve formun varlığı ilkel ve yerel yerleşimlerin karakteristikleridir.

Bütün insan yerleşimleri mekanın, zamanın, anlamın ve ilişkinin organizasyonunu içerir. Bu organizasyonları yönlendiren kurallar düzenlilik gösterir, çünkü hepsi sistematik olarak kültüre bağlıdır.

Dünya üstünde birbirinden farklı değer yargılarına, inanışlara, yaşam görüşüne ve sembol sistemlerine sahip birçok insan grubu vardır. Bu insan gruplarının sıraladığımız özellikleri doğuştan itibaren öğrenilir ve daha sonra da kuşaklar boyu aktarılarak devam

ettirilir. Dolayısıyla her grup içinde bu özellikler, kurallar ve alışkanlıklar sistemi oluşturur. Bu alışkanlıklar, kurallar, bina formunun oluşmasının yanında idealleri etkiler ve yaşam stilini, hareket şeklini, yenen yiyeceği dahi şekillendirir, yaratır (21).

Kültür, değerler, hayat görüşü hepsi yaşam şeklinin içinde yer alır, Yaşam şekli ise insanların seçimlerini neye göre yaptıklarını, nasıl ve neye göre hareket ettiklerini anlamada anahtar elemandır.

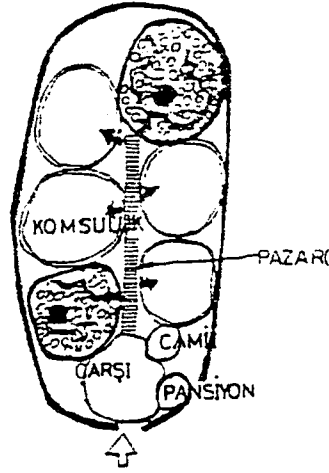
Ev kültürel bir olaydır. Formu ve organizasyonu ait olduğu kültürel çevre tarafından etkilenir. Sadece bir koruyuculuk sağlamak evin pasif fonksiyonudur. Onun pozitif amacı ise insanın yaşam tarzına en iyi uyan çevreyi yaratmaktır.

Rapoport'un bu konu üstünde ana hipotezi şudur: Evin şekli basit olarak sadece fiziksel etkenlerin veya tek başına bir faktörün sonucu değildir. En geniş anlamda görülen sosyo-kültürel faktörler dizisinin tümünün bileşkesinden çıkar. Form aynı zamanda iklimsel koşullarıyla, konstrüksiyon metodlarıyla, mevcut materyallerle ve teknolojiyle de değişikliğe uğrar. Rapoport sosyo-kültürel etkileri birinci, diğerlerini ise ikinci derecede etkiler olarak görmektedir. Birçok sosyo-kültürel faktörler-ki buna din, inanışlar, aile ve kabile yapısı dahildir-sosyal organizasyon, geçimini sağlama yolu, kişiler arası sosyal ilişkiler büyük ölçüde çevreye yansır.

İlkel ve yerel evlerin formları sembolik değerlere sahiptir. Çünkü semboller o kültürün fikirlerini ve hisselerini anlatır (22).

Hareket etme yolumuz, giydiğimiz kıyafetler, okuduğumuz kitaplar, kullandığımız mobilyalar ve onları ne şekilde kullandığımız, yediğimiz yemekler ve onları nasıl hazırlayıp nasıl yediğimiz, içinde yaşadığımız evler, yerleşimler ve onları nasıl kullandığımız.. tüm bunlar bir kültüre sahip bir ev veya şehrin kolay tanınmasını, ona kolay kimlik verilmesini sağlar.

Geleneksel Müslüman şehirlerinde dini kısıtlamalar nedeniyle veya savunma gibi bazı ihtiyaçların etkisiyle hareketler sınırlıdır ve kontrol altında tutulur. Tam tersi dinin yaşam üzerine kısıtlamalar getirmediği ülkelerde hareketler tamamen serbesttir (23). (Şekil 2-10)

Şekil 2-10. Müslüman şehir: Kontrollü geçiş sınırlanmış hareket
Girilebilen alanlar: Çarşı, pazar camii, pansiyon Dini farkların şehir yerleşimleri üzerindeki etkisi.

2-8 Geleneksel Avlulu Ev Tasarımını Etkileyen Temel Faktörler

Bu bölümde geleneksel avlulu ev tasarımını etkileyen temel faktörleri 5 başlık altında inceleyeceğiz.

2.8.1. Kültürel Faktörler

Kültürel faktörler şu alt başlıklar altında toplanabilir:

- Ana ihtiyaçlar
- Aile
- Kadının Pozisyonu
- Mahremiyet
- Sosyal İlişki

2.8.1.1. Ana İhtiyaçlar

Farklı kültürlerde nefes alma, ısınma, yemek gibi temel ihtiyaçların ev formu üzerindeki etkileri bilinmektedir. Bununla ilgili aşağıda bazı örnekler verilmiştir.

Bazı toplumlarda bina formu üzerinde kokuların bile etkin olduğu gözlenmektedir. Dumanın manevi bir değeri olduğuna inanan ve evin içinde bunun varlığını destekleyen kültürler vardır. (24).

İstenen ışık seviyesi de kültürden kültüre büyük farklılıklar gösterir. Benzer farklılıklar ısınma konforunun seviyesinde de görülür. Tüm bu faktörlerin ev formu üzerindeki etkileri çok açıktır.

Aynı zamanda dini kabuller, yeme ve pişirme alışkanlıklarını da etkiler. Ev formunu etkileyen özel yemek yeme istekleri de vardır. Yemek yeme ihtiyacı ev formu ile ilgili fazla birşey anlatmaz, esas olarak yemeğin nerede ve nasıl yendiği değil, nerede ve nasıl yapıldığı önemlidir. Çünkü esas formu etkileyen bu faktörlerdir.

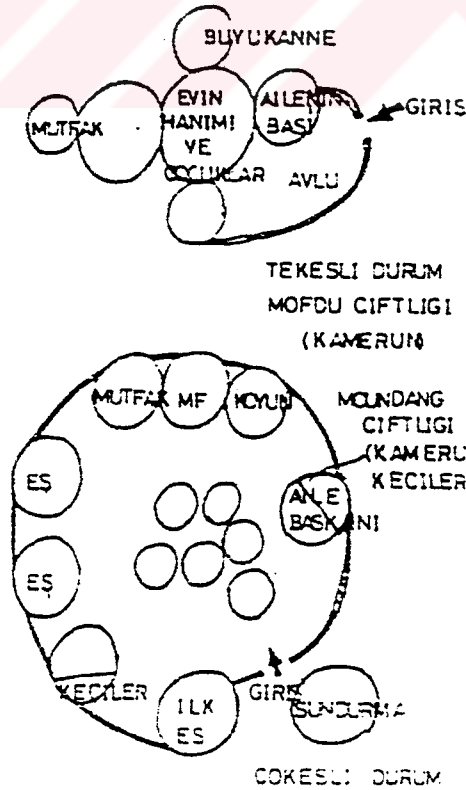
Oturma yine ana bir ihtiyaçtır. Bazı kültürlerde Asya'da olduğu gibi bağdaş kuru- lur. Bu farklı yaşama alışkanlıklarını gösterir. Ve yine bu farklılıklar ev formundaki farklılıkları doğurur.

Duruş pozisyonu kıyafetleri, mobilyaların karakterini ve şeklini dolapları, ayna, lamba ve resimlerin kullanımını etkiler. Oturma şekli sandalye yüksekliğini, pencerenin yerini ve konumunu hatta bahçenin şeklini bile etkileyebilir.

2.8.1.2. Aile

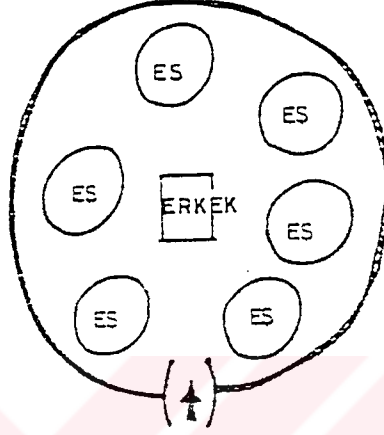
Çok değişik aile yapıları ile ilişkili olarak çok farklılık gösteren ev formları vardır. Büyük kalabalık ailelerin oturduğu evlerin oluşturduğu gruplar.

Kabylie'deki her ev bir karı-kocayı barındırır. Genel avlunun çevresindeki bu evler aralarında akrabalık ilişkisi bulunan kişileri barındırır. Bu ev tipi bir islam modelidir. (Şekil 2-11)

Şekil 2-11. Tek eşli ve çok eşli ailelerin ev tiplerinin bu yaşantılarına uygun şekillenışı

Geleneksel Arap evinde çok eşitlik durumunda erkek tek bir evde değildir. Bu düzenlemenin ev formu üzerindeki etkisi şekilde görülmektedir. Aynı bölgede farklı bir yerleşimde ise erkek merkezdedir. Ve çevresi eşlerinin evleri tarafından çevrelenmiştir (25). (Şekil 2-12)

Şekil 2-12. Erkeğin egemenliğinin eve yansıması

2.8.1.3. Kadının Pozisyonu

Kadının pozisyonu özellikle dini kısıtlamaların yoğun olduğu kültürlerde ev formunu etkileyen en önemli faktörlerden biridir.

Anadoluda ki avlulu ev körfez ülkelerindeki örnekleriyle olan benzerliği şu gerçeği ortaya çıkarmaktadır. Adeta manastıra kapatılmış kadın için yüksek derecede mahremiyet isteği. Bu evlerin pencereleri ve çatıları, evi, evin mahremiyetini delmek isteyen kişilere karşı korunmak üzere tasarlanmıştır. Aynı sebepten dolayı yolun iki tarafındaki duvarlarda bulunan kapılar birbirine bakmazlar, karşılıklı değildir.

Mısır'da erkekler ve kadınlar daima ayrılır. Zengin kişilerde bu ayrım ayrı odalar tarafından sağlanır, fakir aileleri ise farklı köşeleri kullanarak bunu sağlarlar. Bu durum ise göçebe çadırlarında da görülür (26).

İslam kültürü haremlik, selamlık ve benzeri ihtiyaçlardan dolayı ev formunu büyük ölçüde etkilemiştir (27).

2.8.1.4. Mahremiyet İsteği

Mahremiyet ilişkileri kontrol etmek, istenmeyen ilişkilerden kaçınmak isteğidir.

Bir şehir içinde çeşitli kültürlere ait yerleşimler, farklı yoğunluklarda, farklı perdeleme, gizlenme metodlarıyla, farklı çevre sembolleriyle mevcuttur. Kümeleşme, mekan organizasyonu, kurallar, sağır ve ses geçirmez duvarlar, kapılar, özel bahçeler ve avlular hepsi istenmeyen ilişkilerin kontrol edilmesi isteğiyle oluşur.

Mahremiyet konusunda çok farklı tutumlar vardır. Bu farklı tutumlara ek olarak yöreye bağlı değişen kişisel değerler ve kişinin bulunduğu çevre mahremiyet olgusunu etkileyebilir.

Mahremiyet isteğinin kuvvetli olduğu Türk, İnan ve Arap ülkelerinde, binalar içe dönüktür ve içe dönük yerleşmelerde ana amaç biz ile onları ayırmaktır. İki kavram arasına kesin bir ayırım koymaktır. Bu da evin merkezi bir avlu çevresinde düzenlenmesiyle sağlanır. Bu içe dönük yerleşmelerde form, şekil, yaş, renk, malzeme doku ve duvarların, kapıların, avluların kullanımı çok önemlidir. Bu sayılan elemanlar bu bölgeleri çok açık olarak farklı kılan özellikleri oluşturur (28).

2.8.1.5. İnsanlar Arası İletişim.

İnsanların birarada bulunması ana bir ihtiyaçtır. Bizim ilgilendiğimiz insanların nerede toplandığıdır: evde mi, kahvede mi, bir yolda veya cadde de mi. Bu sadece toplanma olayı değildir. Yerleşimi de etkileyen bir faktördür.

Eski Anadoluda kadınlar çeşmede, erkekler kahvede buluşurlar. Bu arap ülkelerinde av için kurulan çöl çadırları veya meclislerdir. Kültür toplumda birçok ayırımın oluşmasına neden olur. Bu da yerleşimlerin oluşumunda büyük ölçüde etkindir (29).

2.8.2. Teknoloji ve Malzeme

Binlerce yıldır ahşap ve taş, binalarda kullanılmıştır.

Taş özellikle kurak iklimde kullanılan bir yapı elemanıdır. Bu yapı elemanının seçim nedenleri: kalkerin bu yerlerde bol bulunuşu, işlenmeye çok elverişli olması, sıcak iklim şartlarına karşı optimum konforu sağlaması, planlamadaki olası çözümlerin yapının sağlamlığı ile de vurgulanması olarak sıralanabilir.

Formlar insanoğlu daha kompleks bina teknikleri konusunda uzmanlaştıkça gelişimine devam eder. Ve kaçınılmaz basamaklardan geçer. Mağaralar (bina değildir ama

rüzgardan, hava şartlarından korunmayı sağlarlar). Yuvarlak kulübeler ve nihayet mevcut birçok malzeme ve teknikten oluşturulan çeşitli formlardaki dikdörtgen kulübeler.

Malzeme ve teknik konusunda düşünülmeyen bir unsur, teknolojik gelişmeler bölgenin mimarisine adapte edilirken bunların o bölgenin sosyal yaşantısıyla uyuşup uyuşmayacağıdır. Müslüman toplumlarda yapılan araştırmalar, evlere getirilen su imkanının onların dışarıya tek çıkma şanslarını da engellediğini ortaya çıkarmıştır. Sadece bu vasıta ile kadınlar birbirleriyle konuşabilmekte ve dış dünyayı kısa bir süre içinde olsa görebilmektedirler (30).

Malzemeler, konstrüksiyon ve teknoloji işi kolaylaştırır ve belli kararların alınmasını sağlar. Fakat hiçbir zaman forma karar veren tek faktör değildir.

Aynı zamanda malzemenin değişimi kesinlikle evin formunu değiştirecek diye birşey de söz konusu değildir. Sık sık aynı materyalin farklı sonuçlar doğurduğu da görülebilir (31).

2.8.3. Fiziksek Etkenler

İklimin bina formunda birincil olarak söz sahibi oluşu mimarlıkta kabul görmüş bir fikirdir. Oysa bir bölge içinde korkunç farklı şehirsellerle, ev tipleriyle karşılaşılabilir. Bu durum formun iklimden çok kültüre bağlı olduğunu göstermektedir.

Birçok bölgede dini yasaklar, tabular iklimden daha etkin bir rol oynayarak karşımıza çıkar.

Sıcak, kuru iklim bölgelerinde günboyy yüksek ısı, geceleyin de düşük ısı mevcuttur. Bu kararsızlık mümkün olduğu kadar uzun müddet ısının içeriye girişini geciktirmekle giderilir. Isı iç bölgelere istendiği zaman ve mümkün olduğu kadar geç girecektir.

Yüksek ısı kapasiteli malzemelerin (kerpiç, çamur, taş gibi) çeşitli kombinasyonlarının kullanımı ile ki bu malzemeler günboyy ısıyı tutarlar ve geceleyin de bırakırlar.

Mümkün olduğu kadar kompakt bir geometri ile sağlanır. Direkt güneş ışığına açık yüzeyleri minimuma düşürerek, maksimum derecede değer elde edilebilir.

Birbirine girmiş yerleşimlerle sağlanabilir. Böylece birleşik alanlar oluşacak ve bina grupları artarken güneşe açık yerlerin miktarı da azalacaktır.

Isı artışından, yemek pişirme ayrı bir bölümde yapılır. Pencere sayısı ve boyutları düşürülür ve bu pencereler yüzey radyasyonunu düşürmek, maksimum ısıyı yansıtmak

için beyaz veya diğer açık renklerle boyayarak, günün sıcak saatinde vantilasyonu minimize ederek kaçınılabılır.

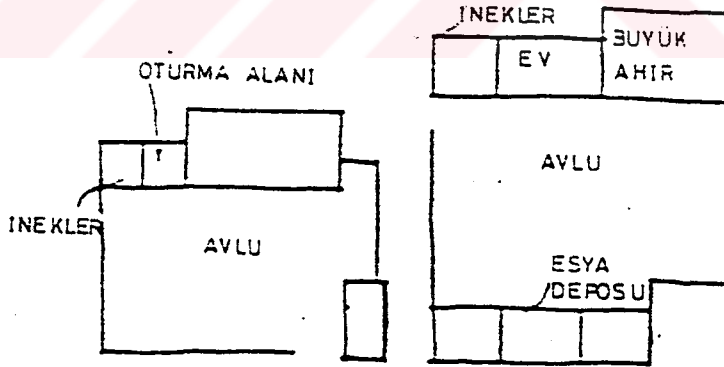
2.8.4. Savunma

Ev formunun sosyal açıklaması yapıldığı zaman savunma ve ekonomi genelde kullanılan kavramlardır.

İslâm ülkelerinin, içe dönük, birbirine girmiş kasabaları savunma ihtiyacından, para azlığından sürülüp ekilebilir arazinin eksikliğinden ve iklimsel sebeplerden dolayı gölge ihtiyacından kaynaklanmıştır. Bunların hepsi birarada etkilidir.

Savunma kesinlikle ev formuna karar vermede önemli bir rol oynar. Kazıklarla, sırıklarla çevrelenmiş alanlar, yerleşimlerin etrafını siperlerle çevrelemek bazı dini etkilerin yanısıra savunma ihtiyacından kaynaklanmaktadır.

Savunma ihtiyacının ev formu üzerindeki görülen bir etkisi de giriş sayısındadır. Birçok toplumda tek giriş kullanılarak girişin kontrolü düşünülmektedir (32). (Şekil 2-13)

Şekil 2-13

2.8.5. Ekonomik Kriterler

Ekonomi yerleşim ve bina formunu tarif ederken çok geniş çapta yer verilen bir unsurdur ve önemi gerçekten büyüktür. Ekonominin zayıf olduğu yerlerde yaşamı devam ettirme ve kaynakları maksimum derecede kullanma ihtiyacı çok büyüktür. Yerel yerleşimler genelde ilave edilebilir, ek yapılabilir niteliktedir ve üst seviye dizaynının kapalı

formlarına karşın değişikliğe çok daha açıktırlar. yerel yerleşimlerde eklerin yapım şekli iki türlü olarak karşımıza çıkmaktadır ki bunlar o bölgenin ekonomik ve sosyal yapısıyla yakından ilgilidir.

a) Serbest bir çizgi içerisinde büyüme.

b) Önce duvarla yerleşimin sınırlarını çizme daha sonra bunun içine yavaş yavaş ihtiyaçlar arttıkça eklerin yapılması.

Burada da şöyle bir sonuca varmak mümkündür. Ekonomide tek olarak ev formundan sorumlu değildir. benzer ekonomik aktivitelere sahip insanların oluşturdukları farklı ev modelleri bunun somut kanıtlarından sadece birkaçıdır(33).

2.8.6. Din Kriteri

Din, formu, mekansal düzenlemeleri, evin yönelişini etkiler, hatta yuvarlak veya dikdörtgen evin varolmasındaki etkiler de dinsel olabilir. Bazı kültürlerde yuvarlak evler hiçbir zaman yoktur. Çünkü bu tip evler yönelme hissi vermez (34).

Burada Daffontaines'in görüşünden sözedilebilir. O'na göre hem insan hem de hayvan eşyalarını depolamak, hava şartlarından kendini korumak gibi sebeplerle bir barınak ararlar. Fakat sadece insanın manevi, ruhani bir yönü vardır. Bu özelliği onu insan yapan özelliğidir. Ve oluşturduğu konstrüksiyonları da bir kuş yuvasından, arı kovanından farklı yapan budur. Evin bu manevi ruhani fonksiyonu üzerine birçok örnek bulunabilir. Bazı kültürlerde evinden atılmış biri dinden de çıkartılır.

Evin manevi, ruhani yönelişi kültürel ve dini özelliklerin bir sonucudur. Bu sistem yolların istikametini, su yollarını, evlerin yükseklik form ve yerleşimlerini, köylerin yerleşimini, ağaçlar, tepeler arasındaki mistik çevre içindeki mezarlıkların yerleşimini yönlendirir. İnsanların değer yargılarını da, bu cosmological inanışlarla ilgilidir (35).

Gilbert ve Ellice adalarındaki evler topoğrafyadan çok kainatın güçlerine yönelmişlerdir. Taşların ve kümeciklerin düşük seviyedeki topraklara göre daha fazla gücü olduğuna inanılır. Ve binalar topoğrafyayla ilişkisinden çok bu inanışa göre yerleştirilir (36).

BÖLÜM 3

TÜRKİYE'DE VE ARAP ÜLKELERİNDE GELENEKSEL AVLULU EV MEKANLARININ İNCELENMESİ

3.1. Geleneksel Arap Ev Mimarisinde Prensipler

İklim çok serttir. Sıcaklık; rüzgar, kum fırtınası ve düşük nisbi nem ile birleşir. Yaz aylarında sıcaklık 50° C'ye kadar çıkar. Senenin en az 9 ayı boyunca sıcak ve kuru iklim insan yaşayışı üzerinde çok önemli bir etkiye sahiptir. Hayatın akışı güneş tarafından yönlendirilir. Günün uyanık geçen bölümü 3 parçaya bölünür. Sabah 6'dan öğleden sonra 1'e kadarki bölümde iş ve okul yer alır. Öğleden sonraları yemeğe ve dinlenmeye ayrılır. Akşam ise alış-veriş, ziyaret ve bazı aktivitelere katılma zamanıdır.

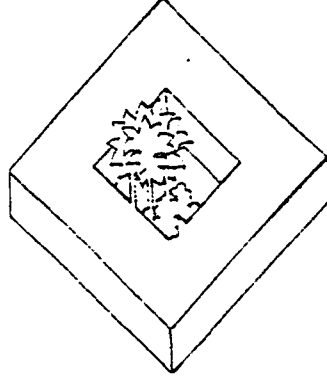
Tüm olarak ele alınırsa bu koşullar yeni çöl yerleşimlerinde planlama, bina yapma ve yaşama konularında pekçok engel ortaya çıkarmaktadır. Fakat tarihi köy ve kasaba yerleşim modellerinde bu problemlere nasıl yaklaşılacağı, bunların nasıl çözümleneceği konusunda ipuçları daima bulunabilir (37).

Mısır, Suudi Arabistan ve Körfez ülkelerindeki geçmiş örnekler incelendiğinde prensip, form ve düzen başlıkları altında evi etkileyen birçok faktörün varlığı ortaya çıkmıştır. Burada Kriken tarafından tespit edilip, sınıflandırılan faktörlerden özellikle önemli görülen iki faktör üzerinde durulacaktır.

3.1.1. Kültür

3.1.1.1. Mekan Hissi

Gizli ve açık şeyler arasındaki kontrast mekansal hiyerarşinin tüm seviyelerinde bulunur. Bu özellikle avluyu, genel halk alanından ayıran duvarlarda görülebilir. Ailenin yaşadığı esas alanlar iç avlular ve evin en özel bölgeleridir. Ortadoğu'da yerleşim içindeki avlu özel bir yer olarak kavranırken bunun tam tersi batıda bahçenin ortasındaki ev özel bir mekan olarak algılanır (38) (Şekil 3-1)

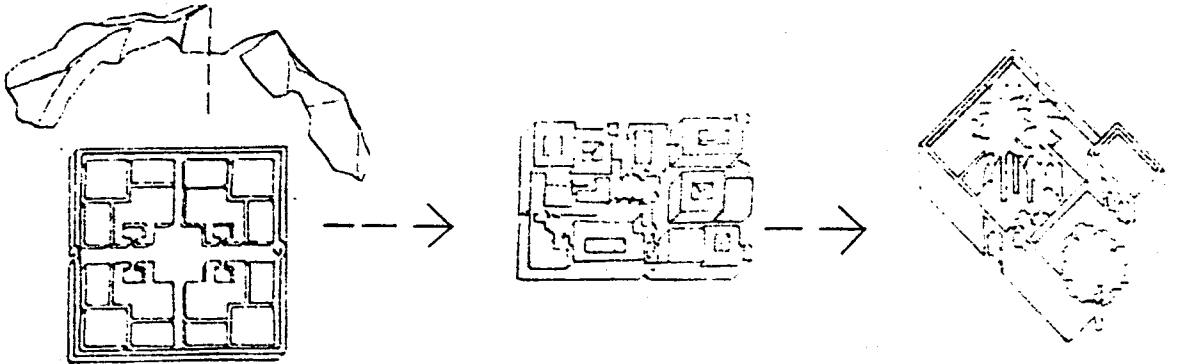

Şekil 3-1. Bahçe mekan olarak

3.1.1.2. Güven Hissi

En geniş anlamda birçok Arap şehrini çevreleyen dağlar bölgeyi sınırlayan, insan yerleşimi için alanı tarifleyen elemanlardır. Şehir ölçeğinde geleneksel olarak kullanılan çevre duvarları tehlikeli insanlardan ve doğa olaylarından korunmayı sağlayan, güven hissi veren elemanlardır.

Nihayet yerleşim ünitesi (ev) ölçeğinde, mekanlar arası bu ayırım yabancılar için bir yaya alanı ve bu üniteye oturanlar için özel avlu veya bahçe şeklinde oluşmaktadır (39). (Şekil 3-2)

Şekil 3-2. Arap ülkelerinde şehirden, eve kadar oluşan, Güven Hissi

3.1.2. İklim

Bireylerin konfor koşullarını iyileştirmek için genel olarak 3 teknik kullanılır.

Gölgeden ve hafif rüzgarlardan faydalanma.

Su elemanının kullanımı.

Güneş ışınlarının etkisini minimize etme. Geleneksel çöl yerleşimlerinde bu 3 teknik birarada kullanılmaktadır.

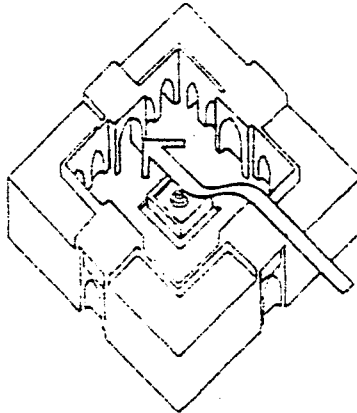
3.1.2.1. Gölge

Tipik bir yerleşim ünitesinin çevresi duvarlarla çevrelenir. Bunlar bir iç avluya ve dış bahçeye sahiptir. İç ve dış mekanlar günün çeşitli saatlerinde farklı gölgelenmelere sahne olmaktadır.

İç avlu onu çevreleyen odalar için ışık kaynağıdır. Burası günün en sıcak saatlerinde bile güneş ışınlarına direkt olarak açık değildir. Avlu aynı zamanda sürekli olan sıcak hava akışını yukarıya doğru taşır, bu arada serin hava birbirine bitişik yaşama mekanlarını daha konforlu yapacak şekilde içeriye yayılır (40).

3.1.2.2. Su

Bu çöl bölgesinde yaşam kaynağıdır. Örneğin Ganat denilen gizli su yolları kurak bölgelere su sağlar ve çöldeki yerleşimler içinde yaşamayı olanaklı kılar. Bu yaşam kaynağı adeta şehir ölçeğinde formu doğuran önemli faktörlerden biridir. Yerleşim ünitesi ölçeğinde ise su serinletici, ferahlatıcı bir eleman olarak algılanır ve kullanılır (41). (Şekil 3-3)

Şekil 3-3. Arap ülkelerinde serinletme elemanı olarak su (Kriken, 1983).

3.1.2.3. Kompaktlık

Kompaktlık birbirine girift bir yerleşim direkt güneş ışınlarına maruz kalan bina yüzeylerini azaltmak için kullanılan bir tekniktir.

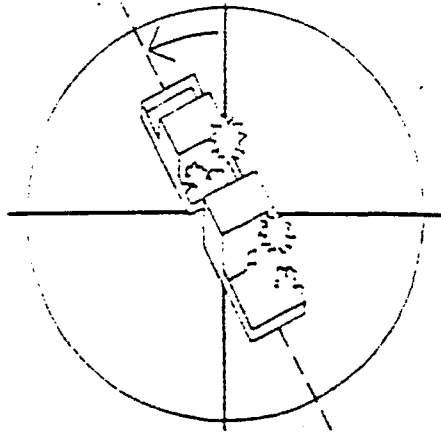
Çevresinden tamamen ayrılmış tek katlı, tek bir ailenin yaşadığı ve en fazla miktarda güneş ışınlarına açık duvarı ve çatı alanı olan evdir. 2 katlı bir ünite de kullanılabilen kat adedi 2'ye çıkmıştır. Bu arada güneş ışınına maruz yüzey alanı ise 2 kattan daha azdır. Ve bu 2 katlı evler dipdibe sıra ev oluşturacak şekilde dizilirse bir taraftan kendi içlerinde güneş ışınlarından korundukları gibi bir taraftan da yayalar için gölgeli alanlar oluşturmaktadırlar. Yani bu yerleşim bölgelerinin yoğunluğu yaya yollarının direkt güneş ışınından korunma oranında büyük ölçüde artırmaktadır

Tek, (ayrı) binalar güneş ışığına birçok yönden ve büyük miktarda maruz kalmalarına karşın, kümeleşmiş bina gruplarında bu minimize edilmektedir. (42)

3.1.2.4. Yönlenme

İklim nedeniyle tüm yapılarda yönlenmeye çok önem verilmelidir. Sıcak güneşin etkisini minimize etmek için plancılar binaların ana pencerelerini kuzey ve güney yönüne doğru açılacak şekilde planlamalıdır. Bir binanın kuzey cephesi direkt güneş ışınına açık değildir. Güney cephesine gelen güneş ışınları ise kontrol edilebilir.

Çöl ikliminde binalar minimum açıklıklarla inşaa edilir. Pencereler küçüktür ve sık değildir. Ve tabii ki indirekt gün ışığı tercih edilir (43). (Şekil 3-4)

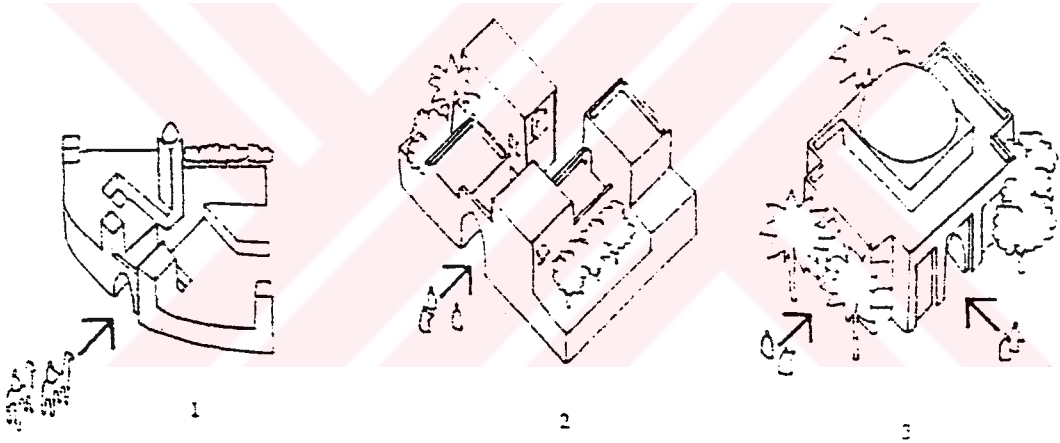

Şekil 3-4. Bina Yönlenmesi

3.1.3. Form

3.1.3.1. Geçit

Mısır'daki yerleşimlerin tasarımında geçit çok özel ve önemli bir yere sahiptir. Geçit yaşamın gizli ve açık yönlerini ayıran bir elemandır. Şehir ölçeğinde şehir duvarlarının arasından geçişi sağlayan geçit ziyaretçileri ve şehir sakinlerini şehrin ana dolaşım akslarına yönlendirir. Geçit aynı zamanda komşuluk ünitesi ölçeğinde de kullanılır. Mahalle denilen komşuluk üniteleri Mısır'ın geleneksel şehirleri içinde kapı ve duvarlar ile tarif edilir. Geçit ve çevrilmişlik (etrafın duvarlarla çevrilmesi) tek bir binaya ait bir yerleşim ünitesi ölçeğinde de tekrarlanır (44). (Şekil 3-5)

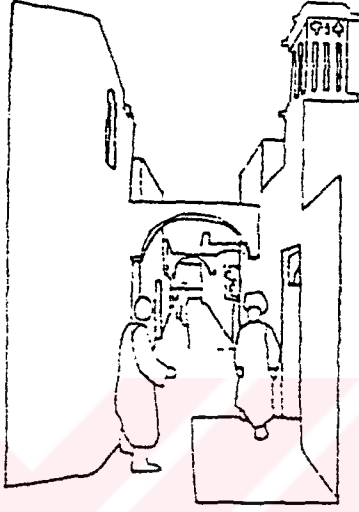

Şekil 3-5. Geçitler (1) Kasaba Girişi, (2) Komşuluğa (ünite) giriş, (3) binaya giriş

3.1.3.2. Yaya Yolu

Mekanların oluşumu, bunların hiyerarşisi, kompaktlık bu yolların kullanımı ile beraber oluşur. Bunlar geleneksel şehirlerin çok önemli ve özel mekansal elemanlarıdır. Hiyerarşinin her seviyesinde mevcuttur. Mekansal ağın bir parçasıdır ve binaların duvarları tarafından şekillendirilir. Genişlik ve yükseklik (yan duvarların yüksekliği) bakımından çok çeşitlidir ve günün büyük bir bölümünde gölgeliktirler. Bölge sakinleri tarafından günün her saatinde kullanılırlar.

Çarşı (pazar) sık sık yerleşim bölgeleri arasında uzanan bu küçük yollar tarafından kesilir. Gizli ve açık alanlar arasındaki kontrast halk alanlarının kesin bir şekilde yerleşim ünitelerinden (özel bölgelerden) ayrıldığı bu kesişim noktalarında çok daha açık bir şekilde görülür (45). (Şekil 3-6)

Şekil 3.6.

3.1.3.3. Mekan

Oda Mısır'da çok önemli kavramlardan biridir. Odanın içinde küçük bir dünya yaratılır. Zemin toprağı ifade eder, duvarlar dikey olarak odanın sınırlarının dışına uzanır ve çatı odada kişiyi geçici dünyaya döndüren bir eleman olarak düşünülür (46).

3.1.3.4. Bahçe-Avlu

İran'da inanışlara göre bahçe cennetin sembolüdür. Bahçe bu bunaltıcı iklimden korunmuş bir vahadır. Ortadoğu'da bu anlamda 2 yer vardır:

- Bagh (Bahçe)
- Maydan denilen Avlu

Binanın en önemli, binayı şekillendiren elemanı olan avlu veya bahçe çevreleyen duvarları ile tarif edilir ve daima yerleşimi içeriye doğru yönlendirir (47).

3.2. Geleneksel Avlulu Türk Ev Mimarisinde Prensipler

Geleneksel Avlulu Ev Mimarisi, sanayi öncesi toplumunun mekansal yerleşmesini anlatması açısından en önemli kültür verilerimizden birisidir. Bu Avlulu evler değişen toplum yapısını, günlük yaşantıyı tüm gelenekler, alışkanlıklar içinde yansıtarak temsil ederler. Yani o dönem toplumunun uygarlık düzeyini belirtirler. Sosyal, tarihi, estetik ve mimari birer belge olmaları nedeniyle geleceğe aktarılması gereken özdeksel varlıklardır.

Geleceğe aktarabilmek, ancak onları korumak ve yaşatmakla mümkün olabilir. Yaşatmak yeni bir işlev vermek demektir. "Aynı işlev ile yaşatma, kullanım ve mekan organizasyonları açısından uygun bir çözüm olmaktadır. Ancak bu durumda geleneksel Avlulu Evlerin günümüz kullanıcısının çağdaş gereksinimlerini karşılaması zorunluluğu ortaya çıkmaktadır (48).

Türk odasındaki tüm öğeler sanayi öncesi toplumun yaşama biçimine uygun boyutlarda düzenlenmiştir. Sanayi öncesi Avlulu Evleri sanayileşme dönemi Avlulu Evleri birbirlerine neredeyse ters düşen bir yaşantının fiziksel yapılarıdır. Sanayileşmenin başlamasıyla toplum büyük bir değişme sürecine girmiştir. Giderek kavramlar, gelenekler, biçimler değişmiş, kısaca yaşantı başkalaşmıştır (49).

Geleneksel Avlulu Ev mimarimizin en önemli bileşeni olan Türk odasında mekan oluşumu, çeşitli eylemler için birer gereksinim olan oda öğelerinin biçimlenmeleriyle sağlanmaktadır. Yüklük, dolap, ocak, raf, sedir öğeleri odayı şekillendiren, ondan ayrı düşünemeyen parçalardır. Bu durağan parçalar dışında, oda dekorasyonunu tamamlayıcı eşyalar: kilim, hasır, halı, yastık, minder, çeşitli örtüler gibi geleneksel kültürümüzde göçebelik dönemi anılarına dayanan, yüzyılların birikimiyle özel yer tutan dokumacılık ürünleridir. Oda kullanımlarında özelleşmelerin, işlevsel farklılaşmanın olmayışı ve belki de Türkler'in azla yetinme -yalın bir yaşantı- anlayışı bu tür bir düzenlemeye yol açmıştır (50).

Kasaba ve kent evleri, Türk Avlu Evi özelliklerini yansıtanlar arasında, büyük çoğunluğu sağlamaktadır.

Yönetici evleriyse, gerek aşırı ilgi ve özen, gerekse toplum içindeki çok özel durumları nedeniyle, bütün dış etkilere açıktırlar. İşte bu nedenlerle bir süre sonra Türk evi özelliklerini önemli ölçüde yitirmişlerdir.

Geleneksel Avlulu Türk evi dendiğinde bazı ortak özellikleri saymak mümkün-

dür. Ancak Anadolu bölgelere göre değişen, sürekli bir tarih ve kültür ortamı olmuştur. Çeşitli doğal verilere bağlı olarak, çeşitli iklimlerin etkisi altındadır. Bu kültürel ve iklimsel çeşitlilikler, doğallıkla bölgesel yapı geleneklerinde farklılıklar, değişik sonuçlar ortaya çıkarmıştır (51).

3.2.1. Kültür

3.2.1.1. Mekân

Avlulu Türk evinin biçimlenişinde dıştan gizlenen bir yaşantının -İslam aile yaşantısı- izleri açıkça görülmektedir. Kadının günlük yaşamının büyük bir kısmı evin içinde geçmektedir. Evlerin tasarlanmasında kadına çamaşırdan yemeğe tüm ev işlerini rahatça yapabileceği mekanlar sağlanması ağırlık taşımıştır (52).

İslam ailesindeki gizlilik kavramı gözönüne alınarak evler bir avluya açılacak şekilde içe dönük olarak tasarlanmışlardır.

Zemin ve bir üst kat olmak üzere genellikle iki katlıdır. bazan bunlara ek olarak kışık bir arakat yapıldığı görülür. Bazı bölgelerde tek katlı evlere de rastlanmaktadır.

Ev işlerinin çoğunluğu genellikle giriş katında yapıldığından, bu katlar dışla gizliliği sağlamak üzere sağır veya az pencerele yapılmışlardır. Genellikle bir taşlık veya iç avlu ile etrafına sıralanmış ikinci derece odalardan oluşurlar (53).

Evlerin çoğunda bulunan iç avlu veya bahçe, Türklerin doğaya yakınlığının bir anlatımı olan su öğesi ve yeşille süslenmiştir. Avludan alt katın tersine dışdünyaya açık olan üst kata çıkılır. Bu kat çok sayıda pencerelerle sokağa ve hayata bakan odalar, odalar arasında eyvan ve avlu veya bahçeye açılan hayattan (sofadan) oluşmaktadır.

Evler genellikle düzgün olmayan yapı parselleri üzerine yapılmışlardır. Düzgün mekanlar elde etmek isteğiyle üst katın sokağa bakan yüzleri cumba veya şahniş denilen çıkmalar şeklinde alttan taşırılmıştır.

Odalar arasında eyvan denilen bölüm üç taraftan sınırlı, hayata açılan üstü kapalı bir hacimdir. Bazı bölgelerde, örneğin Güneydoğu Anadolu'da doğrudan doğruya avluya açılır. Türk evinin sofa veya hayat denilen bölümü ise; odalarla eyvan önünde uzanan açık galeridir. Tıpkı eyvan gibi, bazı bölümlerinde oturma köşeleri oluşturulur. Bu köşeler köşk adını alır. Dışarı taşmadan hayatın iki tarafında yer alan oturma köşelerine de taht denir (54).

3.2.1.2. Dışa Karşı Korunma Hissi

Türk mahallesinde genellikle ağaç yoktur. Ancak çeşme meydanlarında, cami çevresinde ağaç bulunur. Buna karşılık evlerin bahçeleri çeşitli bitki ve ağaçlarla doludur. Bunun nedenlerinden birisi, kadının bütün gün evde bulunmasıdır. Türk evi bir anlamda kadın içindir. Böylece evler çoğunlukla kadınların çalışması, dinlenmesi ve toplumsal ilişkiler kurabilmesini sağlayacak biçime girmiştir. Zemin katın duvarları, bu nedenle içeriye dışarıyı kesin olarak ayırır. Kimi durumlarda bu duvarlar bir kale gibidir. Toplum kuralları yüzünden, yaşantı kapalı bir ortamda sürdürülmektedir. Bu yüzden, doğa evin içerisinde yaratılır. Erkek bütün gününü dışarıda geçirip evine gelir. Bütün günü zaten renkli geçmiştir.

Türk evinin ve odalarının biçimlenmesi, toplum yapısının özellikleri ile de sıkı sıkıya ilintilidir.

Yerleşmeyle birlikte, toprağın işlenmesi, insan gücünün kullanılması ve günlük yaşantı içinde kişilerin birbirleriyle olan ilişkilerinde değişimler başlar (55).

3.2.1.3. Dinin Mekan Oluşumuna Etkisi

Türk evinde Hanım, evin ikinci kişisiydi. Günlük yaşantısının büyük kesimi ev içindeydi. "Harem" ve "Selamlık" bölümlerinin bulunduğu geniş kapsamlı evlerde ise günlük yaşantısı haremde geçerdi.

Anadolu'daki Türk evinin ve odaların temel düzeninin kuruluşunda İslam dünya görüşünün de önemli etkileri olmuştur.

Bunlar şöyle özetlenebilir.

İçe dönük bir yaşantı ve dış ilişkilerde kısıtlı çözümler.

Bütünüyle İslam dünya görüşünün, yaşama düzenine getirdiği özelliklerin en önemlileri sayılabilecek bu kavramlar, odaların biçimlenmesine büyük etkiler yapmışlardır.

Avlulu Türk Evi genellikle az katlıdır. Buna bağlı olarak "temel düzen" tek kat için uygulanmıştır. Ancak zamanla katların sayısı artmıştır. Bu durumda da "temel düzene uymak için, üst kat her zaman diğer katlardan daha üstün tutulmuştur. İşte bu nedendir ki Türk evinin değişmeyen özellikleri daha çok, üst katlarda görülür (56).

Üst kattaki odalardan sokak üzerinde bulunana genellikle daha büyük boyutlu tutulup daha özenle yapılmıştır. Burası evin en önemli odası olan "baş oda" dır. bölgelere göre: mabeyn (Diyarbakır), divan, divanhane (Ankara), selamlık gibi isimler alır. Bu oda, evin erkeğinin oturduğu, konuklarını ağırladığı odadır. Evde harem-selamlık ayırımı olmadığı zaman kadının dışla ilişki kurduğu yerdir. Harem-Selamlık ayırımının olduğu geniş evlerde kadının yaşantısı haremde geçer. Bu bölümdeki odalar genel kuruluş ilkeleri benzer olmakla beraber daha az özenli yapılmışlardır.

Genelde odaların boyutları çok farklı değildir ve iç düzenlemeleri birbirine benzer. Ancak baş oda daha geniş boyutlarda tutulmuş, daha özenle yapılmıştır (57).

3.2.1.4. Çevre Düşüncesi

Avlulu Türk evinde, geliştirilen çevre anlayışının kökenine inebilmek için, yine göçebelik düzeninden yararlanmak gerekecektir.

Avlulu Türk evi, açıklıkla görüldüğü gibi, odaları ve iç düzeni ile göçebeliliğin, kurulup kaldırılan, taşınan çadırların" önemli izlerini taşır.

Yüzyıllar boyunca süregelen bu düzen, kendine özgü ilkeler, kavramlar ve biçimler oluşturmuştur.

* Taşınabilen üst örtü (Çadır, barınak, ev)

* Taşınabilen alt örtü (Döşeme, halı, kilim, keçe vb.)

* Taşınabilen iç düzen öğeleri (Yatak, sandık, denk, kerevet vb.) olarak özetlenebilir.

Bu taşınabilen öğelerin, "içinde yaşanabilen bir ortama" dönüşebilmesi için gerekli tek işlem; uygun bir toprak parçası üzerine üst örtünün kurulup, alt örtünün serilmesidir. böylece altta ve üstte ince bir örtüyle, doğanın bir bölümü, yaşamak için uygun olan bir ortama dönüşmektedir. Bu "çok ince ayırım" doğayı kabullenmeyi gerektirir:

"Altta toprak, üstte gök vardır."

Doğadan bu ilkelerle ve biçimlerle ayrıлып kurulan iç düzen, bütünüyle taşınabilen bir ortama ve yaşama düzenine bağlı özellikler gösterir.

Çadırdan, doğaya kesinlikle bağlı bir düzene geçişte gelenekler, alışkanlıklar etkili olmuştur. Evlerin, odaların biçimlenmesinde, çadırda olduğu gibi "doğa" bütünüyle ka-

bul edilmiştir. Doğaya gösterilen saygı, yapının biçimlenmesinde çok etkili olan bir tutumun başlangıcıdır. Yapının doğadan koparılması, iç düzene gösterilen özen, odanın kuruluşlarındaki benzerlikler gibi.

Yerleşme döneminde Avlulu Türk evinin "oda"sı önemli özellikler kazanmıştır. Bunlar, doğrudan doğruya toplum yapısındaki özelliklerin yapıya yansımalarıdır.

Bir odanın kullanılma koşulları, onu biçimlendiren etkenlerdir. Bu dönemdeki bir Avlulu Türk evinin ve odasının genel kullanma düzeni, göçebe çadırının kullanma düzeni ile kıyaslanırsa, öz açısından büyük yakınlıklar görülür.

Çadırla odayı bu açıdan kıyaslayan örneklerde de görüldüğü gibi:

* Eylemlerin yakınlığından ötürü boyutlar birbirine yakındır.

* İç düzenin çevrelemesinde, örtülmesinde kullanılan malzeme ve uygulama, genel biçimi ortaya çıkarır. Çadırda malzemedan ileri gelen yuvarlaklık, yapıda dik açılara dönüşmüştür.

Dış çevre durağandır. Görüş, ışık, rüzgar gibi uygun olan etkilerin ve değerlerin oda içine alınması gereklidir.

Böylece, yapının ve odaların "yönlendirilmesi olayı" ortaya çıkar.

Yerine ve gereğine göre, meydana, camiye yöneltmiştir. Ya da yapı içine, iç bahçe, sofa, avlu gibi, denetimli alanlara doğru düzenlenmiştir. Bu ilke, odalarla, sofa arasında önemli bağlantılar oluşturur.

Dış çevre koşulları her an değişmektedir. Yapının ve odanın içindeki kişilerin, bu değişikliklere karşı korunmaları gereklidir.

Dış etkiler uygunsa, iç ortam da uygundur. Örneğin dışarısı sıcaktır. İçerisinin serin olması istenir. Oda, bütünüyle, uygun dış etkilere açılır ve serinletilir.

Dış ortamdaki değişikliğe, soğuğa karşı ilk davranış, kişinin ısıtılarak korunmasıdır. Böylece oda içi değil kişi ısıtılmış olur.

"Eski evler ısıtılmazdı" sözü, bu durumda anlam kazanır.

Çevre verileri, kişinin ısıtılması sınırlarını aştığı anda "oda içi"nin ısıtılması gerekir. Bu ısıtma işlemi, ya yapıya bağlı güçlü bir ısıtıcı olan ocak, ya da az güçlü ısıtıcı olan

mangal yardımıyla gerçekleştirilmiştir. Bir oda bu türlü ısıtılamadığı zaman, yapı içinde daha iyi korunmuş ve daha kolay ısıtılabilen diğer bir ortama geçmek gerekmiştir.

Bu nokta, yapı içinde çok önemli bir değişikliğin başlangıcıdır.

"Uygun olmayan, yeterince ısıtılamayan odalardan, yapının dış etkilere karşı daha iyi korunmuş alanlarına doğru çekilmek" gerekir (58).

Avlulu Türk evindeki "kış odası" kavramı bu temele oturur.

3.2.1.4.1. Odalarda İç ve Dış Çevre İlişkileri

Avlulu Türk evinde, pencereler ve kapılar, odaların iç-dış çevre ilişkilerine önemli özellikler getirmişlerdir. Özellikle pencereler, iç düzenin kuruluşunu güçlü bir biçimde etkilemiştir. Toplumsal inanışlar ve gelenekler, evin kendi içine doğru çekilmesini gerektirmiştir. Ama yine de bazı çözümlerle dış çevreye, sokağa ve yapı dışına açılma eğilimi görülüyor.

Bu eğilim, evin çevresel örgütlenmesinin ilkeleri, giderek pencereleri etkilemiştir.

Alt katlardaki, dışa açılan odaların pencereleri elden geldiğince küçültülmüş ve örtülmüştür. "İlişkiler kısıtlanmıştır". Buna karşılık üst kattakiler büyük boyutta ve çok sayıda düzenlenerek odaların ışığı ve görüşü artırılmıştır. "İlişkiler yaygınlaştırılmıştır."

Alt kat pencerelerine, hem güvenlik, hem de gizlilik açısından özel çözümler getirilmiştir. Güvenlik açısından madeni kafesler, ahşap kapaklar, gizlilik açısından ahşap kafesler gibi.

Üst kat pencereleriye en iyi ışığı ve görüşü sağlayacak biçime ulaştırılmıştır. Yapıların kuruluş özelliklerinin elverdiği ölçüde, çok sayıda pencere düzenlenmiştir. Hiç kuşkusuz bu durum odaların kuruluşlarını önemli ölçüde etkilemiştir.

Dış çevre, sokak, meydan kısıtlanmamış çevredir: "Denetlenemez."

Sofa, avlu, bahçe ise kısıtlanmış ve özel olarak kurulmuştur. "Uygun biçimde yönlendirilebilir ve korunabilir."

Odanın ve yapının daha güçlü olarak çevreye "yönelmeleri" amacıyla "çıkma"lar düzenlenmiştir. Böylece odanın içindeki en etkili oturma ögesi olan sedir, bütünüyle "dışarıya" taşmıştır (59).

3.2.1.4.2. İç ve Dış İlişkiler Açısından Odaların Kuruluşları

Avlulu Türk evinde yapının az önemli olan odaları, genellikle, tek yöne açılarak kurulmuştur. Bu oda, köşe odalarının arasında olabilir. Ya da yapının, yerleşmesinden ileri gelen bir nedenle tek yöne açılmak zorundadır. Bir sokağa, ya da bahçeye olduğu gibi. Bu durumda pencereler, bir araya toplanmış olur. Genellikle daha iyi görüş, ışık ve havalandırma sağlamak için de ileriye doğru itilmiştir. Bu durum, hafif yapı yönteminin olanaklarıyla daha da geliştirilmiştir.

Çıkmanın bakış açısı elden geldiğince genişletilmiştir. Odanın kuruluşunda pencereli yüzey sayısı çoğaltılarak yeni çözümlere ulaşılmaya başlanmıştır. Böylece hem daha ışıklı, hem de daha geniş bir görüş alanına ulaşılmıştır.

Böylelikle oldukça geliştirilen iç-dış ilişkiler hem yapının dışına, hem de içine doğru yönelmiş olur. İşte bu nokta, odanın ev çevresi içindeki alanlara açılmaya başlamasıdır. Çünkü gerçekten bu tür yönelmelerin, dışarıya olduğu kadar avlu, bahçe, sofa ve benzeri "denetlenmiş" çevreye doğru yönlendirilmesi bir anlamda içe dönme olarak da nitelendirilebilir. Ve çok yaygın bir çözüm olarak görünür.

Elden geldiğince, çevrenin ilginç kesimlerine yönelmek için yapının kuruluşunun bile zorlandığı çözümlere gidilmiştir (60).

BÖLÜM 4

GELENEKSEL AVLULU TÜRK VE ARAP EVİNİN ORTAK KULLANIM ALANLARI

4.1. Ortak Kullanım Alanları

4.1.1. İç Mekanlar

Geleneksel Avlulu Türk ve Arap evlerindeki yaşam ve deneyim günümüzde yapılmış olanlardan çok farklıdır. Gelenek ve yapım sistemleri gereği, eski evlerde odalar birbirlerinden tamamen ayrı hacimlerdir ve herbiri teker teker algılanır. Odalar, boyutları farklı, yalın prizmalardır; herbirinin oranı ve atmosferi değişiktir. Her oda genel olarak birden çok işlevi yerine getirir ama yine de odanın asıl işlevi açıktır ve genel atmosferinden hangi amaç için yapıldığı kolayca anlaşılır. Loş, yüksek tavanlı ciddi ve mağrur sofalar, insan ölçeğinde, sıcak rahatlatıcı atmosferleri ile harem odaları, süslerden arınmış, sade, işe yönelik, tokanalar; hepsinin ortak olan yani temiz prizmatik hacimleri, oymalarla süslenmiş gömme dolapları ve alçak sedirleri ile geleneksel mekanların hepsi iyi düşünülmüş sakin ve huzur vericidir (61).

4.1.2. Odalar

Büyüklüğü ve karakteri farklı olsa da Avlulu Türk ve Arap evlerinin odaları bazı ortak özelliklere sahiptir. Bu özellikler evin yapıldığı zamana ve yaptıranın bağlı olduğu dine göre pek değişmez. Örneğin sekialtı adı verilen oda giriş bölümleri, odanın asıl zemininden iki veya üç basamak daha aşağıdadır. Odanın asıl döşemesi ahşaptan yapılır ve ailenin mali durumuna göre, halı, kilim, keçe veya hasırla örtülürdü. Sekialtı ile asıl zemin basamaklar, derinliği az dolap ve raflar ile ayrılır, bu ayrım ayrıca özenle tornalanmış ahşap korkuluklarla daha da vurgulanırdı.

Bu evlerde oda tavanları da dikkatle ele alınmıştır. Düz damı taşıyan direkler ya aşağıdan görülecek şekilde meydanda bırakılmış, ya da ahşapla kaplanmıştır. Ahşap kaplandığı durumlarda, tavanlar zarla uyum içindedir, malzeme ve renklerin katkılarıyla dekoratif bir yüzey oluşturur.

Odalar çok amaçlı olarak oturma, yatma, yemek yeme gibi çeşitli amaçlar için kullanılmıştır (62).

4.1.3. Sofa

Avlulu Türk ve Arap evlerinin en etkileyici odası sofadır. Büyük boyutları ve atmosferi ile özel bir yerdir.

Kitlesinin yüksekliği ile diğer odalardan kolayca ayırdedilir. İç dekorasyonu için gösterilen titizlik ve harcanan enerjide sofanın ev içindeki sembolik önemini gösterir. Zarif ahşap panoları, duvar, pano ve tavadaki boyama, resim ve yazıları, iyi düşünülmüş mimari ayrıntıları: özenle seçilerek döşenmiş halı, kilim, yastıklarıyla sofa, yüzyılların bir kültür ürünüdür.

Sofa evin girişi, kabul yeri, misafir odası, oturma odası, ibadet yeri, yaşlılar için yatak odası olmak gibi birçok fonksiyon yüklenmiştir. Ev planındaki konumu gereği sofa eve girip çıkanların denetlendiği bir yerdir. Hacim ve kitle olarakta evin en önemli odasıdır. Genel olarak sofaların altında bir bodrum bulunur. Bodrum sofa tabanı ile sekialtı arasındaki düzey farkından yararlanılarak oluşturulan 30-35 cm yüksekliğindeki bir boşluk yardımı ile aydınlatılır ve havalandırılır (63).

4.1.4. Avlular

Avlu veya hayat evin ayrılmaz bir parçası idi. Evlerin bir bölümü birden fazla avluya sahipti. Harem kısmındakine içeri hayat, selamlık kısmındakine dışarı hayat adı veriliirdi. Ayrıca avlularda atlık, arabalık olarak kullanılan veranda, sundurma gibi üstü korunmuş mekanlar oldukça yaygındı. Geneksel evler ilke olarak içe dönüktür. Avlu evin geometrik merkezi ve bir anlamda hayatıdır. Her birim, yüksek avlu veya bina duvarları ile çevrilmiş, sokağa ve diğer evlere kapatılarak mahremiyeti sağlanmıştı. Komşularla ne kadar samimi olsalarda avlu ve evde mahremiyetin korunması büyük önem taşımıştır. Odalar avluya yönlendirilmiş, mutfak, kiler, abdesthane, varsa hamam gibi servis mekanları avlu çevresinde yer alır. Bodrumdaki ahır ve depoların da avlu ile ilişkileri vardır, pencere ve kapılar avluya açılır. Hayvanların ve eşyaların gireceği bir kaç kapı ile havalandırma amacıyla açılan bir kaç pencere dışında, bu servis mekanlarının sokakla ilişkisi kısıtlıdır (64).

Geleneksel Avlulu Türk ve Arap evlerinin avlularında her zaman taşla kaplanmış bir yüzey, bitki yetiştirilecek bir toprak parçası, bir ocak, bir kuyu, bazanda bir çeşme, bir

havuz yer alırdı. Birkaç meyva ağacı, üzüm asması, çiçek ve sebze köşeleri avluya renk ve hareket getiren doğal öğelerdi. Avluya bakan bina cepheleri özenle işlenir, korkuluklar ve yer döşemeleri bazan da cepheler süslenirdi.

4.1.5. Tokana

Tokana mutfak, kış odası ve depo olarak kullanılan bir mekandır. Sekialtında yer alan, yemek pişirmek için yapılmış bir ocak, tokananın en belirgin elemanıdır. Yemek pişirilip kotarılan, bulaşık, çamaşır yıkanan taşkaplı sekialtı bölümünden sonra tokananın asıl döşemesi gelir. Sekialtıdan 50-60 cm daha yüksek olan ve ahşaptan yapılan bu bölüm yemeklerin hazırlandığı, kışın oturlan ve yemek yenen bölümdür. Tokananın en arkasında yiyeceklerin depolandığı, bazan hazın odası diye adlandırılan depo ve dolaplar yer almıştır. Tokanaların tavan ve duvarları süslenmeden, olduğu gibi bırakılmıştır. Duvarlar çıplak taş veya sıva kaplıdır, tavan direkleri çıplak, boyasız, çoğunlukla islidir. Tokana, duvarın üst yanında ve tavanındaki küçük pencerelerle aydınlanır. Az sayıda penceresi, işlenmiş duvar ve tavanıyla loş bir mekandır (65).

4.1.6. Köşk

Bahçe veya avlu, çevresine yarı kapalı oturma birimi olarak yapılan köşkler 16.yy.'dan bu yana Kayseri evlerinin ayrılmaz birer parçası olmuşlardır. Şekil ve düzenlemeli evden eve değişen köşkler, katı bir kurala bağlı olmaksızın boyut, dış ve iç mekanlarla ilişki, malzeme kullanımı açısından çeşitlilik ve esneklik gösterirler. Köşk ve diğer yarı açık mekanlar yapıldıkları zamana ve tasarımcılığına bağlı olarak büyük farklılıklar gösterir. Basit bir sundurmadan, gelişmiş, olgun örnekler kadar geniş bir bant oluştururlar. Hepsisi de dışarıda geçecek bir yaşamın rahat ve zevkli olması için planlanmıştır. Taş duvar ve kemerleri, ahşap veya taş kolonları, taştan yapılmış sedirleri, dekoratif korkulukları ve taş döşemeleri ile köşkler serin havadar odacıklardır. Özenle yapılan köşkerlerin tavan ve döşemesi de süslüdür. Mermer havuz veya selsebiller mekana renk, hareket kazandırır. Bu tür köşkerlerin evle bağlantılarında arkadlar kullanılmıştır; avlu, bahçe veya sokağa açılan yanları süslü kemer, korkuluk ve benzeri elemanlarla bezenmiştir (66).

4.1.7. Eyvan:

Avlu seviyesinde ve bazen de bir iki basamakla çıkılır, üç tarafa percere konmak şartıyla kapalı ve yalnız avluya bakan tarafı tamamen açık ve bu açık taraf mutlaka kuzeye yöneliktir (67).

4.1.8. Havuz:

Avlu ve eyvanlardaki havuzlar mahalli ve orjinaldir ve özellikle az derinliktedir. Havuzun daimi hareket halinde taşan su yüzeyi serinlik elde etmede rol oynadığı gibi insana zevk, heyecan ve serinlik verir (68).

4.1.9. Geçit ve Merdivenler

Geçitler iki odayı birbirine bağlayan kısımlardır. Bunlar yüklük bölmeleri içinde gizli kapılı bağlantılar şeklindedir. Yani genellikle geçit, yüklük derinliğinden çalınarak oluşturulur. Zamanla bu geçitlere planda yer ayrılarak koridorlar oluşturulmuştur. Koridorlar gayet dar ve ışıksızdır. Daha sonraları aydınlanarak genişleşmişlerdir (69).

4.1.10. Bölüm ve Birleşmeler

Geleneksel Avlulu Türk ve Arap evinin en karakteristik taraflarından biri de çeşitli bölümlerin birleşmesiyle oluşan plan kompozisyonlarıdır. Bütün Doğu, Akdeniz ve Arap ülkelerinde olduğu gibi Geleneksel Avlulu Türk Evi'nde de hayat Selamlık ve Haremlik gibi kısımların doğmasına sebep olan iç ve dış kısımlara ayrılmıştır.

Bu ayırma küçük binalarda bölüm şeklinde yapılıyor, sadece belirli odaların "Harici" veya "Selamlık" odaları diye adlandırılmasıyla temin ediliyorsa da, biraz daha büyük evlerde "Bölüm" yerine "Birleşme" usulü uygulanıyordu. Yani ev selamlık ve haremlik gibi iki veya daha fazla evin birleşmesiyle oluşuyordu. Bu birleşme yeni bir ev tipi oluşturmuyor, yalnız aynı tiplerin tekrar edilmesini getiriyordu. Bu birleşme kendini sofa sayısının artmasıyla belli ediyordu. İki, üç ve daha fazla sofalı evler, daha doğrusu iki, üç ve daha fazla kısımlardan oluşan evler, bu bölümlerin fazlalaşmasıyla, konak veya sarayın büyümesi ile eş değerdedir (70).

BÖLÜM 5

GELENEKSEL AVLULU TÜRK VE ARAP EVİNİN ORTAK KULLANIM ALANLARININ KARŞILAŞTIRILMASI

5.1 Geleneksel Avlulu Türk ve Arap Evinde Sofa

Sofa, odalarası ilişkilerin sağlandığı bir ortak alandır. "Sergah, sergi, sayvan, çardak, divanhane, hayat" vb. isimler almıştır."

Bu alan, ev içindeki dolaşımı sağlamakla birlikte, bir "toplanma" alanıdır. Dolaşım dışında kalan kesimleri oturmaya ayrılmıştır. Zamanla bu kesimler daha da özelleşmiş ve eyvan, sekilik, taht, köşk gibi kavramlar ortaya çıkmıştır. Böylece Avlulu evin kuruluş düzeni içinde sofanın en önemli öge olduğu görülür. "Odalararası bir ortak alan" olan bu bölüm, evlerin biçimlenmesinde çok etkili olmuştur.

Bu orta alan, çok değişik ve özgün çözümlere ulaştırılmıştır. Zaman içinde gittikçe özelleşerek, ilginç bir orta alan biçiminde düzenlenmeye başlanmıştır. Bir anlamda odalarda gerçekleştirilemeyen toplumsal ilişkilerin yoğunlaştırıldığı çevre olmuştur. Genellikle özenle biçimlendirilmiştir.

Oda veya haneleri ayrı evlere benzetikten sonra, sofayı, sokak ve meydanlarla birlikte düşünmemek mümkün değildir. Odalar sofa üzerine açılır, sofa bir veya iki tarafı kapalı sokak durumunda olabileceği gibi, ortada meydan durumunda da olabilir. Odaların ayrı ayrı sofalara açılarak sofanın hareket merkezi olmaktadır. Bu fark kullanım bakımından önemli bir üstünlük getirmektedir. Sofanın şekli ve yeri, plan tipini oluşturan en önemli etkidir. Sofa odaların önünde, arasında ve ortasında olmak üzere üç ana plan tipi oluşturur.

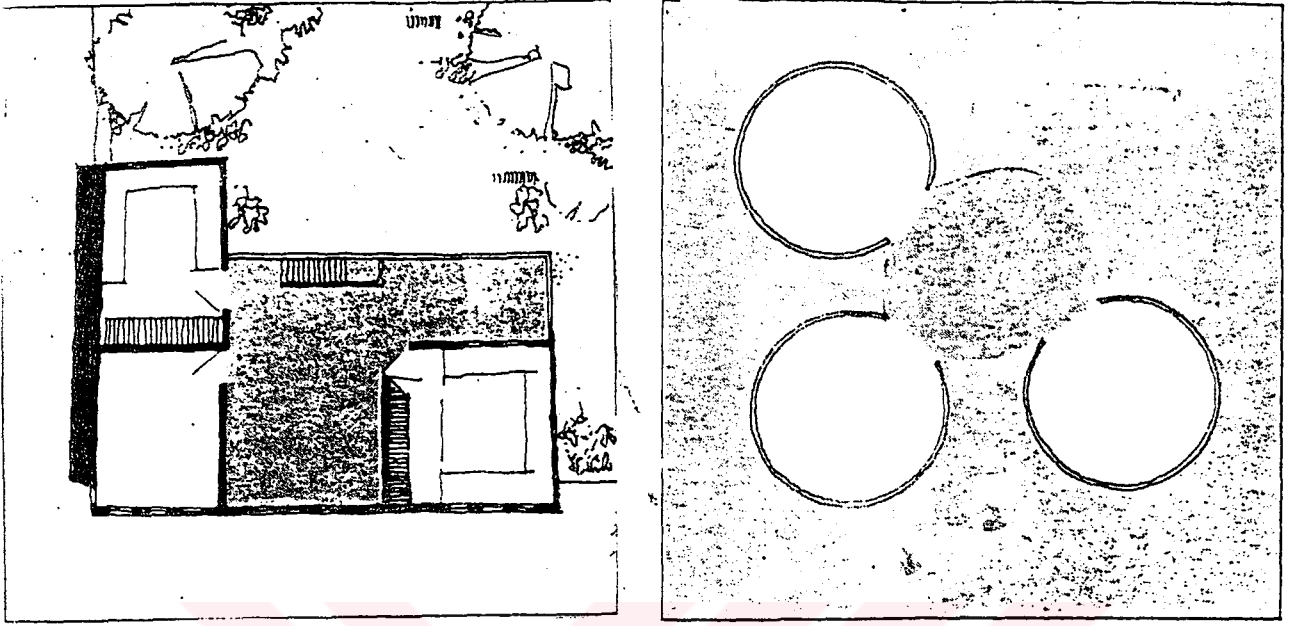
Sofa en eski tiplerde açıktır. Üzeri tavanla örtülü olmakla birlikte yan duvarlar yoktur, tavanı direkler üzerine oturmuştur. bu planlarda rüzgar, soğuk ve yağmura karşı önlemler alınarak yan duvarlar sağırlandırılmış, sofaya yön ona göre verilmiştir. Mahremiyeti sağlamak için direkler arası kafeslerle kapatılmış, sofanın sokaktan ve komşudan görülebilen yerleri kapatılmıştır. Soğa karşı tedbir olması için direklerin arası camekanlarla kapatılmış, sonra bunlar büyük pencereler olarak yapının bünyesine girmiştir. Ve açık sofa kapalı hale gelmiştir. Yalnız dış sofa, komşu duvarı üzerine oturduğu zaman uzun

yüz körleşmiş ve aydınlık sadece dar yüzden alınmıştır. O zaman bu durum plan ve tip üzerine de tesir etmiş ve ayrı bir tip meydana getirmiştir. (71)

Sofa bir geçit olmakla beraber aynı zamanda bütün ev halkının toplandığı, düğün ve eğlencelerin düzenlendiği bir yerdir. Önemli ve hareket alanı dışında kalan bölümleri oturmaya ayrılmıştır. Bu yerler oda sıralarının arasında eyvan şeklinde bir boşluk bırakılmak veya sofanın önüne sekilik tarzında bir çıkıntı ilave etmek suretiyle sofadan ayrılırlar. Eyvan daha korunmalı bir oturma yeridir, bazen birden fazladır. Sekilik ve tahtlar ise iki veya üç tarafı açık olan ilavelerdir, genellikle manzaraya yönelik yapırlar. Zeminleri sofadan birkaç basamak yükseltilmiş ve bazen konsollar üzerine alınmıştır. Bu sekiliklerin bazı yerlerde ayrı birer köşk haline geldikleri de görülür. O zaman bu köşk, diğer odalardan bol pencere veya açıklıklarıyla ayrılır. Köşkler, umumiyetle serinlemeye mahsus ve çok havadar olması azru edilen yerlerdir. İçlerinde fiskiye ve havuzlar bulundurulur. Bazen çift köşk yapılırsa da genellikle tek ve ortadadır.

Sofa çıkması, pahlanmış iki oda kapısının arasında kalan kısım, veya bir odanın geriye çekilmesiyle sofaya eklenen kısımdır. Bu kısmın tavanı da esas sofa tavanından ayrılır. Sofalarda kullanılan diğer bir usul de, oda kapısını odanın köşesine 45 derecelik bir açı ile yerleştirilmesidir. Böyle iki oda kapısı karşı karşıya geldiğinde sofada odalara doğru sivri bir çıkıntı oluşur.

Sofanın kısımlarından olan yan, ara sofalar ve eyvanlar sayıları ve şekilleriyle ev planlarına çeşitli sınıflar meydana getirirler. Yan sofa esas sofaya dik olarak eklenmiş dar, genellikle geçit kısmıdır. Eyvan ise oturmaya ayrılmış yerlerdir. Eyvan ya da oda sıralarının arasında (orta eyvan), ya da sofanın kenarlarındadır (yan eyvan). Eyvancık veya eyvançe, küçük eyvandır. Eyvanın sofaya açılan ağzı, kemer, bursa kemeri veya direklik şeklindedir (72).

Şekil 5.1.

Şekil (5-1) de görüldüğü gibi Çadırılı yaşama düzeninin ve evin "yaşama birimleri ve birimler arası ortak olan" açısından kıyaslanması. Bu kıyaslamada görüldüğü gibi, her iki düzende birbirine benzeyen yönler bulunmaktadır. Yapı içindeki adaların safayla ilişkileri, çadırdaki "tek" yaşama birimlerinin orta alan ilişkilerine eş olarak görülmektedir (73).

Sofasız Plan Tipi

Dış Sofalı Plan Tipi

İç Sofalı Plan Tipi

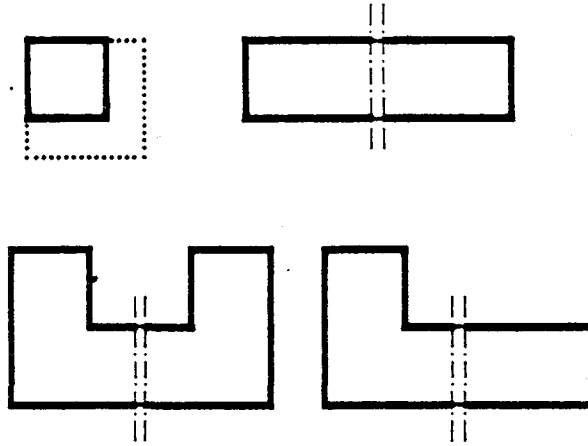
Orta Sofalı Plan Tipi

Üstte belirtilen tiplerden hiçbirine uymayan ev tiplerine de rastlanmıştır. Fakat bunlar için ayrı bir sınıflama yapılmamıştır. Üstteki sınıflama plan şekli ve kompozisyonlarına göre yapılmıştır. Tarih sıralamasına göre yapılmamıştır. Fakat zamana göre bir sıralama yapıldığında yukarıdaki sıralama geçerli olmaktadır. Çünkü en eski tipler sıra odalı ve dış sofalı, daha yenileri iç ve orta sofalı evlerdir. Fakat zaman içindeki gelişme yörele göre farklı olmuştur. Yani bazı yerler daha eski tiplere sadık kalmış, bazıları ise daha çabuk tip değiştirmiştir.

5.1.1 Sofasız Plan Tipi

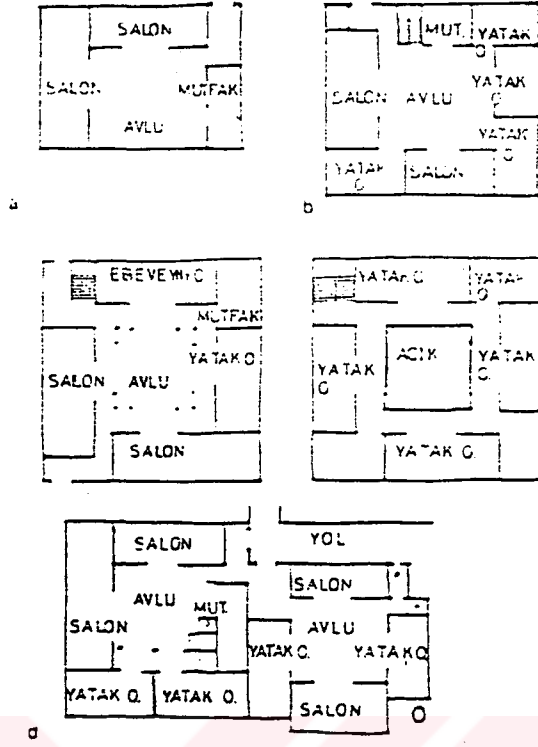
Ev planlarının en ilkel olan bu tipte odalar, yan yana dizilerek plan şeması oluşturmuştur. Odaların önündeki bağlantı bir kaldırım, trotuar veya avlu ile sağlanmıştır. Odalar üst katta oldukları zaman geçit bir balkon karakterini alır. Bu tip genellikle iklimin sıcak olduğu güney bölgelerinde benimsenmiştir. Bu açık geçişlerin soğuk yerlerde doğurduğu zorluklardan dolayı geçitlerin üzeri örtülmüş ve bu tip daha fazla kullanılmamıştır. Bu tipe en çok Anadolu'nun güney ve doğu bölgelerinde rastlanmaktadır. Bu tipe İstanbul'da rastlamıyoruz. Bu planın iklimden dolayı İstanbul'da uygulanamamıştır veya uygulandı ise de planın geliştirilip sofalı tipe dönüştürülmüş olması düşünülebilir. Bu tipin en basit şekli tek hücreli ev şeklindedir. Bu oda avlu üzerine açılır. İki veya daha fazla odalı evlerde genellikle kapı ve pencereler aynı yüzdedir. Oda sayısı çok fazlaştığında odalar aynı sırada olmayıp kollar şeklinde uzanırlar. Odaların arasında bazen eyvanlar kullanılır. Evyan doğrudan avlu ile bağlantılıdır. Köşk ilavesiyle ev planı zenginleşir. Köşk iki tarafı direkli veya kısmen pencerele olabilir. Köşkler havadar oturma yerleridir.

Sofasız plan tipi Geleneksel Avlulu Türk ve Arap evinin en yalın durumudur. Odaların birbirleriyle bağlantıları için evin dışına çıkılır. Bu nedenle zorunlu durumlar dışında daha çok, sıcak iklim bölgelerinde uygulanmıştır (74) (Şekil 5-2).

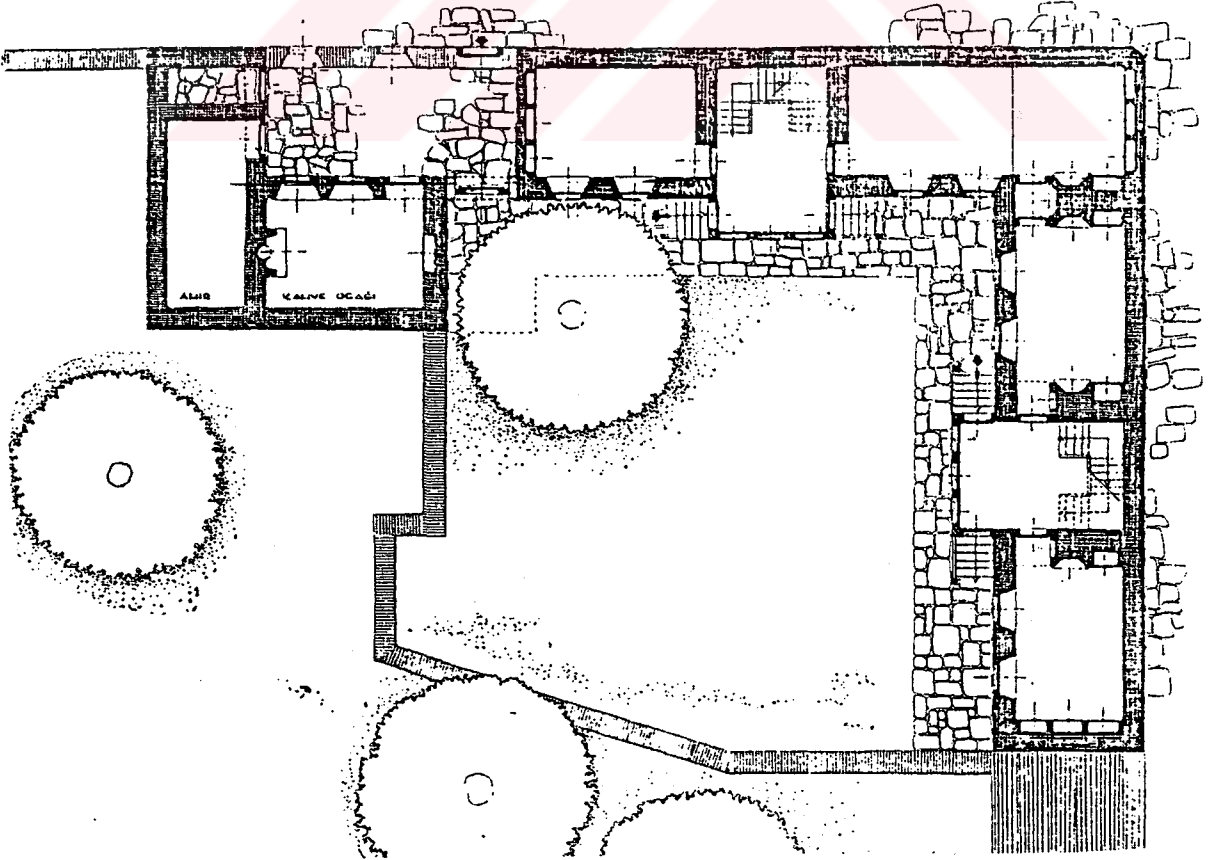
Şekil 5-2.

Sofasız plan tipine Arap ülkelerinden Geleneksel Morocco ev yerleşimi örnek olarak verilebilir. (Şekil 5-3)

Şekil 5-3.

Sofasız plan tipinin sıcak iklim bölgelerinde uygulandığını görmekteyiz.

Şekil 5-4.

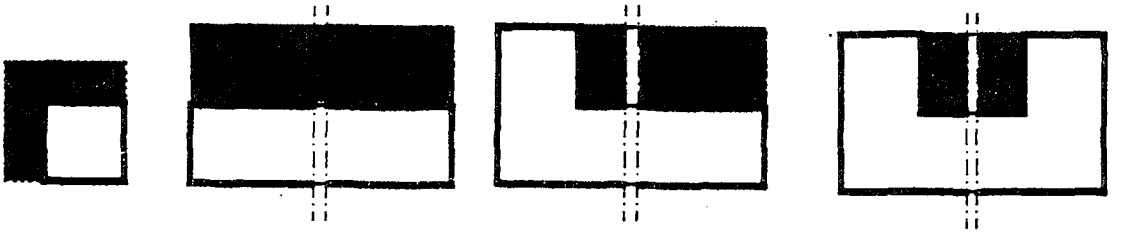
(Şekil 5-4) de görüldüğü gibi Konya'dan seçilen plan örneğinde odaları yanyana dizilerek plan şemasını oluşturmuştur. Odalar önündeki bağlantı kaldırım ve avlu ile sağlanmıştır (75).

5.1.2. Dış Sofalı Plan Tipi

Bu tipte oda sıraları bir sofa ile birbirlerine bağlanmıştır. Türkler Anadolu'ya yerleşmeden önceki Hitit ve Helenistik evlerinde de bu plan uygulanmıştır. Bu tip, planın şekline ve yerine göre ön, köşe açık sofalı, hayatlı, sergahlı ve sayvanlı ev diye de adlandırılabilir. En ilkel tipinde sofa açık bir direkliktir. Yalnız üzeri damlıdır. iklimin elverişli olduğu yerlerde bu tip zamanımıza kadar uygulanmıştır. Oturma ve yaşama seviyesinin yükselmesiyle, sofa kapanmaya başlanmıştır. Yanların pencereci duvarlar ile korunması, sofanın kapanmasının ilk adımıdır. Bundan sonra direk aralarının cemekanlarla kapanması gelir. Sofanın dış yüzünün büyük cemekan olarak yapılması 17-18 yy.'dan itibaren en ileri şehirlerde uygulanmıştır. 19. yy.'da ise cemekan yerine büyük pencereler yapılmıştır.

Dış sofalı evlerde simetri ve aksiyaliteye fazla önem verilmez, plan genellikle serbesttir. Dış sofalı plan en basit ve orijinal şekliyle, bir oda sırası ve önündeki sofadan oluşmuştur. Bu sade plana zenginlik veren eyvan ve köşklere dir. Eyvanlar oda sıralarını kesmeye ve sofayı genişletmeye yararırken, köşkler plana büyük değişiklik veren unsurlardır. Köşkerin köşk-oda ile çevrilmesi yolunda ilk adım atılmıştır. Oda sıralarının L veya U şeklinde sofanın etrafında toplanmasıyla daha toplu ve ekonomik planlar oluşturulmuştur. Köşe sofalı planlar ise genellikle üç oda ile elde edilmiştir. Dış sofanın cephenin ortasına getirilip, arkada ki oda sırasına iki yanda ve cephe ile aynı yüzde odalar eklenmesi ile, sofa kısalarak iç sofalı plan tipine büyük bir benzerlik kazanmıştır. Bu tip "Fevkani" olduğu zaman "Sultan Yapısı" ismiyle anılmıştır.

Dış Sofalı plan tipi Geleneksel Türk ve Arap evinin yalın durumunun birinci aşamasıdır. Odalararası ilişkileri, yapı altında "üst örtülü" bir orta alan yardımı ile düzenlenmiştir. Daha çok sıcak ve ılıman iklim bölgelerinde uygulanabilmiştir. (76) (Şekil 5-5)

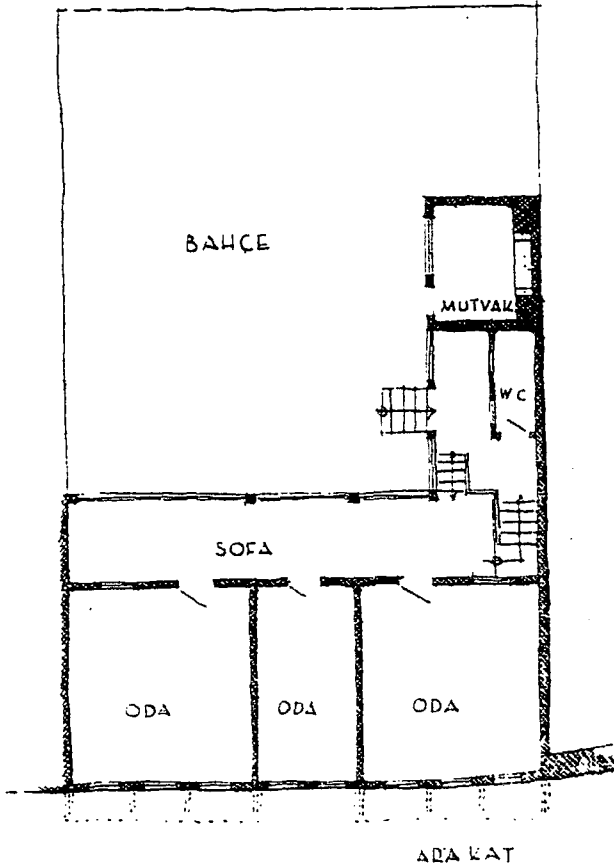
Şekil 5-5. Odalararası orta alan yapının "dışındadır": Dış Sofalı.

Her değişik iklim bölgesindeki Geleneksel Avlulu Türk ve Arap evi kuruluş açısından değişiklikler gösterir. Ancak bu değişiklikler odalarla, odalararası ortak alanların ilişkileri olarak görülür.

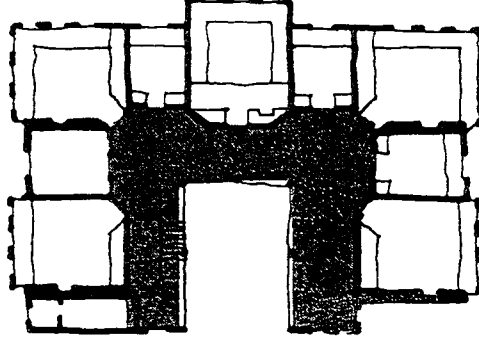
Dış Sofalı Geleneksel Avlulu Türk evine Bursa İmam Murat Bey evi plan tipi örnek olarak gösterilebilir. (Şekil 5-6)

Yapılarda iklim özelliklerine bağlı olarak belirli bir doğrultuda yönelme ya da "toplanma" yoğunlaşma gibi eğilimler görülür.

Ilıman iklim bölgesi örneği olarak Suudi Arabistan Cidde evi örneği Dış Sofalı plan tipi olarak gösterilebilir. (Şekil 5-7)

Şekil 5-6. Bursa İmam Murat Bey evi

Şekil 5-7 Cidde Plan Tipi

5.1. 3.İç Sofalı Plan Tipi

Bu tipte sofanın iki yanı oda sıraları ile çevrilmiştir. Bu tipe "Karnı-Yarık" ismi de verilmektedir.

Bu tipi kendi arasında şöyle sınıflayabiliriz.

İki yüzlü, iç sofalı, iki odalı plan tipi

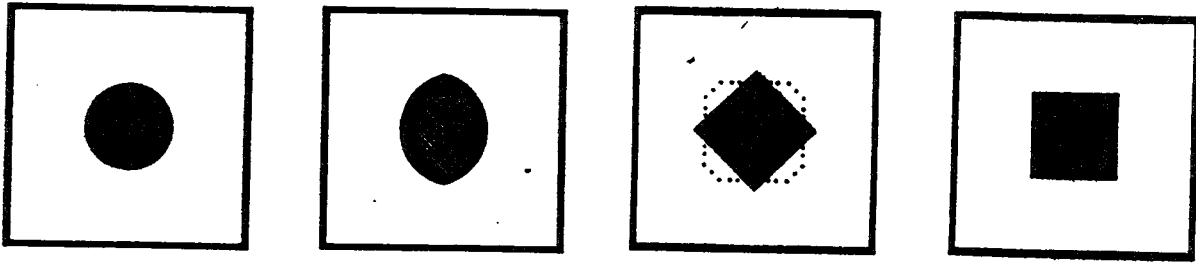
İki yüzlü, ikiden fazla odalı, iç sofalı plan tipi

Bir yüzlü, iç sofalı plan tipi

Eyvanlı ve yan sofalı plan tipi

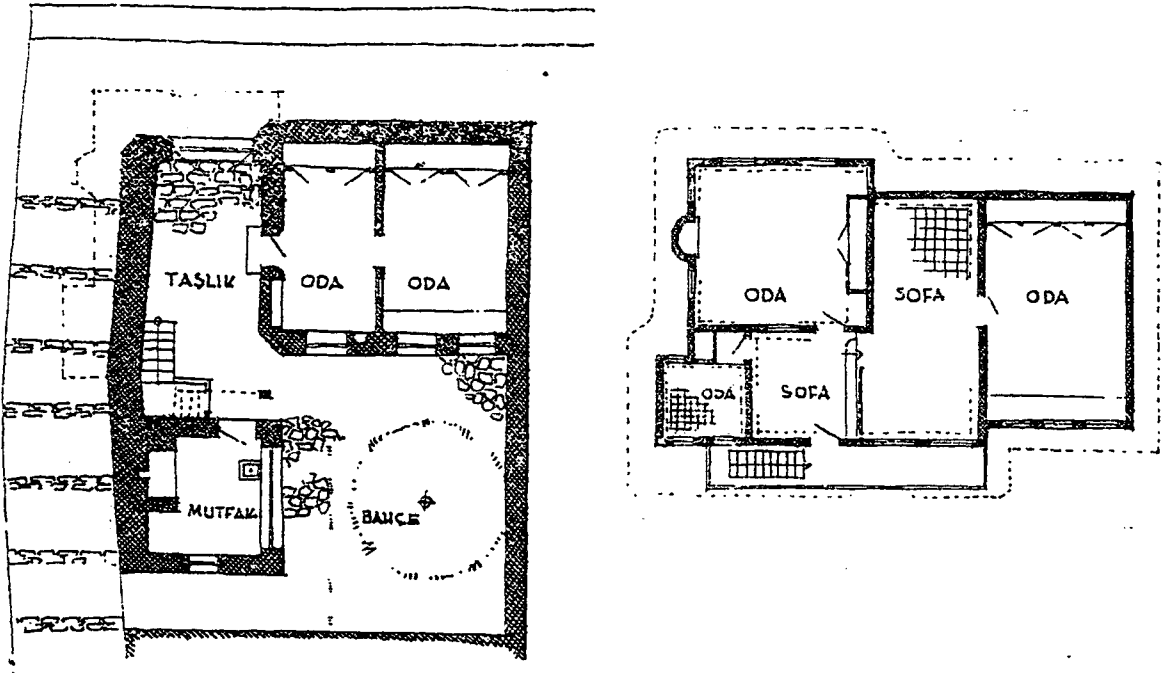
Sofanın iki tarafına dizili oda sıralarından birinin küçük olmasıyla iç sofa biraz dışarı taşar. Bazen sofanın pencere duvarına birer köşk veya şekillik ilave edildiğini görürüz. İç sofalı evlerde genellikle iki yüzlü sofa yani iki cephesi açık veya pencere olan sofa tercih edilmiştir. Sofa cephelerinden birinin sağır olması, genellikle kullanma ve topografik nedenlerden dolayı yapılmıştır. İç sofa ihtiyaca göre yan sofa, eyvan veya 19.YY.'da geniş ve ferah merdiven merakı neticesinde merdivenler sofanın içinde üç kollu merdivenler şeklinde yapılmıştır. İç sofalı plan tipinin tercihine sebep daha sıhhi ve ekonomik olmasındandır. Odaların sofanın iki tarafına dizilmesiyle sofa sahasından ve dış duvarlar-

dan tasarruf edilmiştir. Odalar arasındaki irtibatta kolaylaşmıştır. Bununla birlikte sofanın tabiat ve bahçe ile yakınlığı azalmıştır. Bu tip daha ziyade şehir evi karakterini taşır. Oda kapılarının pahlanmış oda köşelerine getirilerek açılması ve dolayısıyla sofa orta kısmında bir genişleme oluşturması bu tipin orta sofalı plan tipine yaklaşması sağlanmıştır. (77) (Şekil 5-8)

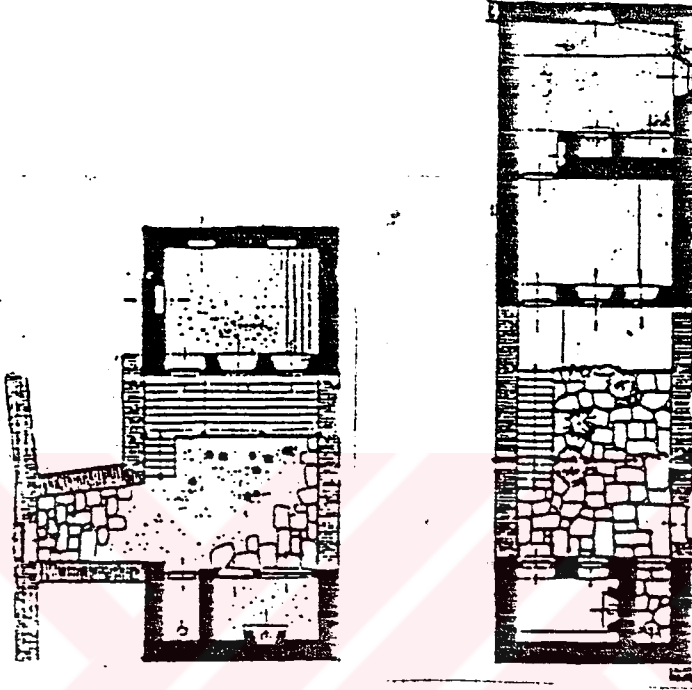
Şekil 5-8. Odalararası orta alan "içtedir": iç sofalı

Odalararası ilişkiler bütünüyle yapı içinde gerçekleştirilmiştir. Daha çok, dış etkilere karşı korunmuş bir orta alan kurmayı gerektiren durumlarda uygulanmıştır. (Şekil 5-9)

Şekil 5-9. Cennet Babanın evi Şeyh Hamit Mahallesi

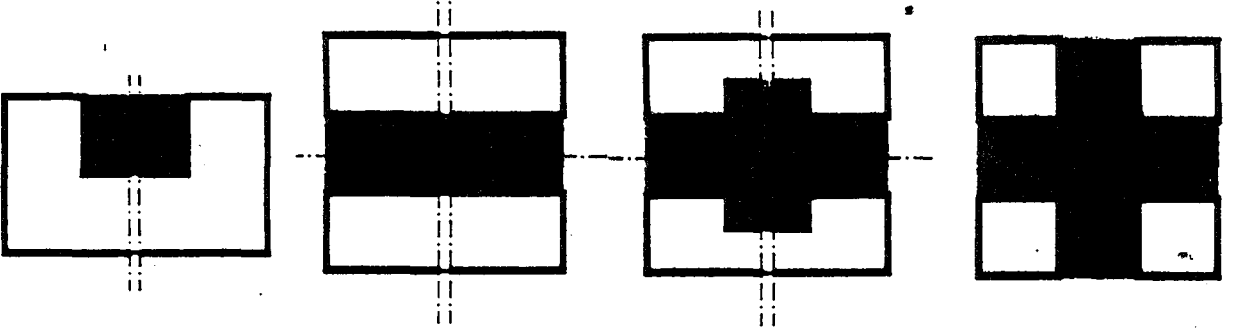
Mısır evi plan tipinde ise buna "karnı-yarık" ismi de verilmektedir. Dış etkilere karşı korunmuş bir orta alan oluşmuştur. (Şekil 5-10)

Şekil 5-10. Mısır ev plan tipi

5.1.4. Orta sofalı plan tipi

Sofa evin merkezinde ve dört tarafı oda sıraları ile çevrilidir. Sofanın aydınlık olması için oda sınırlarının arasında eyvan şeklinde boşluk bırakılır. Bu eyvanlar daima sofanın merkezinde oluşturularak sofa ile bir bütünlük sağlarlar. Bu tipin iç sofalı tip ile benzerliği sofayı aydınlatan eyvanların aynı doğrultuda oldukları zaman göze çarpar. Sofaya açılan eyvan sayısının birden dörde kadar çıkarılmasıyla bu plan tipinin en gelişmiş şekilleri oluşturulmuştur. Bu sebepten bu planlar daha çok büyük ve zengin evlerde uygulanmıştır. Sofanın dış hava tesirlerinden korunması, planın toplu bir halde olması, odalar arasındaki mesafenin azalması bu tipin büyük şehirlerde ve bilhassa İstanbul'da çok kullanılmasına sebep olmuştur. (Şekil 5-11)

Şekil 5-11

Zaman ile orta sofaya bir çok şekiller verilmiştir. En fazla sevilen sistem, köşeleri pahlamaktır. Sofa düzgün olmayan bir sekiz köşe şeklini almaktadır. Bu pahlanmış köşeler eğrisel olarak ta yapılmaktadır. Bu usul, yavaş yavaş sofa planını tamamiyle yuvarlak, daha doğrusu beyzi bir şekle sokmuştur. Merkezi ve bilhassa pahlı veya sekiz köşeli merkezi plan kompozisyonu, müslüman Asyada sık sık ev ve köşklere uygulanmıştır. Apadama şeklinde başlayan bu plan, en zengin ve kuvvetli ürününü dört yönlü merkezi plan tipinde vermiştir. Bu esasa göre yapılmış doğu kasır ve köşklere çoktur. Fakat beyzi ve yuvarlak sofalı planlarda batının etkisi inkar edilemez. Bu tesir de yalnız dekoratiftir. Bu tip için doğudan kaynaklanan, iç ve dış sofalı tiplerin içinde gizli ve ifade edilmemiş bir şekilde bulunan bir tiptir diyebiliriz. Bu tipin 15. yy.'da kasır inşaatında uygulandığını görürsaksakta, ev inşaatında ancak 18. yüzyılın ortasından itibaren örneklerine rastlıyoruz.

Bazı plan tipleri memleketin her tarafında uygulandığı halde, bazı tipler belirli yerlerde uygulanmıştır. Bazı plan tipleri değişikliklere uğramış, bazıları ise uzun müddet değişmemiştir. Örneğin dış sofalı plan tipi Anadolu'nun en güney-doğu illerinde bulunduğu gibi, Rumelinin en kuzey-batı illerinde de uygulanmıştır. Sofasız plan tipine ise daha çok güneyde Irak ve Suriye sınırlarına yakın illerimizde rastlıyoruz. Bu tip Anadolunun kuzey ve batı bölgelerinde uygulanmamıştır. Bazen bir plan tipi, zamanla eski tipin yerine geçmektedir. Örneğin İstanbul'da dış sofalı ve hayatlı ev tipinin yerine iç sofalı ev tipi geçmiştir. Fakat dış sofalı planlar hala Anadolu'nun küçük şehirlerinde uygulanmaktadır. Birbirinden farklı iki tipin karakteristik unsurlarını bir arada bulunduran planlar kompozit planlardır. Bu planlarda iç ve dış sofa bir arada kullanılır. Fakat bunlar ayrı bir tip oluşturmazlar (78).

5.2 Geleneksel Avlulu Türk ve Arap Evinde Avlunun Karşılaştırılması

Bu tez kapsamında yapılan literatür araştırması sonucunda kültürel, fiziksel, politik ve ekonomik faktörlere bağlı olarak yüzyıllardır çok yaygın olarak kullanılmış avlulu evlerin tiplerine göre 5 başlık altında toplanabileceği görülmüştür.

- Orta avlulu ev tipi
- Köşe avlulu ev tipi
- U tipi avlulu ev
- I tipi avlulu ev
- Karnıyarık tipi avlulu ev

Şekil 5-12'de bu tiplere ait bazı örnekler gösterilmiştir.

Çoğu zaman aynı yerleşim içerisinde bu tiplerin birkaçına birarada rastlanmakla beraber bu sınırlı çalışma kapsamında bir genelleme yapılacak olursa tarih dönemlerinden hemen hemen daima orta avlulu ev tipinin (atriumlu ev tipi), günümüzde ise Arap ülkelerinin çeşitli kesimlerinden alınan örneklerden edinilen izlenime göre genellikle U tipi ve orta avlulu ev tipinin yaygın olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır (79).

Ülkemizde ise, yapılan literatür araştırmasında hemen hemen tüm avlulu ev tiplerine rastlanmakla beraber, yerleşimlerde genellikle köşe avlulu ev tipi başta olmak üzere U tipi ve I tipi avlulu evlerin kullanılmış olduğu görülmektedir.

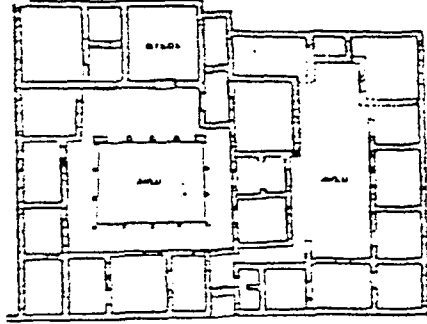
Birey ya da aile için temel gereksinimlerden birini karşılayan bir barınak, toplum için toplumsal, ekonomik ve mekansal içeriği olan bir olgudur.

Kötü hava koşulları ve düşmanlardan korunma ihtiyacı, ilk insan gruplarını, evlerini, etrafında odaların toplandığı değişik amaçlı bir avlu şeklinde inşa etmeye götürdü. Bu avlu çok fonksiyonlu bir mekandı. Oturma, yaşama odası ve ocak yeriydi.

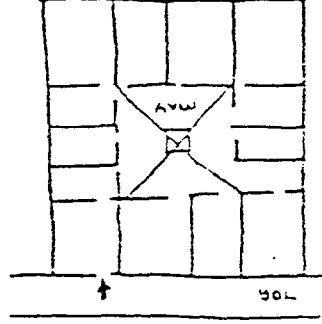
Avlulu evler sadece Ortadoğu'da ve İslam Ülkelerinde değil hem kalabalık hemde hiyerarşik olan bütün kültürlerde görülür (80).

İslam ailesindeki gizlilik kavramı gözönüne alınarak evler bir avluya açılacak şekilde içe dönük olarak tasarlanmışlardır.

Orta Avlulu Ev Tipi

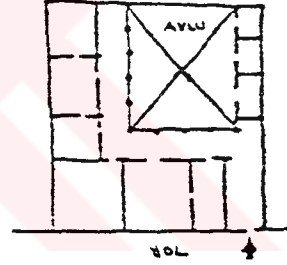
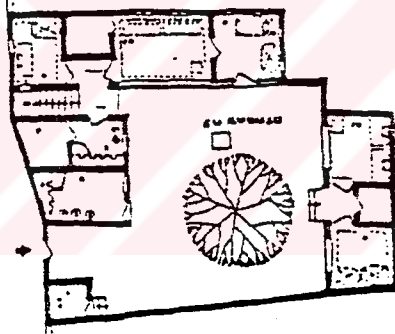

PRIENE

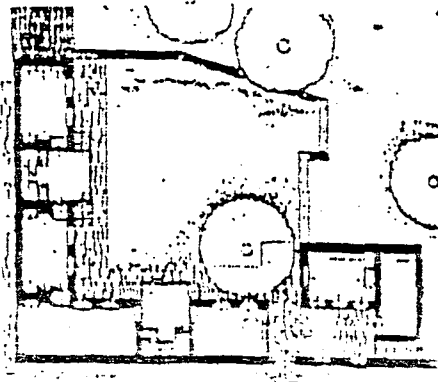

ESKİ YUNAN

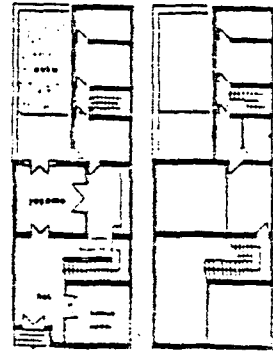
U Tipi Avlulu Ev

Köşe Avlulu Ev Tipi

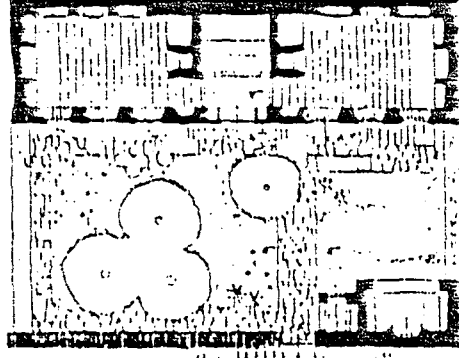
KONYA

İZMİR

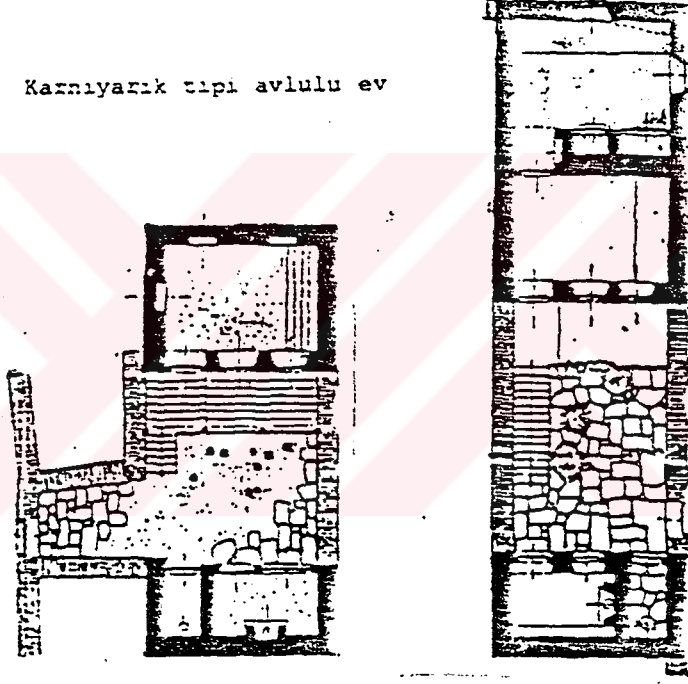
Şekil 5.12.

1. Tipi Avlulu Ev

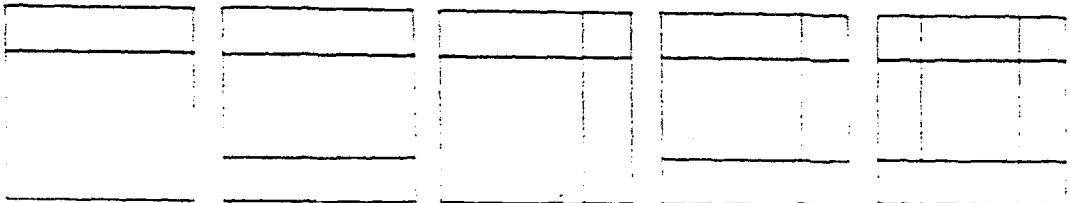

KONYA

Karniyarık tipi avlulu ev

5 tip avlulu ev ait örnekler

1. TIPİ
AVLULU EV

KARNİYARİK TIPİ
AVLULU EV

KÖSE AVLULU
EV TIPİ

U TIPİ
AVLULU EV

ÇATA AVLULU
EV TIPİ

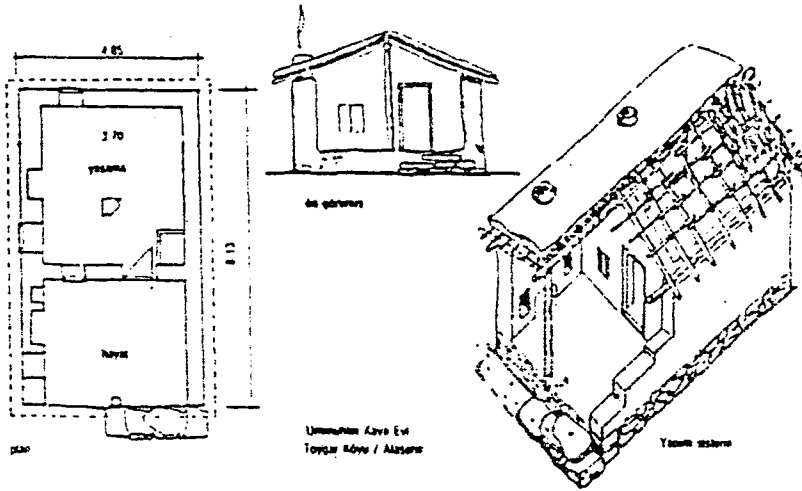
Ev işlerinin çoğunluğu genellikle giriş katında yapıldığından, bu katlar dışla gizliliği sağlamak üzere sağır veya az pencereli yapılmışlardır. Genellikle bir taşlık veya iç avlu ile etrafına sıralanmış ikinci derece odalardan oluşurlar.

Evlerin çoğunda bulunan iç avlu veya bahçe, Türklerin doğaya yakınlığının bir anlatımı olan su ögesi ve yeşille süslenmiştir. Avludan alt katın tersine dış dünyaya açık olan üst kata çıkılır.

Odalar arasında eyvan denilen bölüm üç taraftan sınırlı, hayata açılan üstü kapalı bir hacimdir. Bazı bölgelerde, örneğin Güneydoğu Anadolu'da doğrudan doğruya avluya açılır. Zemin katın duvarları içerisiyle dışarıyı kesin olarak ayırır. Kimi durumlarda bu duvarlar bir kale gibidir. Toplum kurulları yüzünden, yaşantı kapalı bir ortamda sürdürülmektedir (81).

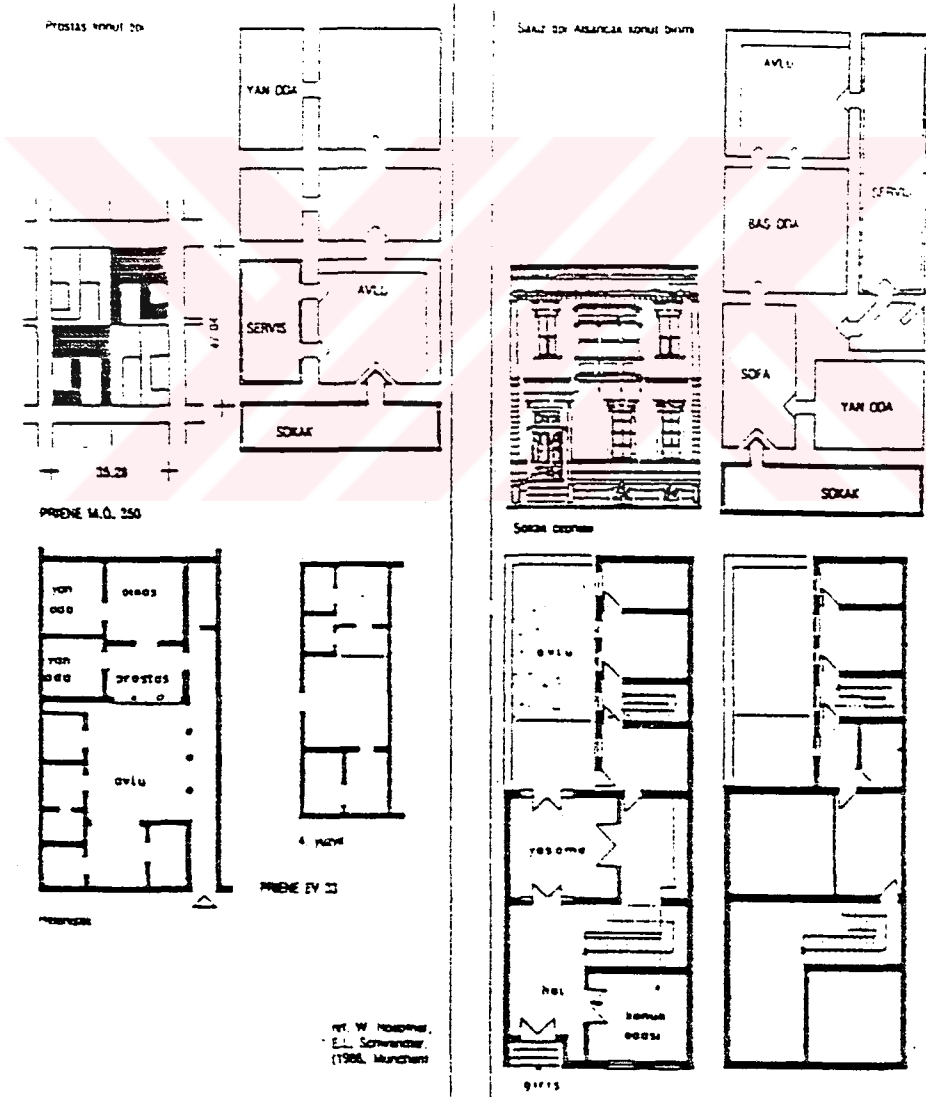
5.2.1. Geleneksel Avlulu İzmir-Alsancak evlerinde "Avlu"

İzmir Alsancak Evleri ise Ege ve Akdeniz kültürlerinin klasik dönem gereksinmelerine göre düzenlenmiş ev tiplerinden biri olan Prostas tipi evler "megaron" plan şemasının geliştirilmesi sonucu oluşmuşlardır. Megaron'a öngeçit ve yaşama odasına açılan iki küçük yan oda eklendiğinde ortaya çıkan şemaya, ön geçite "prostas" denilmesinden ötürü Prostas tipi ev adı verilmiştir. (Şekil 5-14)

Şekil 5-14 Ege'de megaron bağ evi

Prostas yapı, Priene'de olduğu gibi birbirini dik kesen sokak dokusunun arasında kalan parsellerde, sokaktan dar bir geçitle girilen avlunun tercihan kuzey kenarından yer almıştır. Evin birinci derecede mekanları, giriş ekseninde giriş-avlu-prostas (ön geçit) - oikosdur (baş oda, yaşama odası). Bu sıralamada yardımcı mekanlar olarak yan odalarda aynı düzlemde kurulmuş çekirdek yaşama biriminin tamamlayıcı unsurlarıdır. Avlunun sağında veya solunda bulunan servis kolu, iki katlı Prostas yapıdan daha alçak ve tek katlıdır. Üst kata çıkış merdiveni, genellikle avludan tek kollu olarak verilmiştir. (Şekil 5-15)(82).

Şekil 5-15 Prostas ev tipi ve Alsancak ev birimi karşılaştırması

Bu plan kuruluşunda, girişin doğrudan avluya değil de sokaktan merdivenle yükseltilmiş bir salona ve eksen üzerinde yine son mekan olan günlük yaşama odasına yönlendiğini düşünelim. Bu eksenin bir tarafına eklenen yan odalardan birini konuk odası, diğerini de yatak odaları katına ulaşmak için düzenlenmiş merdiven alanı olarak görmeye çalışırsak, avlunun bir kenarı boyunca uzanan tek katlı servis kolunun aynen tekrarlandığı sakız tipi Alsancak eviyle karşılaşmış oluruz. (83)

5.2.2 Geleneksel Avlulu Diyarbakır Evlerinde "Avlu".

Diyarbakır şehri, anıtları, pazar ve çarşıları, dar sokakları, bazalt taşlarla yapılmış orjinal evleri ile bir ortaçağ şehri manzarasını geçmişte canlandırmaktaydı. Bizde burada Diyarbakır'ı geleneksel dokusunu oluşturan, bu yönüyle yani geçmişiyle değerlendireceğiz.

Şehir geçmişte bir ortaçağ şehri görünümündeydi. Şehre bu çehreyi veren; iklim şartları, iktisadi ve tarihi zorunluklar ile kullanılan yapı malzemesiydi.

Diyarbakır'ın kendine has ev mimarisi Erginbaş'a göre şu etkenler sonucunda ortaya çıkmıştır.

5.2.2.1. Avlu Oluşumunu Etkileyen Faktörler

5.2.2.1.1. Fiziksel Faktörler

Şehir çok sert bir kara iklimine sahiptir. Bu bunaltıcı sıcaklar evlerin planlamasında birinci derecede rol oynar. Evlerde yazlık, kışlık ve mevsimlik kısımlar, odalar bulunmakla beraber, evin esas kısmını yazlıklar oluşturur. Yazlık kısımlarda büyük ve genelde havuzlu eyvanlar bulunur. Türkler bilindiği gibi açık havada ve ferah yerlerde yaşamayı severler. Bu nedenlerle yazlıklardaki eyvanların hemen hepsi kuzeye bakarlar ve yazın hiç güneş almazlar, böylece sıcaklarda oturulabilecek gölgeli serin bir yer oluşturulmuştur.

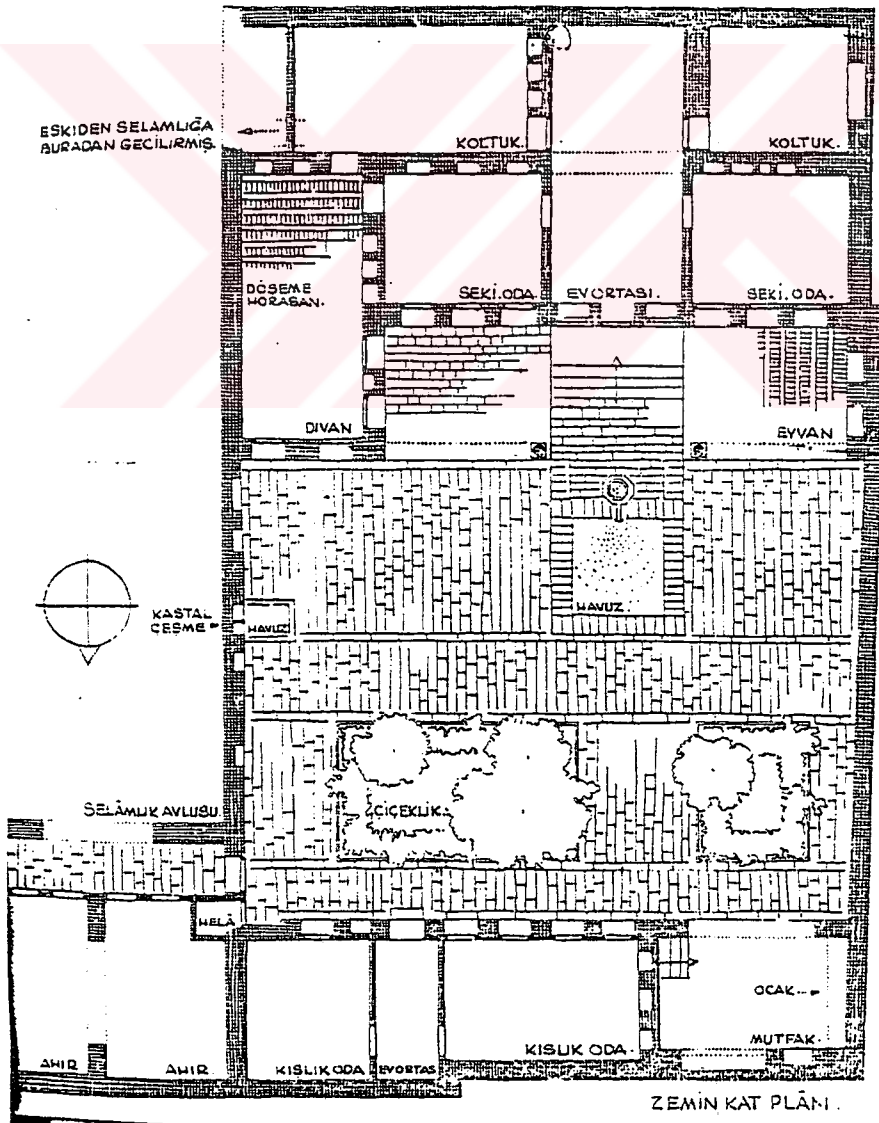
5.2.2.1.2. Politik Faktörler (Savunma)

Şehir eski dönemlerde çepeçevre 8 km kadar uzunluktaki bir surla çevrilmiştir. Bu nedenle iskan sahası uzun yıllar sınırlı kalmıştır. Şehir surlarla çevrili olduğundan genişleme imkanı olmamıştır. Asırlar boyunca şehirde nüfus arttıkça evler çoğalmış ve birbirlerine bitişik hale gelmişler ve yollar daralarak kontrolsuzluktan oldukça düzensizleşmişler, ancak insan ve hayvan geçebilecek bir durum almışlardır.

Bu sokaklar yüksek duvarlar arasından geçtiklerinden yazın az güneş almakta ve genelde gölgeli olmaktadır. Tabii şehrin o dönemlerde surlar dışına çıkamamış olması da emniyet gereksinimindedir. Zaten surlar içindeki evlerde küçük çapta bir kale gibi yüksek duvarlarla sokaktan tarif edilmiştir, sokaklara mümkün olduğu ölçüde az ve küçük pencereler açılmıştır, ve çoğu tepe penceresidir. (84)

Bu faktörler sadece Diyarbakır şehri için değil Mardin, Siirt gibi şehirlerimiz için de geçerlidir.

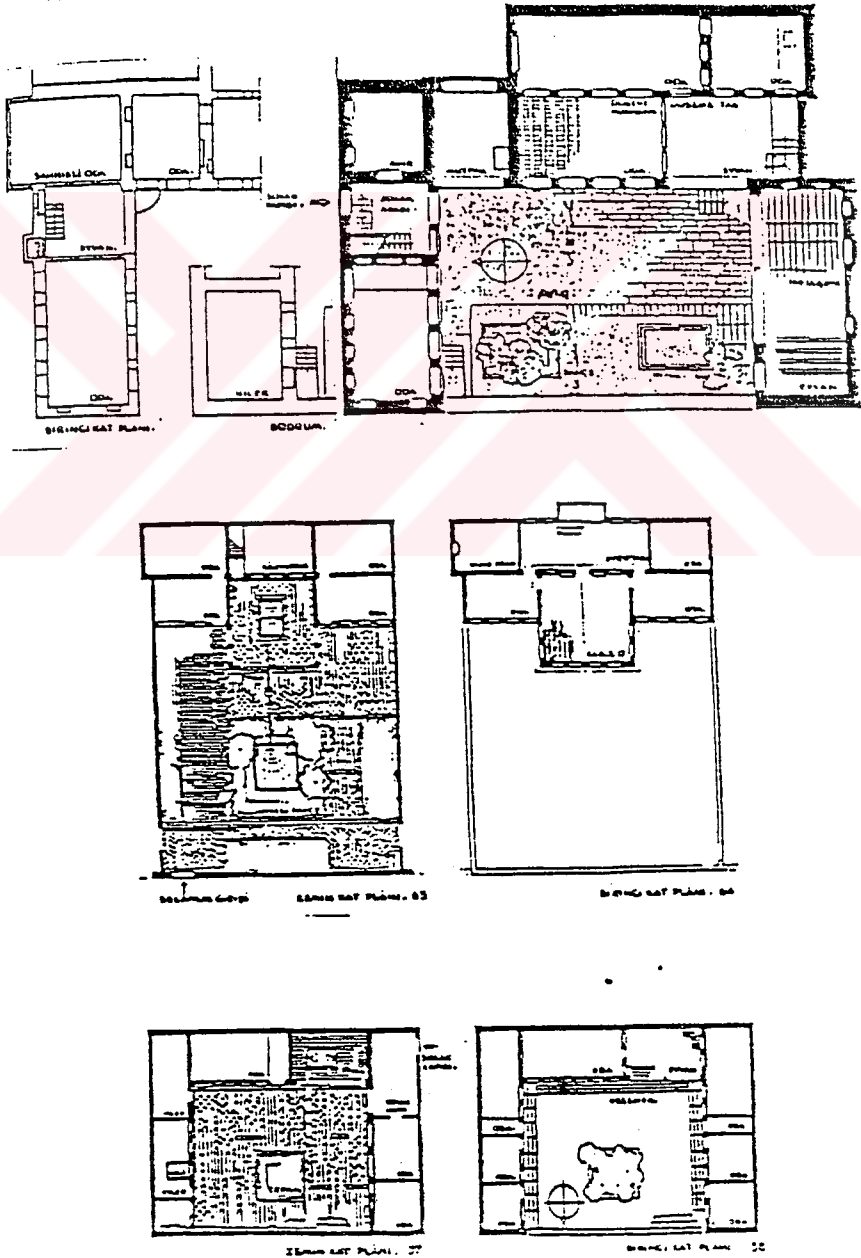
Kısaca sahanın dar oluşu, geniş bahçeler içindeki evleri değil de, birbirine bitişik evleri; iklim şartı evlerin ortasında birer avlu bulunmasını; mahalli volkanik taşlar ise evlerin kara bazalttan inşasını sağlamıştır. (Şekil 5-16)

Şekil 5. 16 Diyarbakır evine örnek , Ekrem Ocak evi

5.2.2.2 Diyarbakır evlerinde Avlu

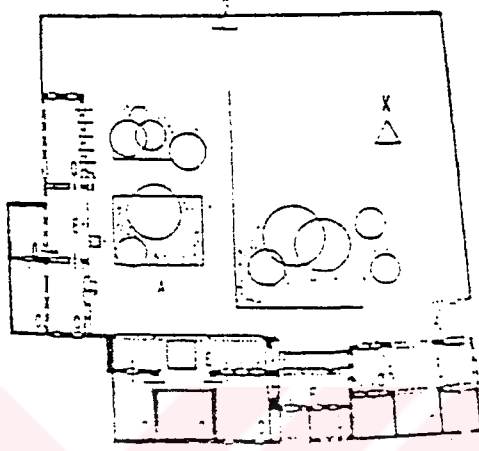
Avlu eyvanın devamı ve tamamlayıcı unsudur. Şiddetli soğuklar hayat, eyvan ve avluda geçer. Avlular sokağa tamamen kapalı olduğu gibi komşu evlerden de görülemezler. Zira avlu etrafı ya bina kitleleri veya yüksek duvarlarla çevrelenmiştir. Avluda dışı taşın kullanılması önemli bir iklim şartının gereğidir. Çünkü dışı taş çukurludur. Her avluda istisnasız bulunan havuzdan atılacak üç beş teneke su döşemenin üzerindeki bu çukurlarda çabuk buharlaşır. Ve bu nem nedeniyle gerek avluda ve gerekse evyanda bir serinlik yaratır. (85) (Şekil-5-17)

Şekil 5-17. Diyarbakır evlerine 3 örnek : Avlu - eyvan ilişkisi

5.2.2.3. Havuz

Avlu ve eyvanlardaki havuzlar mahalli ve orjinaldir ve özellikle az derinliktedir. Havuzun daimi hareket halinde taşan su yüzeyi serinlik elde etmede rol oynadığı gibi insana zevk, heyecan ve serinlik verir (86). (Şekil 5-18)

Şekil 5-18. İskender Paşa Konağı

5.2.3 Geleneksel Avlulu Kayseri Evlerinde "Avlu"

Genel olarak geleneksel bir Kayseri evi, yoğunkent dokusu içinde doğal ve gösterişsiz bir yapım sürecinin sonucu avlu veya bahçe etrafında asimetrik olarak büyüyen gelişen içe dönük bir yapıdır. Avlulu ev formu, tarihten bu yana nasıl İran, Orta Doğu ve Akdeniz ülkelerinde başarıyla kullanılmışsa, tasarımındaki sonsuz çeşitliliği ve değişik yaşam biçimlerine uyum potansiyeli ile Anadolu ve Kayseride de yaygın olarak kullanılmıştır (87). Bu tür evlerin avluya bakan cepheleri Urfa, Diyarbakır, Mardin evlerini andırmaktadı: coğrafi konumları nedeni ile bu kentlerdeki mimari karakter Suriye, Mısır ve İran'dan izler taşır.

Eski ve çekirdek yollar, 3.5-5 metre arasında düzensiz ve ağaçsız toprak yollardır. Sokaklara evlerin yalnız avlu kapıları açılmaktadır. Evler ise, içerde avlu içindedirler. Sokaklar üstü örtülmemiş dehlizler gibidir. Bu koridorlar üzerinde, aynı Japon evlerinde olduğu gibi, ancak evlerin birer masif avlu kapısı bulunur. Daha sonraki dönemlerde yapılan evlere yine bir avludan girilmesine rağmen evler çıkmalı ve çıkmasız olarak sokağa açılmışlardır. Yani sokak cephelerinde de pencereler vardır (88).

Evler su hattına bağlanmış olsa bile nüfusunun büyük bir kısmı, sularını uzun bir süre sokaklarda akan çeşmelerden sağlamışlardır. Hemen her evin avlusunda ayrıca bir kuyu bulunmaktadır (89).

Avlu veya hayat evin ayrılmaz bir parçası idi. Evlerin bir bölümü birden fazla avluya sahipti. Harem kısmındakine içeri hayat, selamlık kısmındakine dışarı hayat adı veriliyordu.

Ayrıca avlularda atlık arabalık olarak kullanılan veranda sundurma gibi üstü korunmuş mekanlar oldukça yaygındı. Geleneksel evler ilke olarak içe dönüktür. Avlu evin geometrik merkezi ve bir anlamda hayatıdır. Her birim, yüksek avlu veya bina duvarları ile çevrilmiş, sokağa ve diğer evlere kapatılarak mahremiyeti sağlamıştır. Komşularla ne kadar samimi olsalarda avlu ve evde mahremiyetin korunması büyük önem taşımıştır. Odalar avluya yönlendirilmiştir. Mutfak, kiler, abdesthane varsa hamam gibi servis mekanları avlu çevresinde yer alır. Bodrumdaki ahır ve depolarında avlu ile ilişkileri vardır, pencere ve kapılar avluya açılır. Hayvanların ve eşyaların gireceği bir kaç kapı ile havalandırma amacıyla açılan bir kaç pencere dışında, bu servis mekanlarının sokakla ilişkisi kısıtlıdır.

Geleneksel evlerin avlularında her zaman taşla kaplanmış bir yüzey, bitki yetiştirilecek bir toprak parçası, bir ocak, bir kuyu, bazanda bir çeşme, bir havuz yer alırdı. Bir kaç meyva ağacı, üzüm asma, çiçek ve sebze köşeleri avluya renk ve hareket getiren doğal öğelerdi. Avluya bakan bina cepheleri özenle işlenir, korkuluklar, yer döşemeleri bazanda cepheler süslenirdi (90).

Kayserililer, evlerini sokağa değil, sıcağa karşı korumuşlardır. Genelde evler yalnız kuzey yönünde, diğerleri kalın olan taş duvarlar lambriler ile kaplanarak iyi bir izolasyon sağlanmıştır. Kadınlar gelin olarak eve gelirlerdi, onun için planlar eve her gelin geliste bir oda ilave edilmek suretiyle oluşturulmaktaydı.

Bilhassa beylikler zamanında iç harpler de olduğundan evler, adeta kendi çapında bir sur içinde inşaa edilmişlerdir. Ailelerin zenginliğine göre, bahçe duvarlarının yüksekliği de artmaktaydı. Evlerde pencereler yalnız avluya açılıyordu. Sokak ve komşu duvarları daima sağır bırakılmıştı. Avluda bile pencerelere demir parmaklık konuluyordu. Bu durum evlerin aynı zamanda, ailelerin birer sığınağı olduğunu göstermektedir (91). (Şekil 5-19)

(Şekil 5-19) Kayseri'deki küçük evler iki örnek

Alt Kat-Harem

1- Avlu

2- Hol

3- Sofa

4- Togana

5- Tuvalet

Üst Kat-Selamlık

1- Serangah

2- Selam odası

3- Kahve ocağı

4- Oda

5.2.4. Geleneksel Avlulu Konya Evlerinde "Avlu"

Avlu; etrafı tamamen yüksek duvarlarla çevrilmiş, ağaçlı, çiçeklikli, serin bir yerdir. yöre halkı yazı genellikle bu hayatta, açık havada geçirirlerdi (92)

Genelde, sokaktan hayata girildiği yerde, yan tarafta, tuvalet ve mutfak içeren bir yapı vardır. Bu, evin esas kısmından ayrı bir küttedir. Genelde daha eski olanlarda, ev karşıya gelir, yani bina yoldan uzaktadır ve sokaktan gözükmez. Fakat daha yeni evlerde hayatın yan tarafına da bina yapılmıştır. Bunlar bazen, sokağa bakarlar (93).

Hayatlı evler zamanla, ihtiyaçla gelişmiş, büyümüş, şehir yollarına uymak mecburiyetinden ve arsaların düzensiz olmalarından bozuk şekiller almışlardır. Bu gruptaki evleri de üçe ayırmak mümkündür (94).

- Tek katlı evler
- İki katlı evler
- Mabeynli evler

Tek katlı evlerde, alt kat odaları hayatın zemini ile aynı seviyede değildir. Zemin-den 1-1.5 m kadar yükseltilmiştir. Bu nedenle, karanlık bodrum katına ufak pencereler açmak mümkün olduğu gibi, üstteki odalar da rutubetten korunmuş olurlar.

İki katlı evlerde ise alt kat odaları hayatın zemini ile aynı seviyededir. Bu odalar, depo, ambar, ahır olarak kullanıldıkları gibi genellikle oturma odaları olarak da çok kullanılmaktadırlar. İkinci kata, dışarıdan, ahşap bir merdiven vasıtasıyla çıkılır.

Mabeynli evler, tek katlı, iki odalı evlerdir. Bu odalara, evin ortasında bulunan bir mabeyn vasıtası ile girilir.

Hayatlı evler grubunun en basit örneği tek odalı olan evdir. Şekil 5-20'de 4 numara ile gösterilen plan buna bir örnektir. Bahçeye, hayatın dar bir kısmından girilir. Sağ tarafta tuvalet ve mutfak ve sol tarafta da bir oda vardır. Odanın önünde, tahtaboş denilen ahşap bir balkon vardır.

Tek odalı evlerin ilkel şekillerinden biri de ahır sekili evlerdir. Şekil 5-20'de 3 numara ile gösterilen ahır sekili ev, bir ahır ve bir odadan ibarettir.

Bir odalı evlerden sonra, iki ve üç odalılar gelir. Bir katta iki odası bulunan evlerin güzel bir şekli Şekil 5-20'de 2 numara ile gösterilendir. Burada hayattan tahtaboşa, oradan iç içe iki odaya geçilir ki bu son oda sokağa bakmaktadır.

Şekil 5-20'de 1 numara ile gösterilen planda ise bir katta üç oda gözükmektedir. Bu odalardan ikisi bir yüzde, üçüncüsü yan taraftadır.

Hayatlı evlerin en ilginç örneklerinden biri Şekil 5-21'de 1 numaralı evdir. Bu ev iki odadan ibaret tek katlı bir binadır. Mutfak ve tuvalet ayrı bir kütle halindedir. Hayatta bir de tandır vardır. Ahşap bir tahtaboş hayata açılmakta ve binanın bütün pencereleri de bu hayata bakaktadır (95).

İki odalı ve bu iki oda arasında mabeyn denilen bir giriş kısmını içeren tipin en karakteristik örneğini ise simetrik plan (2 no.lu) teşkil eder. (Şekil 5-21) . Burada hayat, bir taş yolla ayrılmıştır. Sağdaki parça mutfağın önünde bir servis kısmıdır. Soldaki ise ağaçlıklı ve çiçekli bir bahçedir. Evin önünde artık bir tahtaboş mevcut değildir. Bunun yerine, iki sütunlu ve üstü örtülü bir giriş bulunmaktadır.

Mabeynli evlerin birçok değişik şekillerine rastlamak kabildir. Bu çeşitli şekillerin arasında en büyüklerinden biri Şekil 5-21'deki 3 nolu evdir. Ev ikibuçuk katlıdır. Sokaktan ufak bir avluya girilir. Buraya, birinci hayat denir. Bu hayata bakan hacimler, bir ahırla selamlık vazifesine gören bir kahve ocağıdır (96).

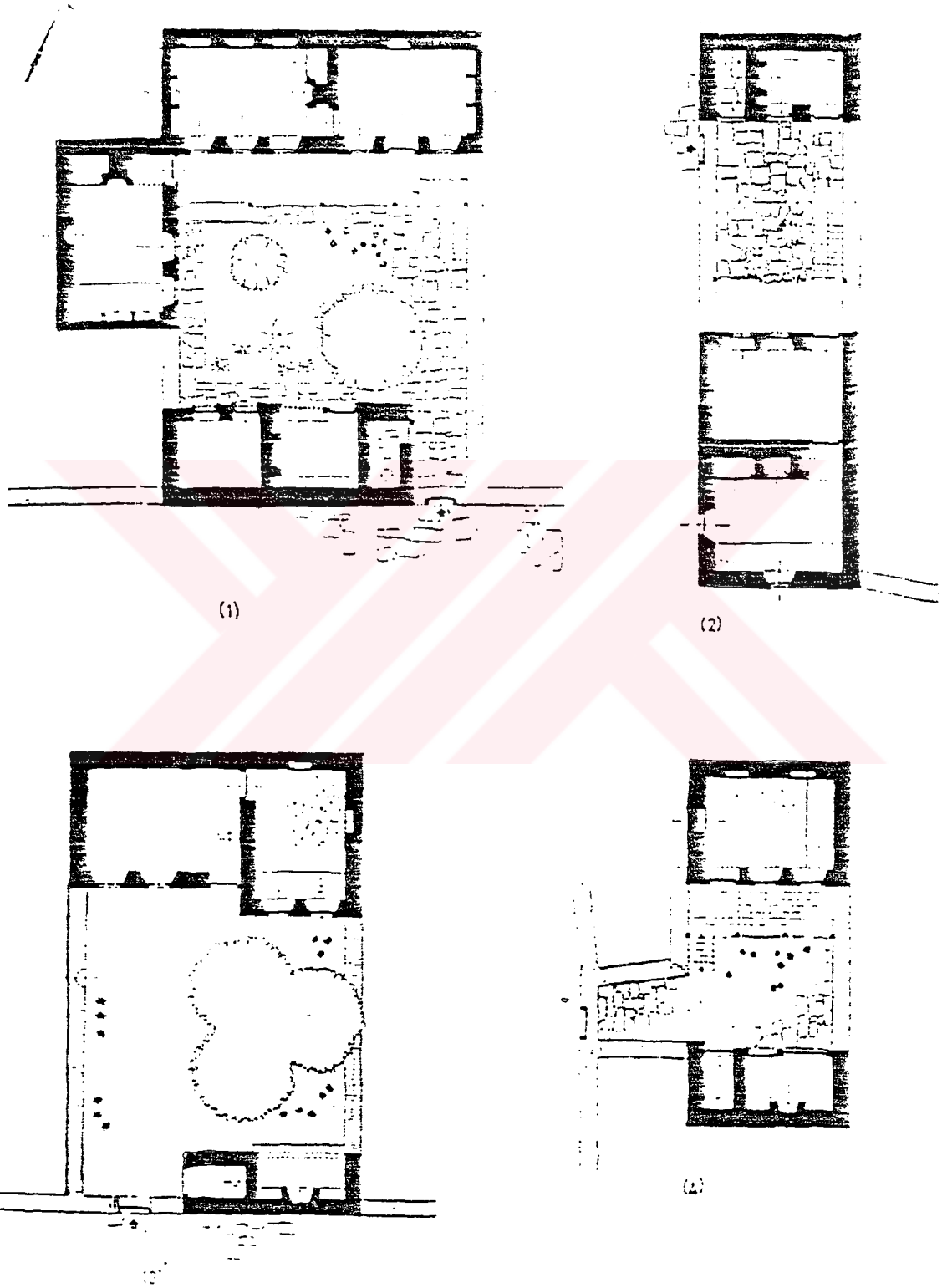
Buraya kadar anlatılanlardan anlaşılacağı gibi, Konya evlerinin genelini birinci gruptaki evler oluşturmaktadır.

Bütün bu plan özellikleri, sıcak iklim ve bilhassa Akdeniz bölgesi ev tiplerine uygundur. Asur, Keldan, Irak, Suriye, Fas, Cezayir, Mısır ve hatta Yunan ve Pompei evleri daima dışarıya kapalıdır.

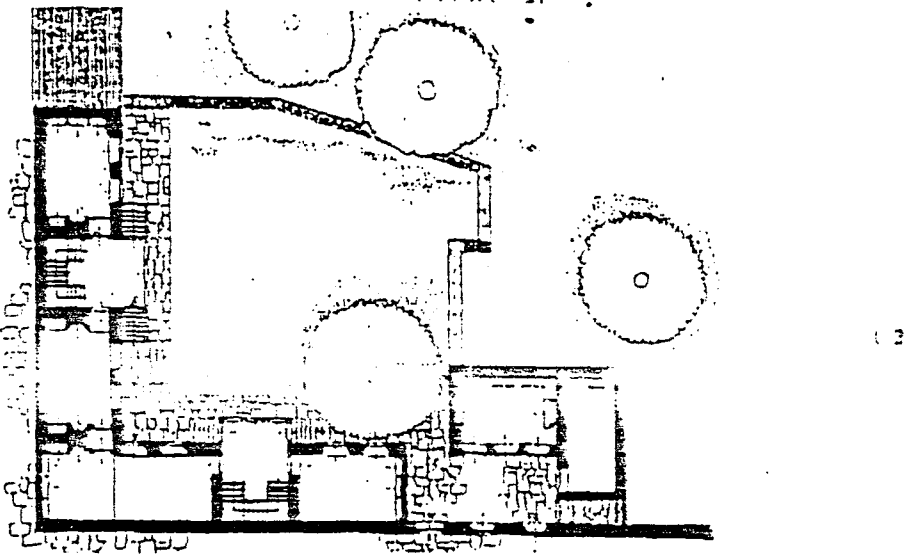
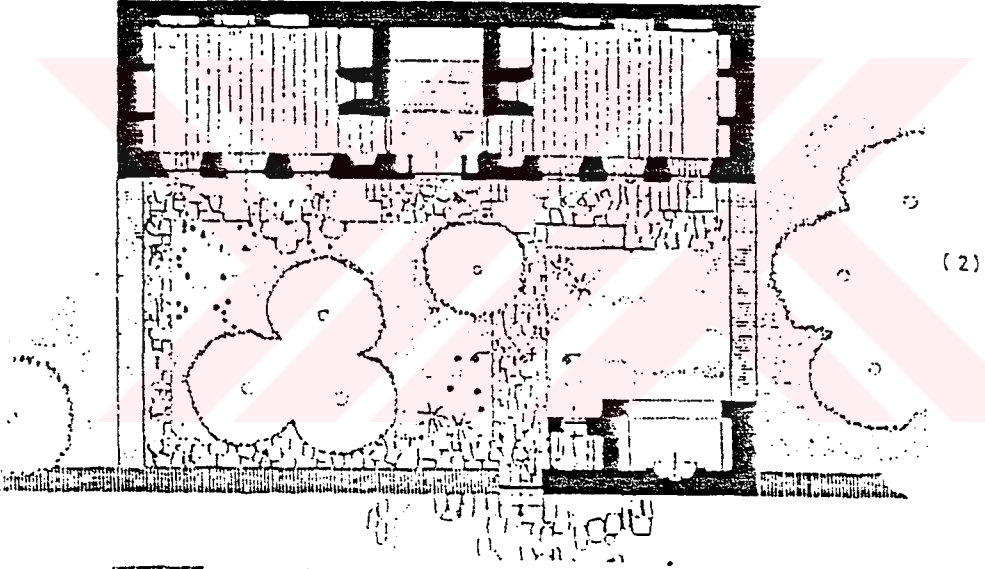
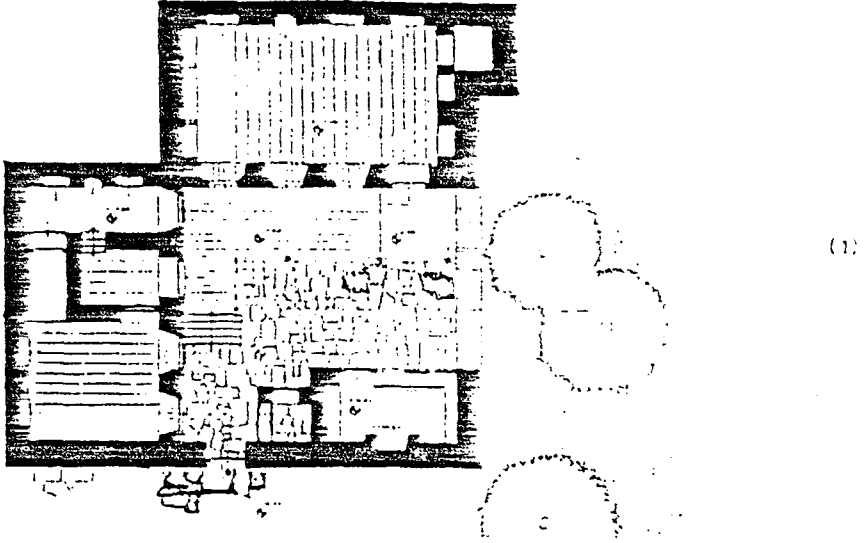
5.2.5. Geleneksel Avlulu Urfa Evlerinden "Avlu"

Eski kent dokusunu oluşturan yapılar içinde Urfa evleri güçlü bir yapı kültürünün oluşturduğu fiziksel ve estetik çevreden günümüze kalabilmiş önemli örneklerdir.

Urfa evleri, yazları gölgede 40-45°C'ye varan sıcak ve kurak iklim şartlarının, İslam dinine bağlı yaşam biçiminin, Kuzey Mezopotamya yapım ve süsleme tekniklerinin, yöresel yapım gerecinde biçimlenmesiyle meydana gelmiştir.

Şekil 5-20. 3.2.1 odalı ve ahır sekili ev tiplerine birer örnek

Şekil 5-21. Konya'da ev tiplerine üç örnek

Düzgün topoğrafya koşullarından yararlanılarak yaygın bir planlamaya gidilen Urfa evleri bir iç avlu etrafında gelişen bir ve iki katlı yapılardır (Şekil 5-23). Her biri küçük birer sarayı andıran bu yapılar dolu ve yüksek dış duvarları, birbiri içine girmiş mekanları ile boyutsal ve biçimsel açıdan yoğun bir yapı adası oluştururlar. Açık mekanlar, iç avlular sokak dokusu ile ilişki kuramazlar.

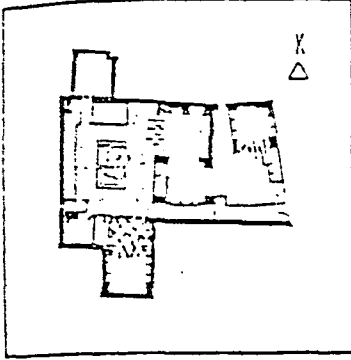
Kare veya dikdörtgen bir avlu etrafında biçimlenen Urfa evinin temel özelliği ortada eyvan ve iki yanında birer odanın yer aldığı simetrik plan motifini anabirim olarak ele almasıdır.

Düzgün sınırları olmayan arazi mülkiyeti ve yapıların bitişken düzende birbiri içine girmesi nedeniyle bu plan motifinde görülen simetrik düzen yapı bütününde sağlanamamıştır.

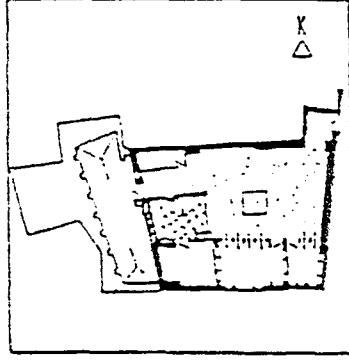
Avludaki üst kata çıkan merdivenin taş işçiliği ve bu merdivenin bazı örneklerde yüksek ve düz dış duvarda çıkıntılar yaparak yükselmesi yapının avlu ve sokak cephesine biçimsel bir zenginlik kazandırır.

Avlu cephesine biçimsel farklılık kazandıran pencereler (takalar) boyutsal benzerliklerinin yanında duvar boşluğunu çevreleyen kemer, söve ve denizliklerindeki pekçok tip oluşturabilen farklı taş bezemeleri ile işlevsellikle biçimselliği bütünleştirmişlerdir(100).

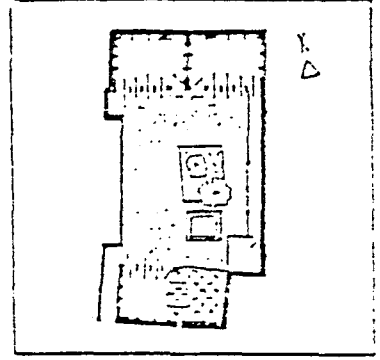
Urfa evlerinde biçimsel ve işlevsel açıdan yetkin eleman eyvandır. Eyvan bağımsız bir mekandır. Avlu ise İşlevsel Bir Mekan Aynı Zamanda Mekanları Birleştirici Bir Geçiş Elemanıdır. Urfa evlerinde eyvanın, bir ya da iki yanındaki odaları ile birlikte kendini diğer mekanlardan soyutlayarak biçimini koruduğu görülür.

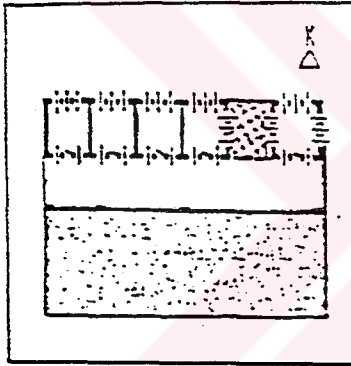
MURARREM ZEBVA EVI

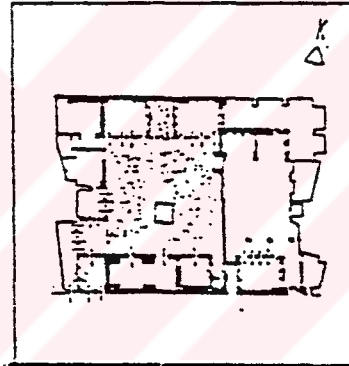
İCA BEDEK EVI

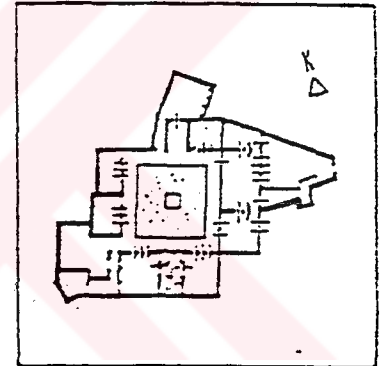
TUTUWOULP EVI

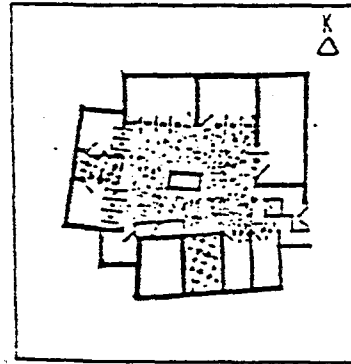
HACI XANIL EVI

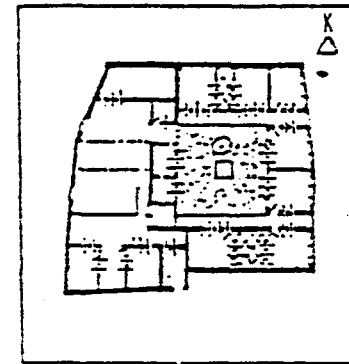
İZCERDÜ EVI

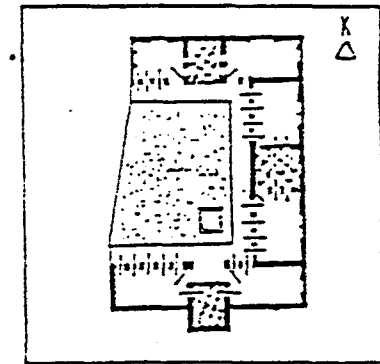
ŞAHAP BAKIR EVI

İZİKANUL ÖTEL

İZCERDÜ HAKKI EVI

Şekil 5-23. Urfa evi plan tiplerinden bazı örnekler

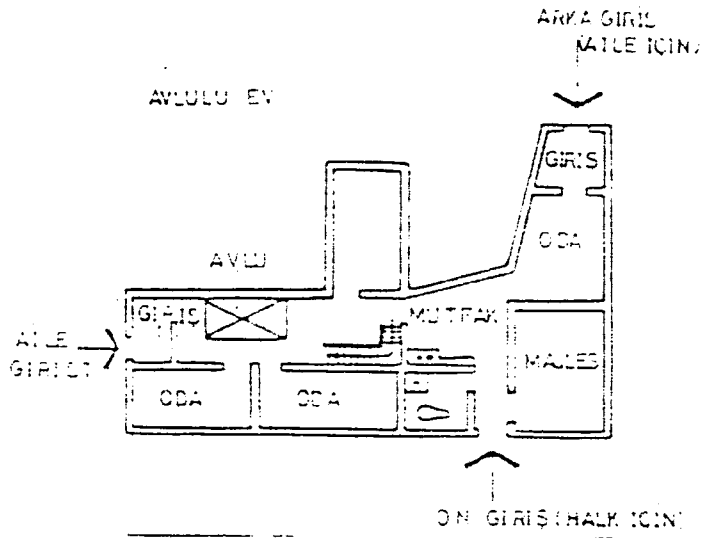
5.2.6. Suudi Arabistan Evinde Avlu

İçe dönük avlulu ev tipi Suudi Arabistan'ın kurak iklimi içinde çok tanıdık bir formdur. Avlu, sert çöl ikliminde konforu, güvenliği, mahremiteyi, güneş ışınlarının yarattığı kamaşmayı ve kum rüzgarlarından korunmayı sağlayan, mikroklimatik şartları yaratarak iklimi bina ölçeğinde yöneten bir yönetici rolü oynar. Birçok ev birbirleriyle grift olarak gruplaşır. Yollar daralır ve pek çok yerde üstten de bağlanarak gölgelendirilmiş ya-ya yolları oluşturulmuştur. Dışarıya açılmalar pek çok pencere ve kapı avluya doğru açılarak minimize edilmiştir. Avlu ışık sağladığı gibi bir havalandırma bacası görevi görerek akşamları etrafındaki odalara serin hava sağlar (101).

Avlulu evler küçük dışa açılmalarıyla aynı zamanda mahremiyet isteği ve içe dönük yaşam tarzı içinde idealdir. Ailenin birçok aktivitesi burada yer alır. Bazen avlunun yanında yer alan ve "TAWAN" denen üstü kapalı alan aile için bir dinlenme alanı görevini görür. Avlu yazın ve kışın birçok değişik aktiviteye izin verir. Örneğin rufta ve avlunun içinde uyuma eylemi sadece yaz aylarında tercih edilir. kışın odalar güneşin batışından sonra kapatılır ve içerde uyuma tercih edilir.

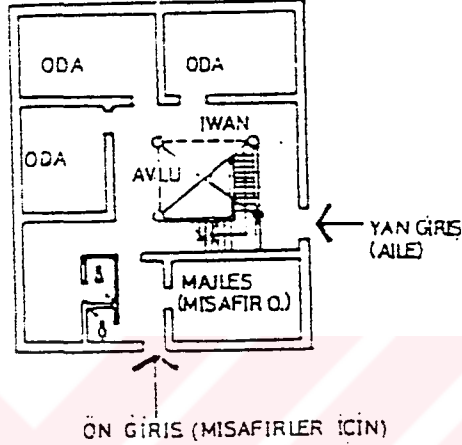
Aşağıda eski bir yerleşim olan AL-QALAH in QATİF'de incelenmiş evlerden örnekler verilecektir. (102)

Ev No1. Al-Qalah-old quarters in Qatif'de incelenen en küçük evlerden biridir. 3 girişi ile ve karışık oda yerleşimi ile düzensiz bir formu gösterir. (Şekil 5.24)

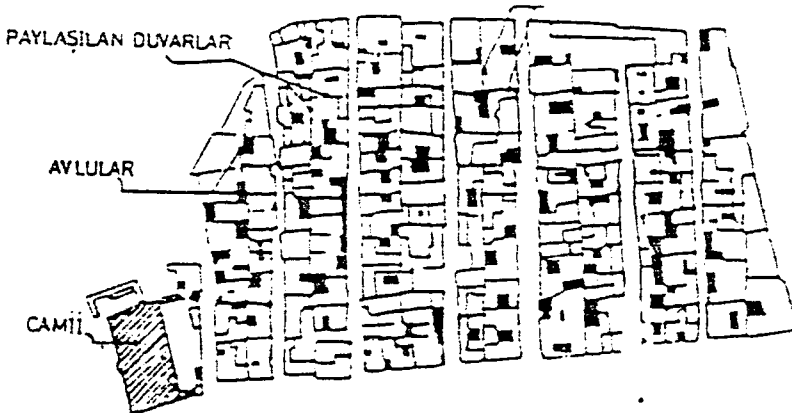
Şekil 5-24 Al-Qalah-old quarters in Qatif'de incelenmiş en küçük evlerden birine ait zemin kat planı

Ev No 2. S.A'nın doğu yakasındaki Al-Qalah-old quarters in Quatif'da incelenmiş orta seviyedeki evlerden biri olan bu basit avlulu ev merkezi bir avluyu ve yaz aylarında uyuma eylemi için kullanılan rufa ulaşmak için yerleştirilmiş merdiveni içerir. Farklı odaların tümü avlunun  yakasında düzenlenmiştir. 2 girişi vardır, biri yabancılar için, biri aile fertleri içindir (102). (şekil 5-25)

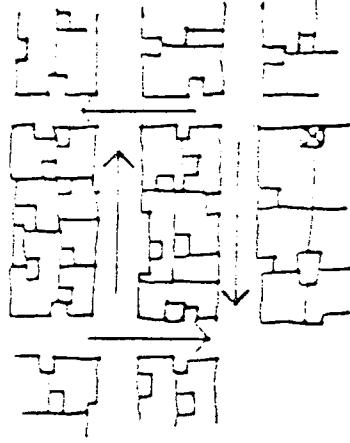
şekil 5-25. Orta seviyede bir avlulu eve ait zemin kat planı.

İlk şehir gelişmelerinin olduğu dönemde atrium evler bir istikametteki yeni yol modeline uyarak gelişti. 4 veya 6 evlik gruplar bazen tek, geniş bir aile için bazen de bir toprak parçasını paylaşan kişiler için yapılmıştır. Bunlardan bir kısmı hala mevcuttur ve ev tipi gelişmesinde ilginç bir halkayı temsil ederler (şekil 5-26).

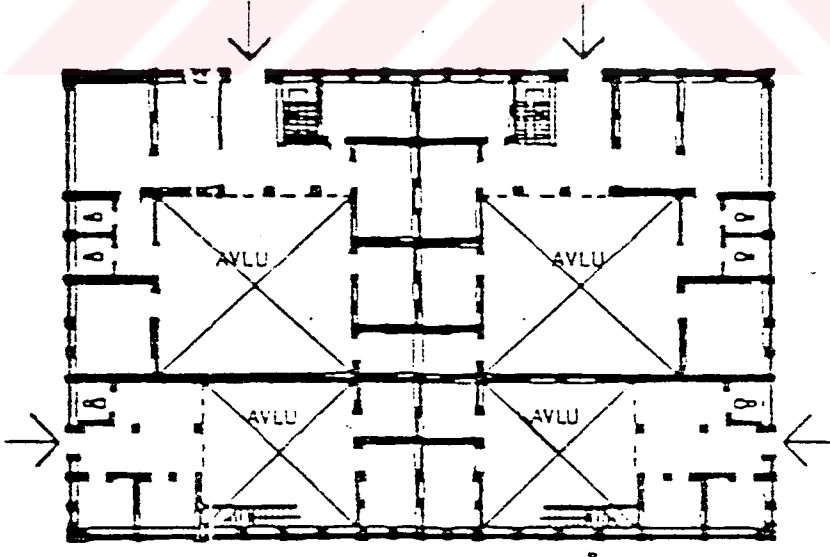
şekil 5-26 Riyad'da avlulu evlerin kullanımı ile bir istikamette (düsey) oluşmuş vaziyet planı

Bu tip evler kırsal bölgenin düzensiz yerleşmeleriyle karşılaştırıldığında daha düzenli ve dikdrtgenseldir. Evler, düzenli bir model içinde yerleşmiş dikdörtgen veya kare şeklindeki avlularıyla içi dönük bir yapıdadırlar. Avluyu eviren odalarda daha düzenli bir model ortaya koyarlar ve bazen bu evler grupları tek veya çift aksa göre simetriktrir. (103)

Şekil 5-27 Al-Khobar'da 4 ila 6 evin bir odayı tam olarak kapatmak için oluşturduğu gruplar

Atrium evlerinin büyük bir yüzdesi (Al-Khobar ve Damman'da) 1960 ve 70'ler sırasında ya ticari bina ya da çok katlı apartmanlar yapmak amacıyla yok edilmiştir. Kalan bir miktar ev sahipleri tarafından terkedilmiştir. Ve yıkılma tehlikesi içindedirler. (104) (Şekil 5-28)

Şekil 5-28 Al Khobar'da simetrik olarak düzenlenmiş 4 ev

5.2.7. Geleneksel Fas (Morocco) Evlerinde Avlu

Morocco Geleneksel Evin İçeriği ve Gelişimi

Saraylar ve konaklar bir tarafa bırakılırsa Morocco'da 2 geleneksel ev tipi vardır.

Dar : Bir mekanı çevrelemek anlamına gelen Arapçadaki Dara kelimesinden gelir. Bu ev tipinde odalar genel merkezi bir mekanı çevreler. Bu mekan avludur.

Riad: Bu bahçeli ev tipidir.

Birçok mimarlık tarihçisi birleştirici karakteri olan avlusu ile beraber yerli evin Kuzey Afrika'da var olan Romanlardan etkilendiğini düşünmektedir. Diğer bir grupta Morocco evinin ülkenin kabile geleneğinden türediğini ileri sürer.

Bununla beraber aynı veya benzer formlar, aynı veya farklı zaman dilimlerinde farklı sebeplerden dolayı dünyanın farklı bölümlerinde var olabilir. Hatta iki kültür hiçbir zaman birbirleriyle fiziksel kontakt kurmasa bile, kültürel açıdan ortaya koydukları eserleri yanısıra bina formları da benzer veya gerçekten aynı olabilir. İnsanları etkileyen benzer coğrafi, iklimsel, dini veya sosyal koşullar olduğu zaman bu koşulların benzer veya aynı sonuçları doğurması doğaldır. Baker'a göre geleneksel Morocco evi ithal veya Romanlardan etkilenmesinden çok yereldir.

Morocco evi göçebe kabilelerinin çadırlarından gelişerek ortaya çıkmıştır. Onlar çadırlarını merkezi bir alan veya avlu çevresine bir daire şeklinde yerleştirmişlerdi. Kampa giriş yalnızca bir taneydi ve bu nokta devamlı olarak korunurdu (105).

Geleneksel form kırsal kesimlerdeki çiftlik evlerinde gelişimine devam etmiştir. Bu evler çevreleri duvarlarla çevrilmiş bir seri kulübeden başka bir şey değildi. Bu grupta tuvalet ve mutfak tam ters köşelere yerleştirildi ve bunlar sadece etrafı çevrilerek çatisız olarak bırakılırdı. Bu adımda geleneksel evin gelişiminde avlu çok daha görünür bir hale gelmiştir.

Güvenlik, ticari ve sosyal sebeplerle Morocca Medinası şekillenmiş ve şehir yerleşmeleri bu adımda görünmeye başlamıştır. Medinalar plansız ve karmakarışık gözüktür. Bununla beraber şehirselsel bir bakış açısından birçok hiyerarşik toprak kullanımları mevcuttur.

Morocca evinde odaların formu çok şaşırtıcıdır. Genişliği 2 veya 3 metre, uzunluğu 6 veya 9 metre olan bir odada ne yapılabilir? Fakat bu form Morocco'luların yaşama tarzına çok uygundur. Aynı avlu gibi Morocca evlerinde bu odalar birden çok fonksiyonun yapıldığı alanlardır. Bir oda, hem salon, hem oturma mekanı hem de yatak odası görevlerini yapabilir. Bugün Morocca'da 4 veya 8 hatta bazen daha fazla kişiye hizmet eden sadece 1 veya 2 odalı ve bir avlulu küçük evler bulmak mümkün olmaktadır (106).

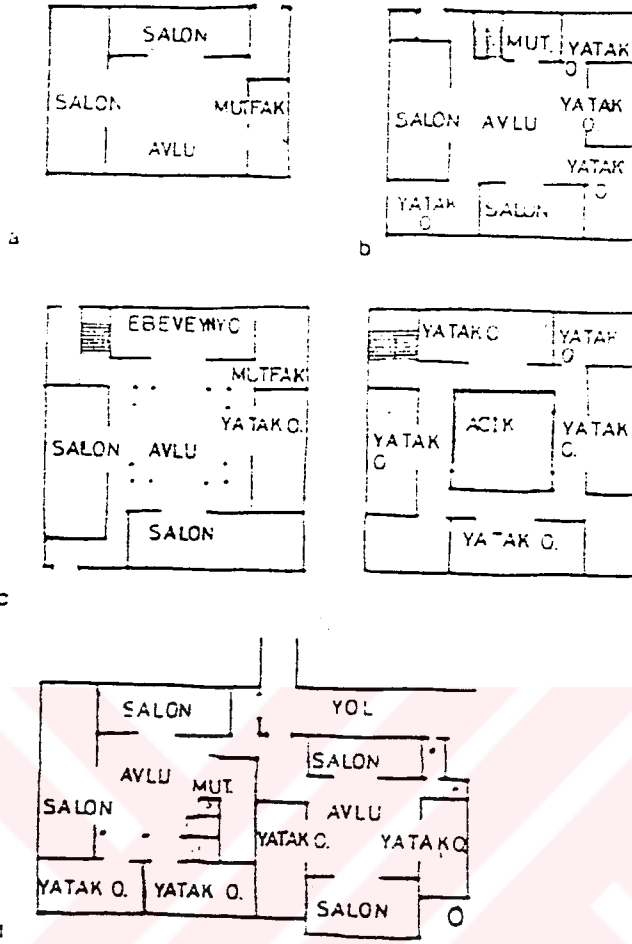
İnşaat alanlarının çok sınırlı olması nedeniyle Medina evi yan komşulara bitişerek, sağlıksız birşekilde planlanmak zorunda kalmıştır.

Geleneksel Morocco evi (merkezi bir avluyu çeviren dikdörtgen odalar) bazı geleneksel ve tipik çeşitlemelerle gelişmeye başlamıştır. Morocco'lular yavaş yavaş şehirde yaşamaya alışırken Morocco evi başka bir gelişim sürecinden geçmektedir. Burada tipik plan sadece dikdörtgen odaların çevrelediği bir avlu değildir. Teras bir galerinin eklendiği 2 kat haline gelmiştir. Ve birçok oda evi üst katına eklenmiştir.

Avlu birçok fonksiyona hizmet ederdi. Ev için ana su kaynağı avluda bulunurdu. Bir çok durumda akşamleyin hayvanlar avluya bağlanırdı. Veya otlakta otlatma imkanı olmadığı zaman avluda kalırlardı. Bu durumlarda teras-insan kullanımını için-avlunun yerini alırdı.

Geleneksel şehir formunda görülen diğer bir gelişim tüm zemin katın ahır olarak kullanılmasıydı. Bu bölgede çatı evin temel elemanı olarak düşünülmüş ve avlu bu sefer 2. katta tekrar ortaya çıkmıştır (Şekil 5-29).

Yönlenme caddeye, dışa doğru olmaktan çok içe, avluya doğruydı. Avlunun yerleşimi çeşitliydi. Avlu tam merkezde veya duvar boyuca veya köşede bulunabilirdi. Avlunun pozisyonu Morocco'nun özel bölgelerine göre çeşitlenirdi. Bu bölgelerdeki sosyo-kültürel farklılıklar, bölgenin geleneksel yapım teknikleri bu çeşitlenmede etken olmuştur. Bununla beraber her ne kadar avlunun pozisyonu değişse de her yerde rolü aynıdır. Zengin ve fakir aileler arasında evlerin boyutları, oda sayısı veya evin plansal yerleşimi bakımından dikkate değer bir fark yoktur. Aynı zamanda her iki ailenin yaşam şekilleride benzerdir. Tek fark dekor ve mobilyalardadır. (107)

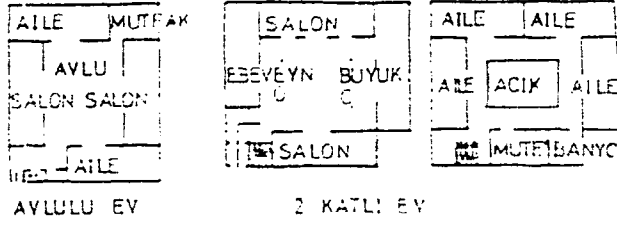

Şekil 5-29 Morocco'da tipik geleneksel ev yerleşim planları

- Avlulu ev.
- Terasa çıkan merdiveni ile avlulu ev
- Çatı katına çıkan merdiveni ile 2 katlı avlulu ev
- İki avlusu ile ilişkili iki ev. Birisi erkekler diğeri kadınlar için

Bununla beraber geleneksel evde en önemli, en çok düşünülen unsur bu evin sıcak iklimde yer aldığıdır.

Bugün Morocco ev hayatının en önemli parçası olan avlu tamamen kaybolmaya başlamıştır veya boyutları küçültülmüştür. Hay Al Boughaz'daki avlular kullanıcıların ihtiyaçlarını karşılayamadığı gibi hükümetin alan için minimum isteklerini de karşılayamamıştır. Alanların çok küçük olması ve çeşitli spekülasyonları arsa ve yapım maliyetlerini artırması nedeniyle birçok aile ek bir ada elde etmek için avluyu kapatmak ve iç mekanlar katmak zorunda kalmışlardır. Her metre kareyi kullanma isteği ilginç, zaman zaman düzensiz mimari yeniliklerin doğmasına neden olmuştur (108). (şekil 5-30)

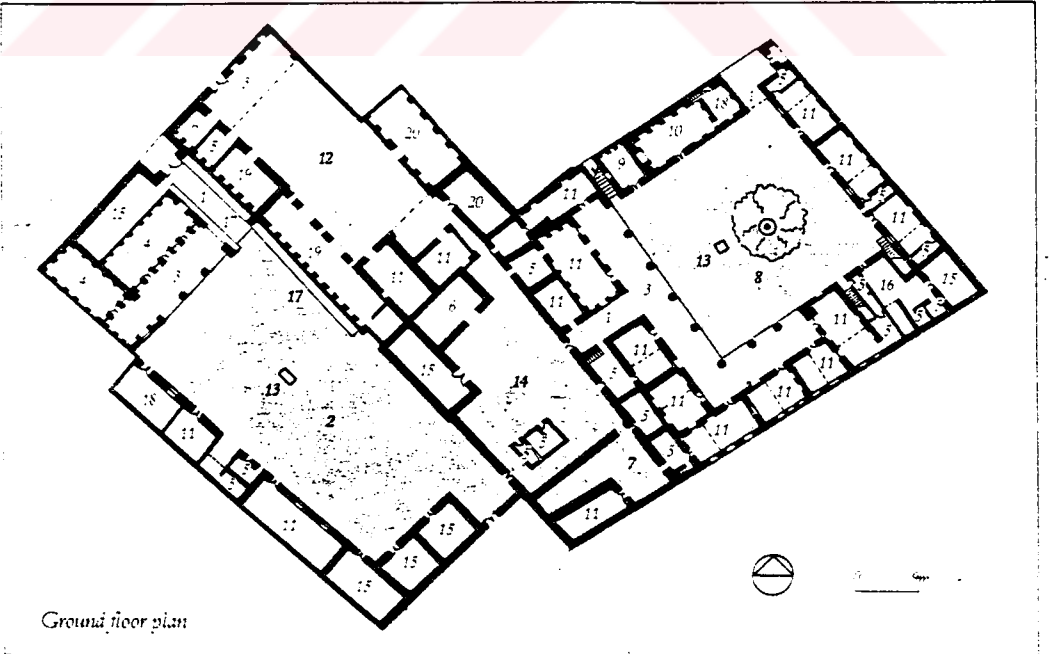

Şekil 5-30 Geleneksel birliktelik

5.2.8. Geleneksel Kuveyt Evlerinde Avlu

Ev için sosyal ve çevresel açıdan çok önemli bir rol üstlenen diğer bir eleman avludur. Sosyal olarak avlu insanların açık havada biraraya geldikleri birbirleri ile dialog kurdukları ve evin mahremiyetinin korunduğu dinamik bir mekandır. Çevresel olarak da etkin bir şekilde iklimin etkilerini hafifleten bir elemandır. Bir taraftan ev dışı aktivitelere imkan sağlarken diğer taraftan rüzgardan, kumdan, toz ve yüksek derecedeki ısıdan korunmayı sağlar. Avluyu çevreleyen bölüm (genelde üç katlıdır) iç bölümlere direkt güneş ışınlarının girmesini engeller ve böylece binanın ısı kazanımı kontrol eder ve düşürür. Birçok evde, birden fazla avlu birçok sosyal aktivitenin yapılmasına imkan vermiştir (109).

(Şekil 5-31)

(Şekil 5-31)

1. Giriş	8. Özel Avlu	14. Mutfak Avlusu
2. Erkek Kabul Avlusu	9. Aile için Özel Oda	15. Depo
4. Erkek Kabul Odası	10. Kadın Kabul Odası	16. Küçük Avlu
5. Banyo	11. Yatak Odası	17. Küçük Avlu.
6. Mutfak	12. İş Avlusu	18. Kahve Odası
7. Hayvan Avlusu	13. Kuyu	19. Ahr

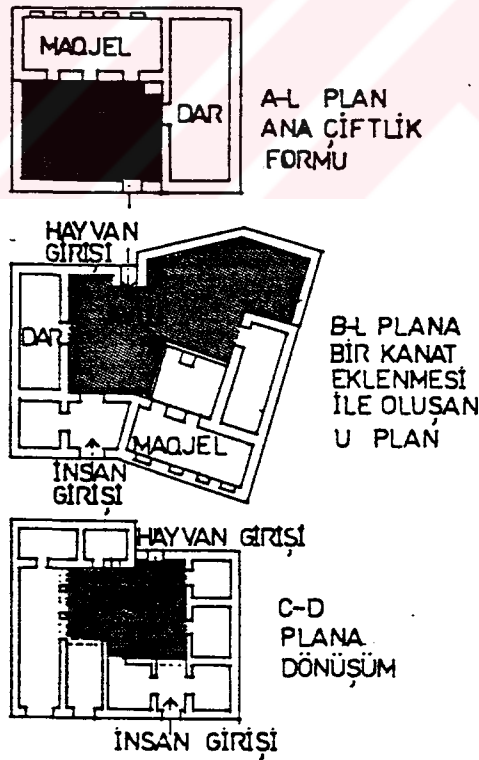
5.2.9. Geleneksel Tunus Evlerinde Avlu

Yerli mimarinin doğası ve gelişimi, bu mimarinin kendi özel çevresi içinde, çeşitli fiziksel, teknolojik, kültürel ve politik güçlerin kompleks etkileşimi ile oluşmuştur.

Bugün bir taraftan bu etkileşim süresi kabul edilirken teknolojik gelişmelerin ve ekonomik değişikliklerin etkilerinden Tunus'un yerli mimarisi korunmaya çalışılmakta, önemini tarih boyunca sürdüren mimari ve mekansal organizasyon elemanlarına kimlik verilmektedir.

İklimi, ılık yazlarıyla, sakin kışlarıyla geleneksel Akdeniz iklimidir. Yapı taşı haricinde ada hiçbir doğal kaynağa sahip değildir. Tatlı su bile çok az miktardadır.

(Dar = Arap dilinde yuva, ev demektir).

Şekil 5-31 Tunus'da çiftlik evinin gelişimi

Yerel çiftlik evinin (Razzett) ana formu taş çatı teknolojisi ile örtülebilen dar ve uzun mekanların düzenlenmesi ile gelişmiştir. çiftlik evinin erken örnekleri L düzeni içerisinde birbirlerine tam 90° ile yanaşmış iki üniteyi içerir. Bu L tipinin köşesinde diğer kısımları duvar ile çevreli avlu bulunur. (a) Hem insanlar, hem de hayvanlar için binaya giriş bu avludandır. Ünitelerden biri olan Magjil hayvanlar içindir. Diğer olan dar ise insan kullanımı için inşa edilmiştir. Su depolama, giyecek ve yiyecek kurutma için kullanılan terasa çıkış avludan bir açık merdivenle sağlanmıştır. Bu merdiven tamamen taştan inşaa edilmiştir.

Bu çiftlik evlerinin sunduğu yerleşime günün çoğunu dışarda geçirmeye alışık olan insanların ihtiyaçları doğrultusunda bakılmalıdır. "Dar" sadece uyumak için kullanılır. Hatta yaz aylarında evin içi değil avlu veya çatı (ruf) uyumak için çok uygun bir yerdi.

Günlük ısı farkları yazın oldukça düşüktür. Tüm olarak taş strüktür olan binaların sığağı tutma kapasiteleri yüksek olduğu için akşamları mekanlar ısı yönünden konforlu olmamaktadır. Bu karakteristik hala modern Tunus evlerinde kullanılan ağır konstrüksiyonlarda bir problemdir.

Çiftlik evinin L planı zamanla gelişerek bu plan tipine dar ve uzun bir 3. kanat ekiyle, U plan tipine dönüşmüş (b) ve nihayet 4 taraftan çevrelenmiş merkezi bir avluyu içeren D plan tipini oluşturmuştur. (c) (Şekil 5-31). Zemin katın büyük bölümü hayvalar ve depolama için ayrılmış, yaşama 1. katta "Pharfa" denen tek bir odayı içeren mekanda kalmıştır. Bununla beraber daha sonraki örneklerde zemin katta yaşama mekanına rastlamak mümkündür. Bu mekan girişe yakındır ve en iyi mobilyalarla döşenmiştir. Çok özel durumlarda kullanılmıştır.

Avlulu ev tipi (Çiftlik evi bunun esas örneğidir.) Köy dokusunu oluşturan ana birimi teşkil eder. Dış duvarlar üzerindeki çok az bulunan açıklıklarla içe dönük olarak inşa edilen bu plan tipi birbirine sıkıca bağlı ve savunmacı bir gruplaşmaya (savunma burası için oldukça büyük bir problemdi. Çünkü bu bölge sık sık korsanların saldırılarına maruz kalmaktaydı) güneş ışınlarına açık bina yüzeylerinin az oluşu nedeni ile daha iyi iç klimasyona izin verirdi. Ve yine yöresel yapı malzemelerinin kullanımı daha fazla ekonomik faydaya sebep olmaktadır.

1530'da şehirleşme de bir artış olmuş ve kırsal ekonomiden uzaklaşmıştır. Köy evi içe dönük ve müdafaacı karakteristiklerinin bazılarını kaybetmiştir. Fakat avlu planının

önemli bir elemanı olarak kalmıştır. Açık balkonlar evlerin önemli bir özelliği haline gelmiştir. Bunlar caddenin yeterli ölçüde görünmesine izin vermiştir.

Evlerde zemin katlar hizmetçiler veya bazen dükkanlara bırakılırdı. Evin sahipleri üst katlarda yüksek tavanlı ve ahşap kirişli odalarda otururlardı. Bu odalara geçiş artık bir avludan değil planla bütünleşmiş bir iç merdiven sayesinde verilirdi.

Ahşap balkonlar Arabistan'ın birçok şehrinin eski yerleşmelerinde bulunan Mus-harbiyas denilen kavramla aynıdır. Orjinleri ne olursa olsun bunlar Tunus evlerinin en popüler elemanı haline gelmiş ve yüzyıllarca böyle kalmıştır.

Bu arada, kırsaldan şehire doğru hızla gelişen ekonomi evin toplum tarafından bir statü sembolü olarak görülmesine sebep olmuştur. Bugün bile fiziksel konforsuzluğa sebep olsa bile birçok sembolik ihtiyaçların karşılanması ön plana alınmıştır. Bu ailenin ve misafirlerin kullandığı alanlarda büyük farklılıklar yapılarak da gösterilmektedir. İç konfor dış görüntüye göre ikinci plandadır.

5.3. Geleneksel Avlulu Türk ve Arap Evinde Harem ve Selamlık Karşılaştırılması.

5.3.1. Geleneksel Fas Morocco Evlerinde Harem-Selamlık

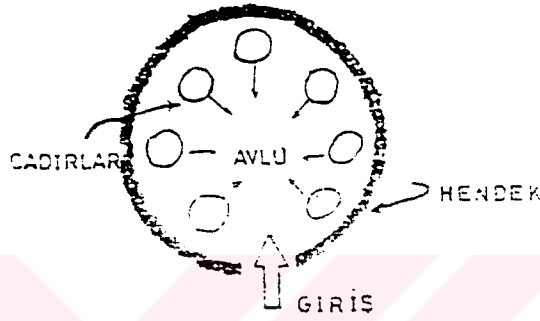
Geleneksel ev, içinde yetişen birçok çocukla, hizmetçilerle ve eşlerle oluşan küçük bir nüfusun yaşadığı küçük bir şehire benzer.

Ev sadece büyük değil çok fonksiyonlu olmak zorundadır. En azından aynı aileden 3 kuşak aynı evde bulunabilir. Bazen aynı çatı altında 18 kişiye veya 30 kişiye rastlanabilir. Mekanlar aynı zamanda yiyecek ve tahıl depolamak için kullanılır.

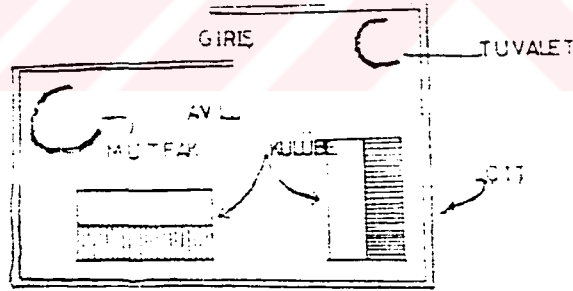
Ev hemem hemen dışardan bağımsızdır. Geleneksel evin özellikle Müslüman kadının yaşantısı üzerindeki etkisi çok büyüktür. Halk arasında şöyle bir düşünce vardır: Kadın hayatı boyunca evi sadece 2 kere terkeder, evlendiğinde (babasının evinden kocasının evine gitmek için), doğum yaparken. Onun için ev kadının edeta tüm hayatının geçtiği yerdir.

Günümüze kadar Morocco'da Müslüman kadın halkın gözlerinden gizlenmiş, saklanmış ve bu sosyal gelenek L şekilli giriş, (blind-boy window) kafesli pencere, evin üst katında galeri ve 2 geçiş yolu gibi mimari formların doğmasına neden olmuştur.

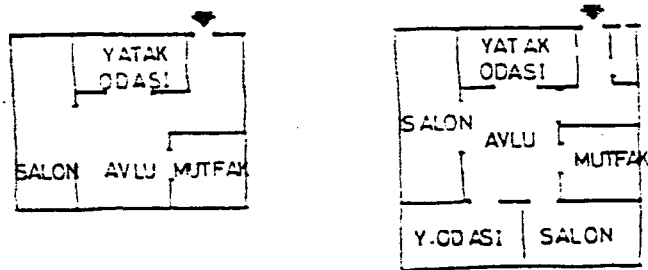
Geleneksel eve yapılan bu ekler kadına evin birçok yerinden giriş hakkı vermiştir, fakat daima görülebilmesi engellenmiştir. Bazı planlarda Müslüman kadının toplum içindeki durumundan dolayı mutfak evin 2. katında hatta terasta yer almıştır. Bu kadının erkek misafirler tarafından görülmesini engellemektedir. Bunun tam tersine erkeğin eve veya avluya pek çok yerden girişi serbesttir.

Şekil 5.32. Geleneksel evin gelişiminde ilk adım-göçebe kampı

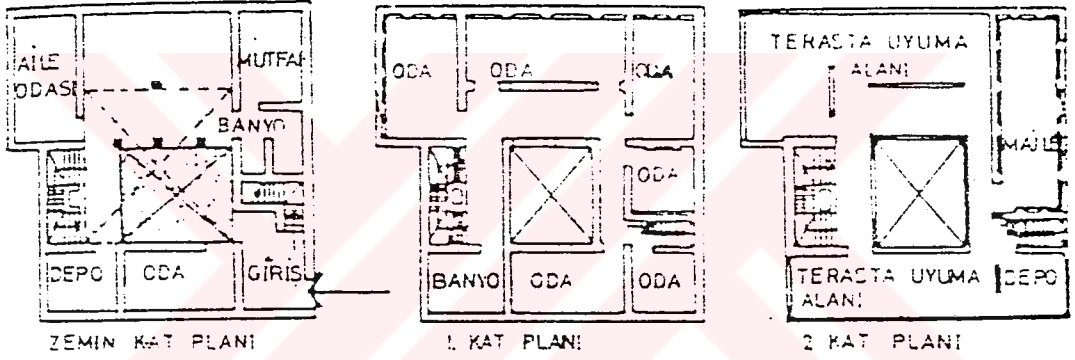
Şekil 5.33. Geleneksel evin gelişiminde 2. adım-kırsal çiftlik evi

Şekil 5.34. Geleneksel evin gelişiminde 3. adım erken Madina, geç Medina

5.3.3. Geleneksel Suudi Arabistan Evlerinde "Harem-Selamlık".

Ev No 1) Al-Qalah old quarters in Quatif'da incelenmiş büyük evlerden biri olan bu ev gelişmiş, 3 kat yüksekliğinde bir atrium evi gösterir. Sadece bir girişi vardır. Majles bu ev tipinde 2. katta düzenlenmiş ve merdivenler giriş holünde terastaki Majles'e misafirlerin kolay geçişine izin vererek yerleştirilmiştir. Bütün odalar ışıklarını ve havalarını genel atriumdan alırlar. Zemin katta avlunun yanında aile mekanı olarak "TAWAN" vardır. Odalar küçüktür ve ev iklimsel açıdan soğukkalması bakımından iyi performans gösterse de, birçok odada yetersiz açıklık nedeniyle ışık ve hava değişimi yetersizdir. Ev halkının içerdeki sirkülasyonlarından, misafirleri ayıran 2. bir merdiven vardır.

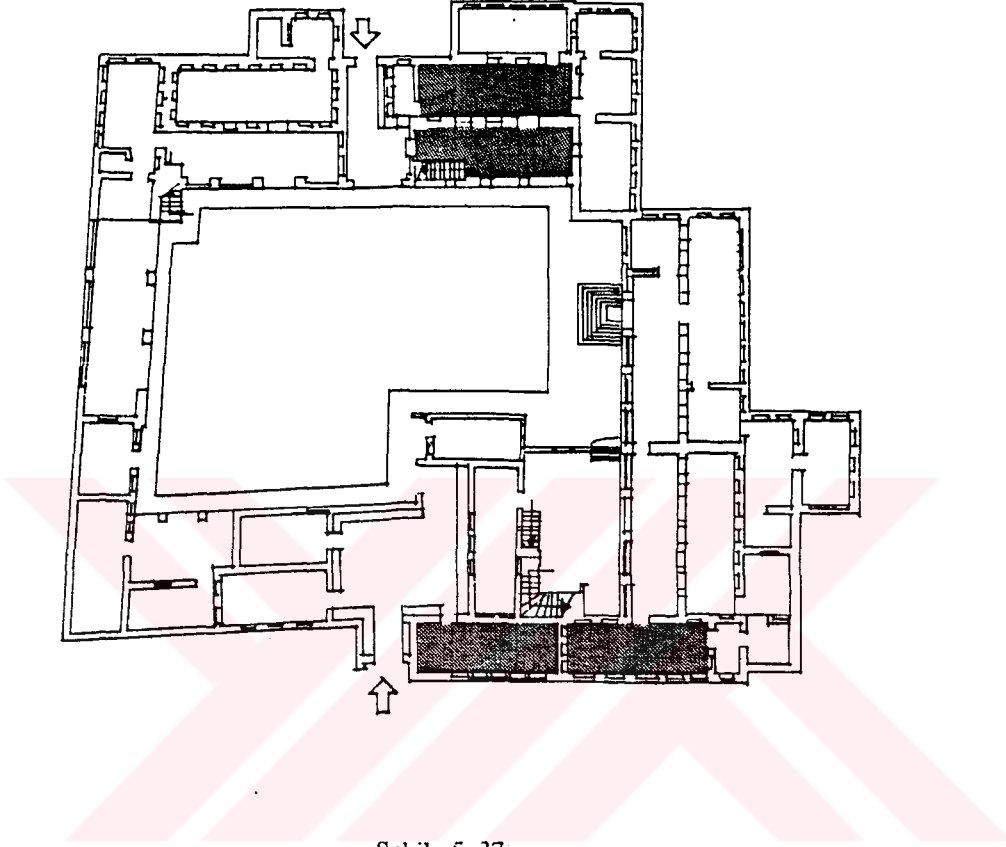

Şekil 5.36. 3 katlı, gelişmiş bir atrium eve ait kat planları

5.3.4. Geleneksel Birleşik Arap Emirlikleri Evlerinde Haremlik-Selamlık

Birleşik Arap Emirlikleri'nde, Geleneksel ev, içinde yetişen bir çok çocukla, hizmetçilerle ve eşlerle oluşan az bir nüfusun yaşadığı küçük bir şehir gibidir. Ev dışarıya kapalı ve içe dönüktür. Geleneksel evin özellikle kadının yaşantısı üzerindeki etkisi çok büyüktür. Birleşik Arap Emirlikleri geleneksel evlerinin ana tasarım özellikleri kadın ve erkeği ayırmak, mahremiyet ve kabile savaşlarından dolayı dışa karşı korunma ihtiyacından dolayı güvenlik ihtiyacıdır. Erkeklerle ait olan Majles girişe yakın yerleştirilerek misafirlerin kolay geçişini sağlayacak şekilde oluşturulmuştur.

Evin mahremiyetini dış gözlerden korumaktadır. Yine Harem ve selamlık olarak evlerin iki kısma ayrılışını görmekteyiz (111) . (Şekil 5.37.)

Şekil 5. 37

5.3.5. Geleneksel Avlulu Diyarbakır Evlerinde "Harem-Selamlık"

Diyarbakır evlerinde, her eski Türk evinde olduğu gibi harem, selamlık vardır. Her iki kısmın sokak kapıları ayrıdır.

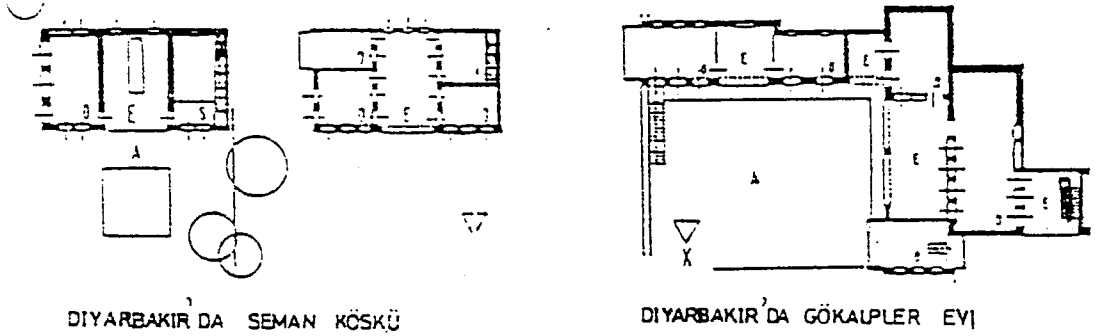
Diyarbakır Evlerinin Karakteristik Özellikleri ve Örnekler

Diyarbakır evlerinin karakteristik özellikleri şunlardır.

A. Sokak tarafından bina kendisini kesinlikle göstermez. Yani evler içe dönüktür.

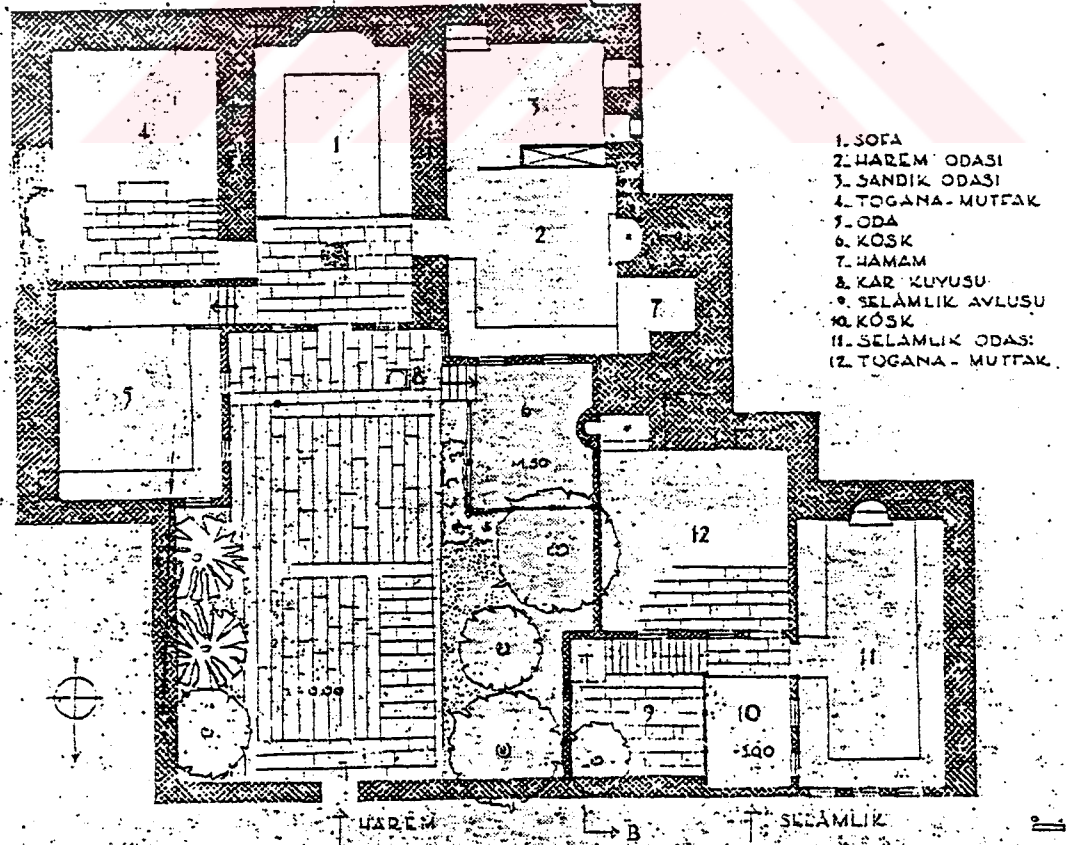
Diyarbakır sokakları istisnasız olarak araba geçmeyecek kadar dardır. Sokakların bu kadar dar oluşun 3 sebebe bağlayabiliriz.

1. Sıcaklığın etkisi
2. Kalenin etkisi
3. Emniyetin ve asayişin etkisi. (Şekil 5.38 ve 5.39)

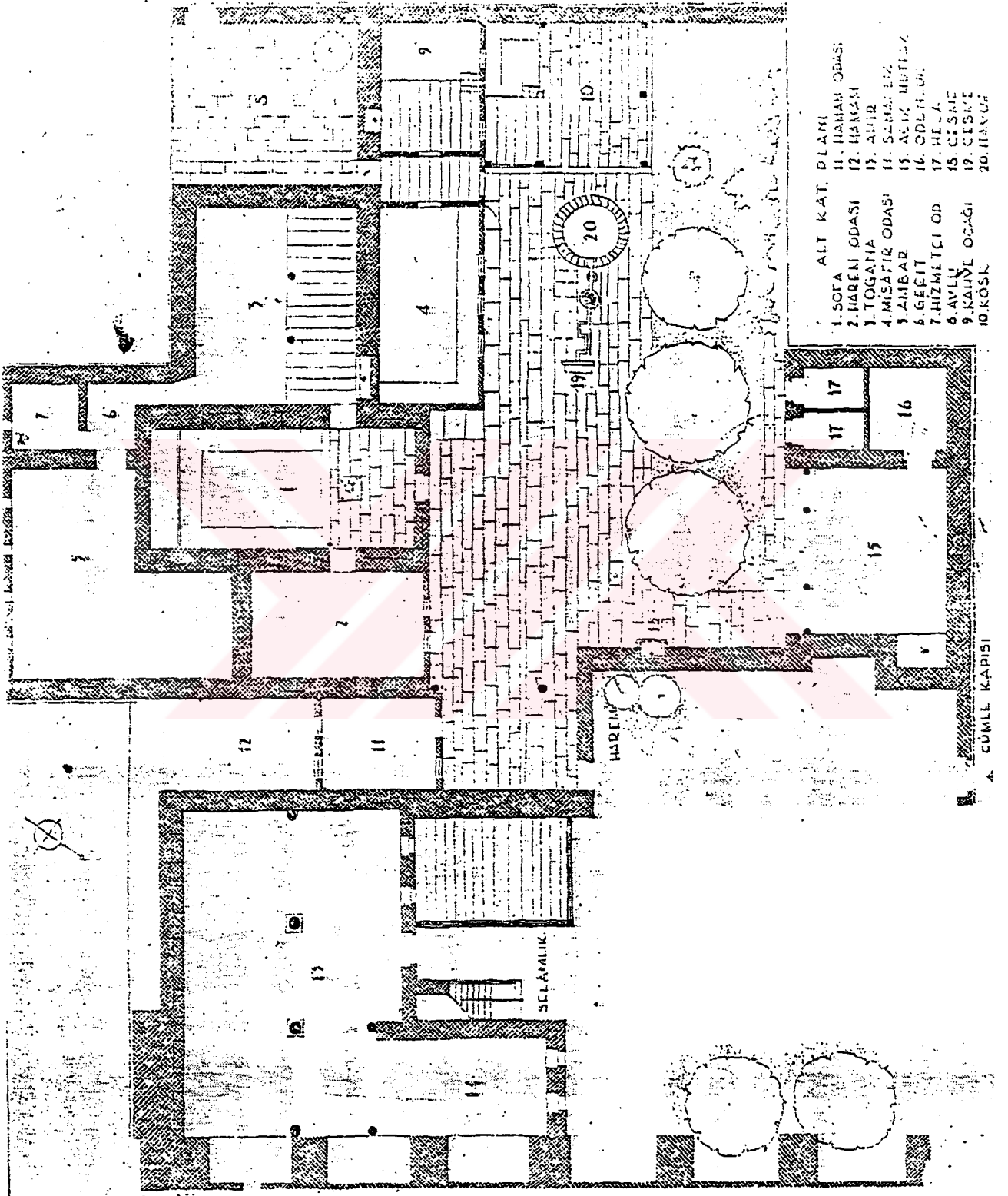

Şekil 5. 38.

Din Faktörü; bütün bu durumlar İslam dini yaşayış şekline de uygun olup evin mahremiyetini dış gözlerden korumaktadır. Yine harem ve selamlık olarak evlerin iki kısma ayrılışını müslüman aile hayatının bir gereği olarak düşünebiliriz. Sokağa kapalılık ve yüksek sağır duvarlarda hem emniyet hem mahremiyet isteğinin rolleri büyüktür.

Şekil 5. 39.

Şekil 5. 40.

5.3.6. Geleneksel Avlulu Kayseri Evlerinde "Harem-Selamlık"

Hemen her ev şema olarak üç esaslı bölümden oluşuyordu. Ortada sofa denilen ve yalnız girildiği yönde ışık alan 7-7.5 metre uzunlukta 4-5 metre genişlikte sofa, bu oda aynı zamanda evdeki yaşlıların yatak odası vazifesini görürdü. Bunun iki yanında, mutfak ve harem odası vardı. Bu iki odaya da ortadaki sofadan geçilirdi. Genellikle bu üç ana odadan sonra evler, ilaveler yapılarak genişletilmişlerdir.

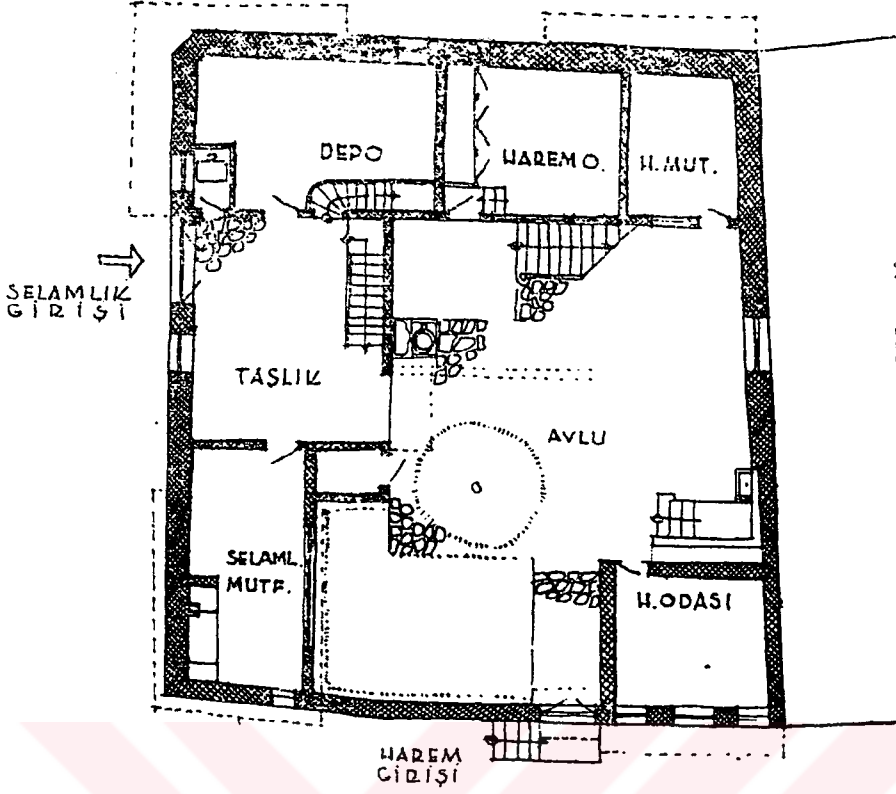
Köşk: Harem ve selamlıkta ayrı ayrıdır. Bahçede açıkta oturmayı temin eder, üstü örtülü teras görünümündedir.

Selamlık: Önceleri yalnız bir oda sonradan, zengin evlerde ayrı bir ev, küçük evlerde ise bir kat şeklinde oluşmuştur.

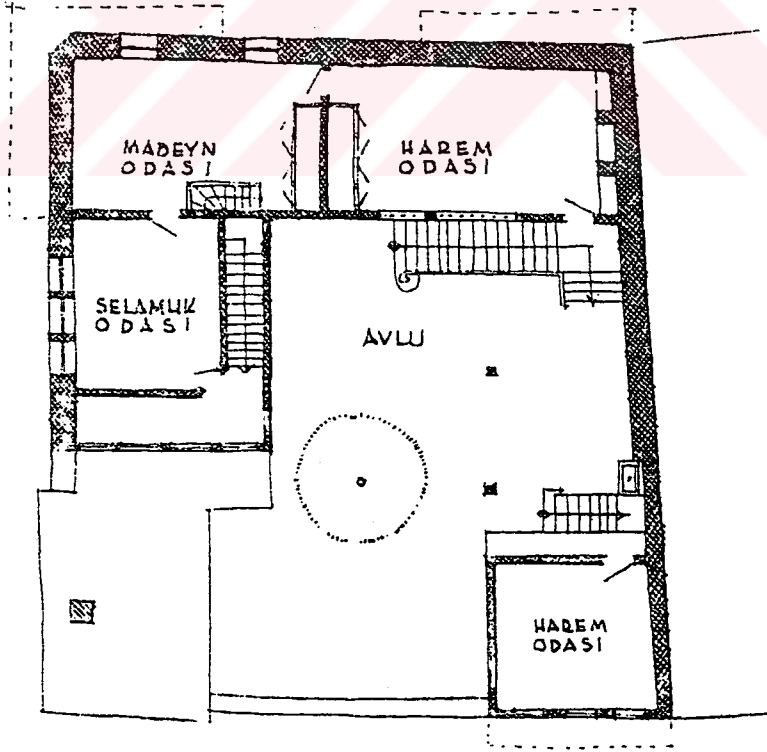
Oldukça büyük tutulmuş evlerden başka Kayseri'de, insanın dikkatini çeken ve birbirleriyle hemen hemen aynı plan tipini gösteren küçük evlerde mevcuttur. Bunlarda da harem ve selamlık vardır. Genellikle alt kat harem ve üst kat selamlık olarak yapılmıştır.

Kayseri evlerine karakter veren ikinci bir özellik dindir. Yabancı evleri ile Müslüman evleri arasında çok belirgin bir fark vardır. İkisi de hemen hemen aynı zamanlarda yapılmış olmalarına rağmen dış görünüşleriyle birbirlerinden tamamen ayrı karakter göstermektedirler. Birinci evin sokağa açılan küçük iki penceresi bile kafesle örtülüdür. Esasında ikisi de bir avlu etrafında toplanmış odalarla oluşmuştur. Fakat dış görünüşleriyle din farkını açıkça farketmişlerdir (113).

Muradiye camisinin karşısındaki köşede bulunan ve üç tarafı sokakla çevrilmiş olan bu bina zemin, ara, birinci kattan müteşekkildir. Harem ve selamlıktan ibaret olan bu binanın harem kısmına bahçe kapısından, selamlık kısmına da dorudan doğrudan sokaktan girilir. Harem kapısı madhali sokaktan bir kaç kademe yüksektir. Buradan bahçeye geçilir. Bahçenin sokak tarafı yüksek duvarla çevrilmiş, diğer taraflarında selamlık mutfağı, harem mutfağı; selamlık taşlığı hareme ait odalar ve harem katına çıkan açık ahşap merdivenler vardır. Bahçe taş döşelidir. İki çeşmesi vardır. Harem odalarına üst katı tutan direkler arasında zamini taş döşeli yerden çıkılır. İki harem merdiveni vardır. Birisi harem odasının yanında sokak tarafındanki harem odasına diğeri de bahçeye bakan asıl harem kısmına çıkar. Merdivenin sahanlığından bahçeye bakan kafesli, içinde yerli dolapları bulunan harem odasına geçilir. Bu odanın yanında selamlıkla ilişkisi bulunan mabeyn odası vardı. Yani hem selamlık hem de harem gibi kullanılabilir bir odadır. (Şekil 5.41.)

ZEMİN KAT
M. 1/200

ARA KAT
M. 1/200

Şekil 5. 41.

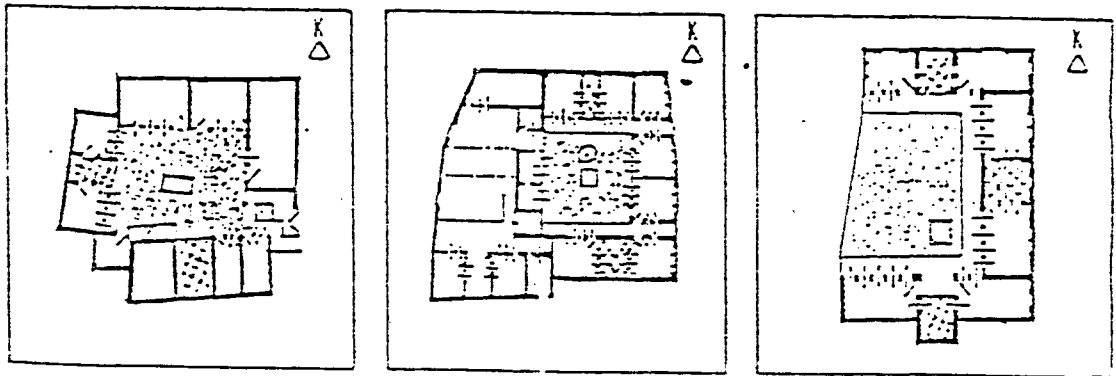
Bu odaya selamlık taşılığından bir merdiven de çıkar. Selamlık kapısından zemini taş döşeli bir sofadan doğrudan doğruya ahşap bir merdivenle selamlık odasına çıkılır. Selamlık kısmının yanında bir katlı kitle halinde selamlık mutfağı ve diğer sokaktan ufak bir kapısı bulunan ahır vardır. Binanın üst katında harem yanındaki harem odasının üstündeki oda, köşedeki oda, harem odasının üstündeki odalar sokağa çıkma olarak yapılmıştır. Bu katın planı alt katnkinden daha geniştir.

5.3.7. Geleneksel Avlulu Urfa evlerinde "Harem-Selamlık"

İşlevsel özellikleri açısından Urfa evini ele aldığımızda iklim ve topoğrafya şartlarının yanısıra Urfa halkının sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik yapısının büyük ölçüde eve yansıdığını görürüz. İslam dininin gerektirdiği mahremiyete dayanan yaşam biçim yapıların dışı, sokağa kapalı oluşmasına neden olmuştur. Evin ayırtecdici özelliklerinden biri haremlik ve selamlık mekanlarının ayrı oluşu ve ailenin sosyal ve ekonomik düzeyine göre bu ayırımın iki ayrı yapı bütünü oluşturacak çözümlere vardırılmasıdır.

Her biri dışı kapalı bir ekonomik merkez olan bu evlerde tüm mekanlar kadının yıl boyunca yaptığı işlere cevap verecek nitelikte ve konumda yer alırlar.

Genellikle iki kattan oluşan evlerde zemin kat bir iç avlu etrafında sıralanan günlük oturma ve servis mekanlarını içerir. Mutfak (tandırılık), ahır (develik), hamam, tuvalet ve yiyecek depoları bu katta yer alır. Üst katta ise günlük işlerden arta kalan zamanlarda oturma, misafir kabul, yatma gibi eylemleri içeren baş oda (köşk oda) ve diğer odalar yer alır. Bütün bu üst kat mekanları iç avluya merdiven ile bağılı "gezenek" adı verilen bir açık terasa açılır (114).

İSTANBUL KÖŞK

İSTANBUL KÖŞK İY

5.3.8. Geleneksel Avlulu Bursa Evlerinde "Harem-Selamlık"

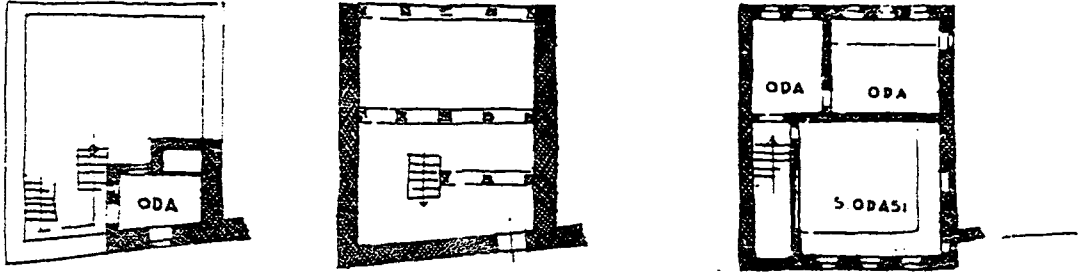
Geleneksel Bursa Evlerinin planlarında harem ve selamlık olarak iki ayrı kısmın oluştuğunu görüyoruz. Büyük evlerde ve konaklarda harem ve selamlık kısımları genellikle birbirinden ayrı iki bina halinde yapılarak mabeyn denilen üstü örtülü bir geçitle bu iki kısım birbirine bağlanırdı.

Haremde, kadınlar erkeklere görünmeden kendi aralarında yaşarlardı.

Selamlık, evin efendisinin misafirlerini kabul ettiği kısımdı.

Küçük evlerde bu kısımlar aynı bina dahilinde bu ihtiyacı karşılayabilecek şekilde ayrı kısımlar halinde kullanılıyordu. Genellikle harem ve selamlığın ayrı antreleri, ayrı merdivenleri, ayrı taşlıkları olurdu. Bunlar birbirine bitişik iki ev gibi idi.

Türkler evin iç hayatının dışarıdan görünmemesine çok büyük bir özen gösterdiklerinden genellikle zemin katlarında dışa karşı pencere açmamışlardır. Üst katlarda çok pencere açılarak bol ışık sağlanır. Bu katlarda hayatını evde geçiren kadınlara dışarıyı görebilmek ve ferah bir hayat geçirebilmek imkanı verilmiştir.

Şekil 5-43 Bursa ev plan tiplerinde Harem - Selamlık

BÖLÜM 6

SONUÇLAR

Bu çalışmada önce pek çok yerleşimde yaygın olarak gördüğümüz Geleneksel Avlulu Evler incelenmiştir.

Geçmişten günümüze kadar insanoğlu yaşadığı toplumun kültür ve geleneklerini, yaşadığı coğrafya parçasının iklim özellikleriyle birleştirerek biçimlendirmiş ve çeşitli ev tipleri ortaya çıkarmıştır.

Bu çalışmada Geleneksel Avlulu ev tipleri de alınmış ve tasarımı etkileyen parametreler incelenip Geleneksel Avlulu Türk ve Arap Evleri oluşumunda Avlulu Ev plan tipini etkileyen sosyo-kültürel ve fiziksel faktörlerin plan tipinin oluşumunda tek başına değil, birarada ele alınması gereği ortaya çıkmıştır.

Geleneksel Avlulu Türk ve Arap evinin ortak kullanım alanlarının karşılaştırılması yapılmadan önce plan tiplerinin karşılaştırılması yapılarak ortak alanların tesbiti yapılmıştır.

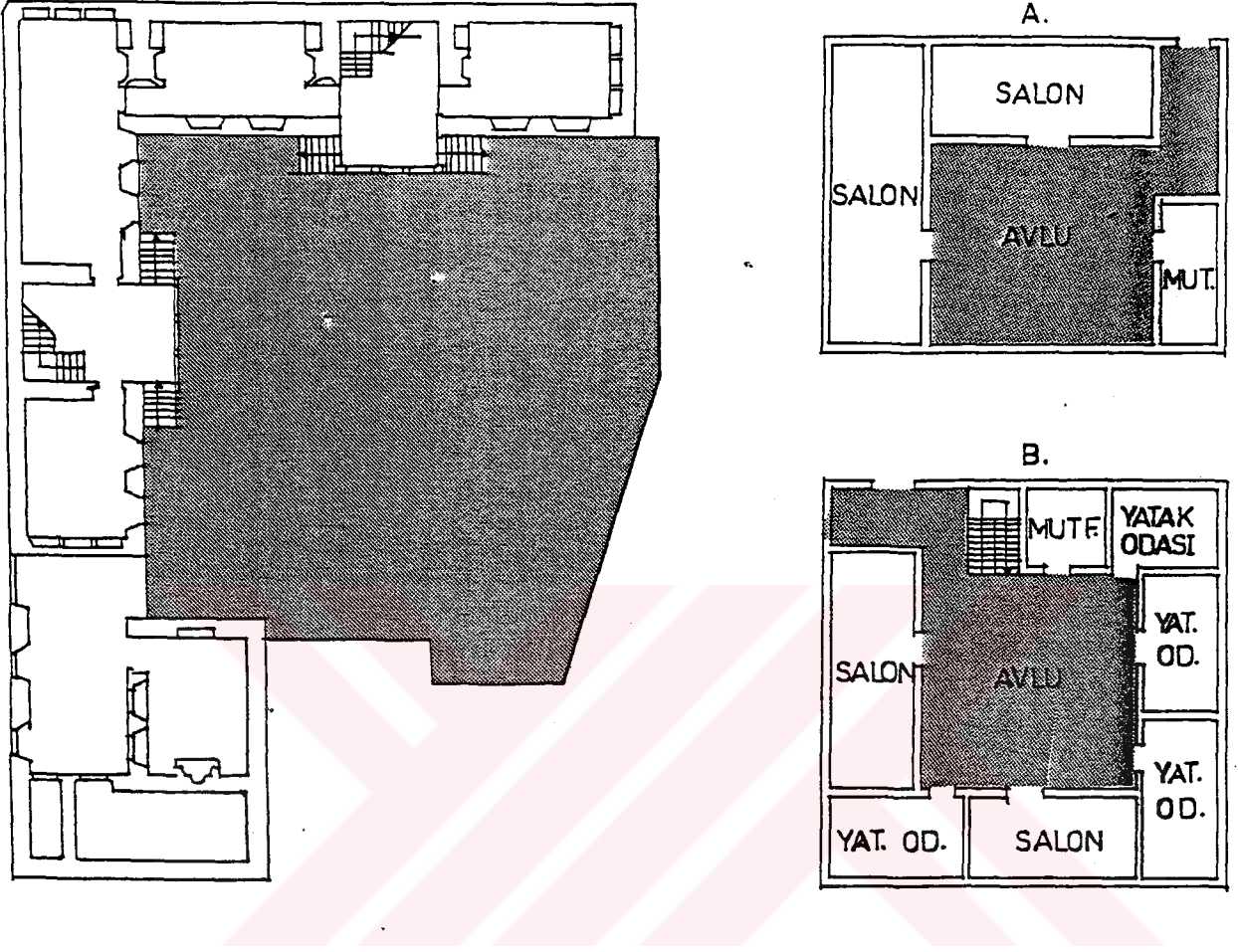
İki kültürde ortak kullanım alanları olarak, Sofa, Avlu ve Harem - Selamlık mekanlarını görmekteyiz.

Geleneksel Avlulu Türk ve Arap Evinde Sofa karşılaştırılmıştır.

Sofa ev içindeki dolaşımı sağlamakla birlikte, bir "toplanma" alanıdır. Evin kuruluş düzeni içinde sofanın en önemli öge olduğu görülür. Odalar arası bir ortak alan olan bu bölüm Avlulu Ev'lerin biçimlenmesinde çok etkili olmuştur.

Sofasız plan tipi

Avlulu ev planlarının en ilkeli olan bu tipte odalar, yan yana dizilerek plan şeması oluşturmuştur. Odaların önündeki bağlantı bir kaldırım, tratvar veya avlu ile sağlanmıştır. Sofasız Plan tipi Geleneksel Avlulu Türk ve Arap evinin en yalın oluşumudur.

Türk plan tipi

A: Mısır B: Suudi Arabistan

Şekil 6-1: Sofasız ev plan tipleri

Dış safalı plan tipi Geneksel Avlulu Türk ve Arap Evini de Odalarası ilişkilerin, yapı altında "üst örtülü" bir orta alan yardımı ile düzenlendiği görülmemiştir.

İç sofalı plan tipinde odalararası ilişkilerin bütünüyle ev içinde çözüldüğü görülmektedir.

Geleneksel Avlulu Türk ve Arap Evinde Ortak Kullanım Alanlarındaki ikinci karşılaştırma "Avlu" ile yapılmıştır.

Mimari açıdan avlulu ev grupları bina alanını, binanın üzerinde bulunduğu toprak parçasını tarif eder ve avlular çok amaçlı aktiviteler için mekanın uygun ve yaratıcı

kullanımına izin verir. Kompakt formları yolları daraltır ve böylece trafik minimuma indirilir. Avlulu evle evin, aynı zamanda, dışla ilişkisini dengeleyerek konforlu yaşama çevrelerini yaratır.

Avlu ailenin mahremiyetin korur, özellikle kadının mahremiyeti İslam ülkelerinde dini açıdan bilhassa istenen bir unsurdur. Erkek ve kadın alanlarını birbirinden ayıran İslam toplumunun sosyal strüktürü ev formuna tamamiyle yansımıştır. Erkek ve kadın için avlular ayrıdır. Kadınların avlusuna sokaktan girilmemezken, erkeklerinkine rahatlıkla girebilir. Ve kadınların avlusu genelde erkeğinkinin arkasındadır. İslam evinin gelişimi içten dışa doğrudur. İslam kültüründe gözlerden gizlenmiş olma, sessiz ve özel olma kavramı dominant kavramdır. Avlu açık yapısı içinde kadını, sosyal aktivitelerini engellemeden yoldan izole eder.

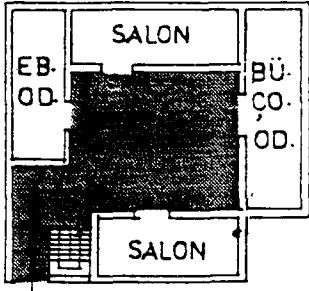
Ailenin yaşadığı esas alanlar iç avlular ve evin en özel bölgeleridir. Arap ülkelerinde yerleşim içindeki avlu özel bir yer olarak kavranır. Arap evinde geleneksel olarak kullanılan korunmayı sağlayan, güven hissi veren elemanlardır. Mekanlar arası bu ayrım yabancılar için bir yaya alanı ve bu üniteye oturanlar için özel avlu veya bahçe şeklinde oluşmaktadır.

1- İç Anadolu'da (örn. Konya) ortak kullanım mekanı zemini taşla döşeli iç bahçedir. Odalar ve servis kısımları bu iç bahçenin çevresinde düzenlenmiştir. Plan genel şekli Hitit hilanisiyle benzerdir.

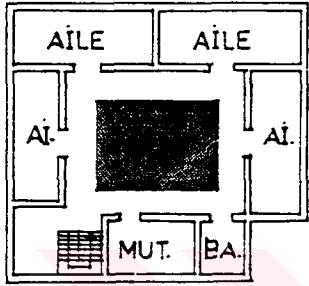
2- Güneydoğu Anadolu'da (örn.. Diyarbakır) iklimin sıcak ve kuru geçmesinden dolayı üzeri açık avlu evin merkezini oluşturur. Çevresi taş duvarlarla ve evin odalarıyla sınırlıdır. Taş duvarlar kışın soğuktan ve rutubetinden yazın sıcağından evi korur. Rüzgarın sürüklediği tozlara karşı bir önlemdir. Bu avlular, ev işlerinin merkezini çocukların oyun yerini ve misafir kabul mahalini meydana getirir. (Aynı megaron ve hilani ev tipi gibi.)

3 - Doğu Anadolu'da (örn. Erzurum) Avlu iklim koşullarından dolayı kapalı avludur ve sadece geçiş içindir. Zemin katta yaşanır. Günlük hayat tandir evi denilen ve evin en büyük mekanı olan alanda geçer.

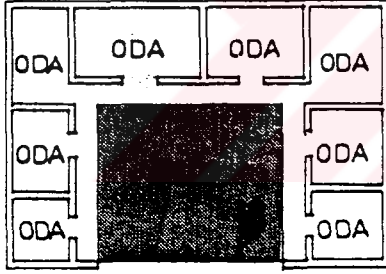
4 - Akdeniz bölgesinde (örn. Alanya, Antalya) iç bahçe cephelerinde büyük hol gibi balkonlar (hayat) evi bahçe ile bütünleştirir. Günlük hayatın merkezi bu mekandır. Bu mekan ön avlunun değişikliğe uğramış biçimidir.

2 KATLI EV

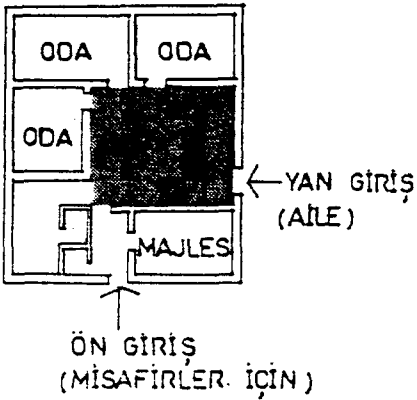

Tunus

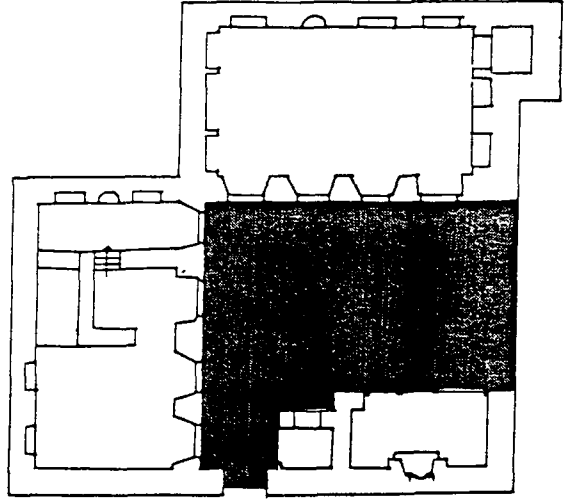

ZEMİN KAT PLANI

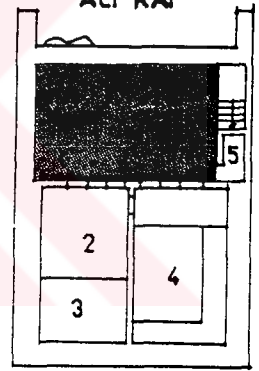
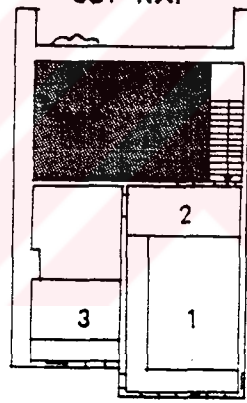
Fas (Morocco)

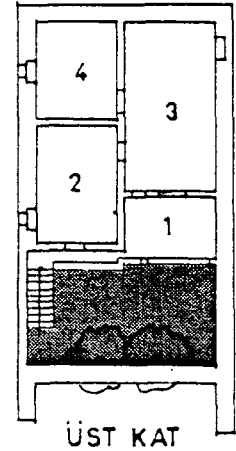
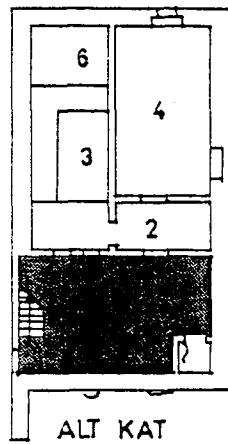
Birleşik Arap Emirlikleri

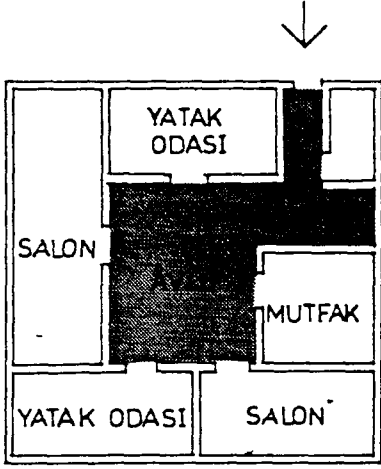
Urfa

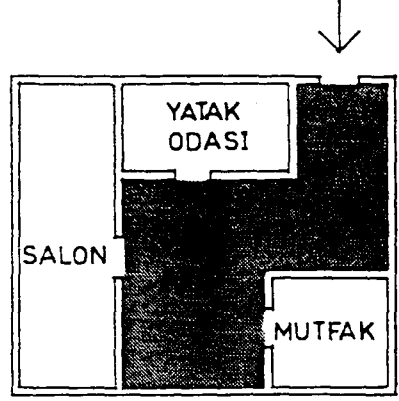
Bursa

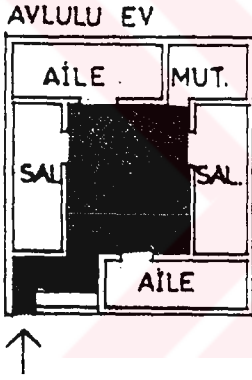
Bursa

Mısır

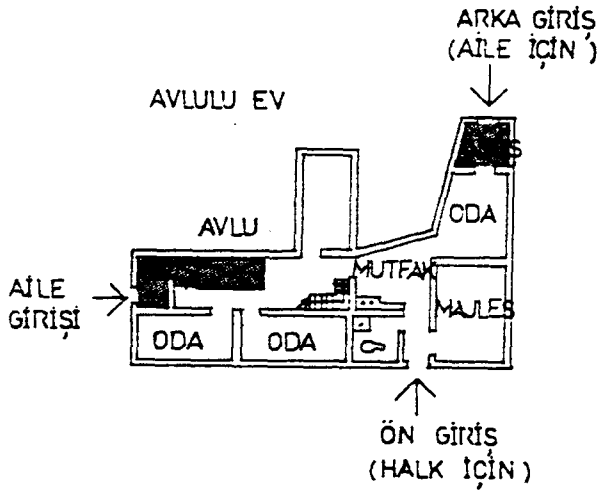
Diyarbakır

Fas (Morocco)

Konya

Saudi Arabistan

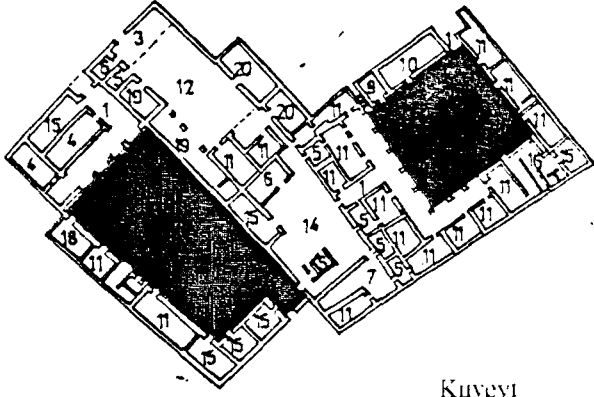
Geleneksel Avlulu Türk ve Arap Evlerinde Ortak Kullanım Alanında Üçüncü Karşılaştırma Harem - Selamlık arasında yapılmıştır.

Yapılan çalışmada plan tiplerinde önem verilen, aile yaşamının dışından görülmesidir, antik evlerden Geleneksel Türk ve Arap Evine kadar aynı kaygı duyulmuş ve evler bir iç avluya dönük olarak yapılmıştır. Ancak benzer görünen kaygının Geleneksel Avlulu Türk ve Arap Evinde dini bir motifi de vardır. Herşeye rağmen Geleneksel Avlulu Türk Evinde "dünyevi" zevklerden vazgeçilmeyip, daima manzara veya sokağa dönük yapılmıştır. Pencereilerin üzerine örtüler kafeslerle de sokaktan gecen yabancı gözlemcilerden korunulmuştur.

Gösterdiğimiz örneklerde Selamlık ayırım yapılan evlerin hiç birinde bu kısım diğerinden plan itibarıyla daha büyük olmamıştır. İki kısım ya aynı büyüklüktedir, ya da Selamlık sadece evin küçük bir kısmını işgal etmiştir.

Genel bir kanıya dayanan, kadınların Geleneksel Avlulu Türk ve Arap Evinde kötü şartlarda hapsedikleri iddiası, ev düzenlerini incelediğimizde inandırıcılığını kaybetmektedir. Kadınların geniş hareket sahaları olmuştur. Banlar, ayrı bir Selamlık olduğu takdirde, mutfak, hamam gibi bölümleri de içine aldığından, daha çeşitli bir yapıya sahip olmuşlardır.

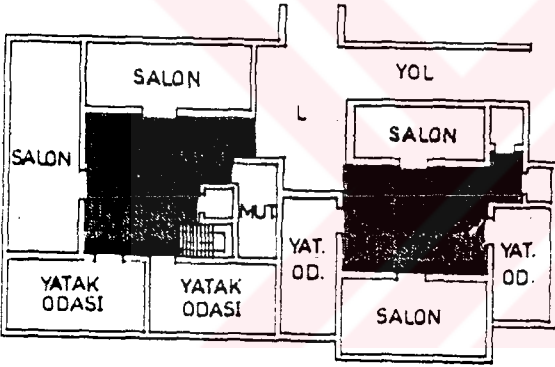
Evin kadını Geleneksel Avlulu Türk ve Arap Evinde; dışarıdan soyutlanmış olsun, ev içinde kurduğu düzen ile, Evin beyne arkadaşlarıyla oturabilmesi için Selamlık adı altında bir oda tahsis etmiştir.

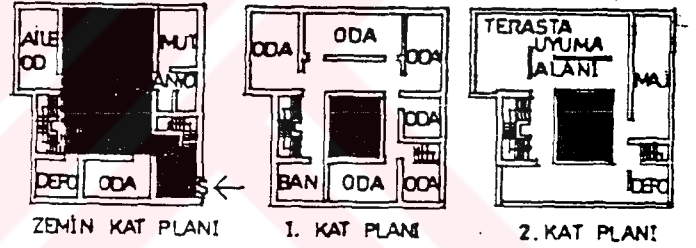
Kuveyt

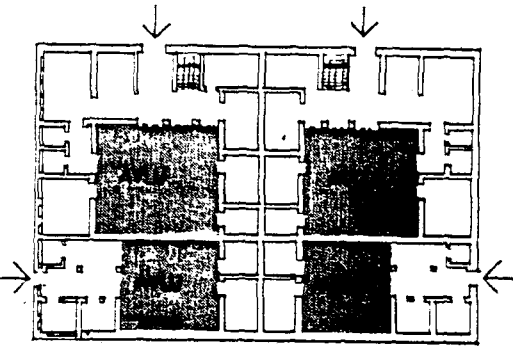
Konya

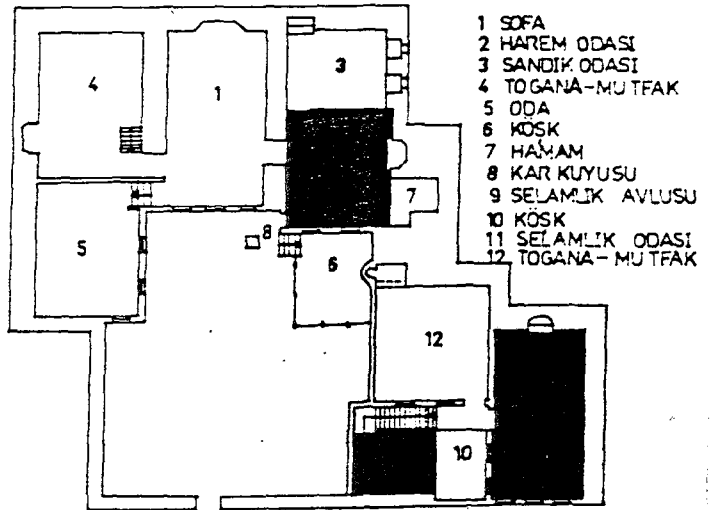
Mısır

Urfa

Suudi Arabistan

Diyarbakır

- 1 SOFA
- 2 HAREM ODASI
- 3 SANDIK ODASI
- 4 TOGANA-MUTFAK
- 5 ODA
- 6 KÖSK
- 7 HAŞMAN
- 8 KAR KUYUSU
- 9 SELAMLIK AVLUSU
- 10 KÖSK
- 11 SELAMLIK ODASI
- 12 TOGANA-MUTFAK

KAYNAKLAR

- Acar, E., Adam.M., "Kentsel Konut Dokusunun Durumu ve Etmenleri", Mimarlık 76/1 s. 23.24
- Ağat, N. (1978), "Konutta Açık Mekan Gereksinmesi", İstanbul.
- Akın, Ö., (1990), "Necessary Conditions for Design Expertise and Creativity", Design Studies, Vol. 11, No. 2, s.107-292.
- Akkoyunlu, Z. (1989), "Geleneksel Urfa Evlerinin Mimari Özellikleri" Kültür Bakanlığı Yayını, Ankara.
- Aksoylu, Y., (1987), "Courtyard House Form: Response to the Traditional and Modern Needs of Man", The Journal of Architectural and Planning Research, CVol., s. 228-239
- Al-Bahar, H., (1987), "Traditional Kuwait Houses", Mimar Houses, Concept Media Pte Ltd., Singapore, s.131-138.
- Al-Bahar, H., (1987), "Al Sulaiman Palace, Jeddah", Mimar Houses, Concept Media Pte Ltd., Singapore, s. 140-49.
- Alsaç, Üstün. (1976), "Türkiye'deki Mimarlık Düşüncesinin Cumhuriyet Dönemindeki Evrimi". İ.T.Ü.
- Amanat al-ASSIMA, (1984), "Conservation of Traditional Houses", Iraq National library Registration No. 1339 Baghdad.
- Anon. A, (1974), "Konut İhtiyaç Tahmini, Konut Talebi ve Konut Pazar Analizi, Metotlar ve Sayısal Kaynaklar", İmar ve İskan Bakanlığı Genel Müdürlüğü, Ankara, sayı. 1. s. 3.
- Arcan, E., Evcı, F., (1987), "Mimari Tasarıma Yaklaşım I" Bina Bilgisi Çalışmaları, Yıldız Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, İstanbul, s.2.
- Atasoy, Ayla (1973) "Değişen ihtiyaçlar Karşısında Konut Tasarımının Mevcut Konutların Değerlendirilebilmesi Yolu ile Geliştirilmesi" Konulu Dr. Tezi. İ.T.Ü. Mimarlık Fakültesi. İ.T.Ü. Mimarlık Fakültesi Baskı Atölyesi, s. 13-39.
- Baker, D., (1986), "The Traditional House and New Middle Class Housing in Morocco", Ekistics 318-319, s. 149-156.

- Costa, F.J., Moustapha, A., (1983), "Suggested Element of a Building Code for İslamic Communities," Ekistics 298, s.24-29.
- Çakıroğlu, N, (1952), "Kayseri Evleri", İstanbul Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi 20 Kasım 1951 Tarihli Doçentlik Çalışması, Pulhan Matbaası, İstanbul. s. 21-32.
- Egli ve Bahtiyar, A, (1950), "Türk Evleri" T.T.O.K. Belleteni s. 100, s. 15.
- Erdim, M., (1980), "Anadolu'da Geleneksel Konut Birimi, Doktora tezi", Cilt 1-2., İzmir.
- Ertürk, D.Z., (1977), "Kullanıcı Konforu Açısından Boyutsal Gereksinmelerin Saptanması İçin Bir Yöntem", İ.T.Ü., s.116.
- Eldem, S.H. (1968), "Türk Evi Plan Tipleri", Cilt 1-2-3-4, İ.T.Ü.
- Erginbaş, D. (1961), "İnsan ve Ev", İ.T.Ü.
- Eruzun, C., "Kültürel Süreklilik İçinde Türk Evi" Mimarlık 89/4 s. 68.
- Erginbaş, D. (1953), "Diyarbakır Evleri" Puhan - Matbaası 1953 İstanbul.
- Esin, E. (1978), "İslamiyetten Önceki Türk Kültür Tarihi ve İslam'a Giriş ", Türk Kültürü El Kitabı II. Cilt: I/b'den ayrı basım, İstanbul.
- Evren, M. (1959), "Türk Evinde Çıkma", Fakülteler Matbaası, İstanbul.
- _____, (1959), "Türk Evinde Çıkma". İ.T.Ü. Mimarlık Fakültesi 20 Kasım 1951 Tarihli Doçentlik Çalışması. Fakülteler Matbaası, İstanbul 1959, s.16-21.
- Guinchat, P., Perlin, A.(1972) "Marsons a Patio", Paris.
- Günay, R, (1981), "Geleneksel Safranbolu Evleri ve Oluşumu", Ankara.
- Hakım, B.S., (1986), "Arabic-İslamic Building and Planning Principles", KPI limited London.
- İmamoğlu V., (1992) "Kayseri Evleri", Laga Basım. Ankara.
- Karpuz, H. (1984), "Türk İslam Mesken Mimarisinde Erzurum Evleri", Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları. Sanat Eserleri Dizisi, 5 Başbakanlık Basımevi Ankara, s. 9-14.
- Kriken, J.L, (1983), "Town Planning and Cultural and Climatic Responsiveness in the Middle East", Design for Arid Regions, Glonay, Gideon,s., New York:Van Nostrand Reinhold Company Inc., s. 97-120.
- Kafesçioğlu, R. (1949), "Orta Anadoluda Köy Evlerinin Yapısı". 3.1.1947 tarihli yeterlik çalışması. İ.T.Ü Mimarlık Fakültesi. İstanbul Matbacılık T.A.Ş. 1949.

- Korf, R.E., (1977). "A Shape Independent Theory of Space Allocation", Environment and Planning B, Vol. 4., s. 37-50.
- Kuban. D, (1966), "Türkiye'de Malzeme Koşullarına Bağlı Geleneksel Konut Mimarisi Üzerinde bazı Gözlemler", mimarlık sayı 4/36, s. 15-20.
- _____, (1975), "Sanat Tarihimizin Sorunları", Çağdaş Yayınları, İstanbul s. 203.
- Küçükerman, Ö.: (1991), "Kendi Mekanının Arayışı İçinde Türk Evi" temel matbaa-İstanbul.
- Küçükerman, Ö.,(1973), "Anadolu'daki Geleneksel Türk Evinde Mekan Organizasyonu Açısından Odalar", Apa Ofset Basımevi, İstanbul. s.22-25.
- Meyer-Bohe Walter (1963), "Ebenerdig Wohnen", Stuttgart.
- Ögel, S., (1988), "Geleneksel Türk Evine Bir Kaynak Olarak Topkapı Sarayı", Topkapı Sarayı müzesi Yıllık 3, İstanbul, s.126-147.
- Sözen, M., (1971), "Diyarbakır'da Türk Mimarisi", Diyarbakır'ı Tanıtma ve Turizm Derneği yayını 21, İstanbul.
- Şener, H., (1977), "Geleneksel Konutların Onarım Yenileme Çalışmalarına İhtiyaçsal Değerlendirme Yolu ile Bir Yaklaşım", İ.T.Ü yayını, İstanbul. s. 128.
- Talib, K.,(1983), "Changing Patterns of Housing-Saudi Arabia", Housing science, Vol, 7, no. 1, s. 49-64.
- _____, (1982), "Squatter Resettlement in Saudi Arabia", Housing Science, Vol. 6, No. 4, s.343-359.
- Usman, M., (1958), "Antik Devir Küçük Asya Evleri". Doçentlik Tezi, İ.T.Ü. mimarlık Fakültesi / Güven Basımevi, İstanbul .
- Ünlü. A., (1987) "Benzer Apartman Konutları" Toplu Konutlarda Mekan Standartları Paneli, Tübitak Yae ; İstanbul Nisan , s. 49.53.
- Rainer Roland. (1979), "Les exterieurs Vivants", Zurich.
- Rapaport, A., (1977), "Human Aspects of Urban Form". New York:pergamon Press.
- _____, (1969) "House Form and Culture" Englewood Cliffs, Prentice - Hall Inc.

BİBLİYOGRAFYA

- 1 - Al - Bahar, H., (1987) S "Al Sulaiman Palace, Jeddah" Mimar Houses, Concept Media Pte Ltd. Singapore, s. 149 - 49
- 2 - Amat Al- ASSIMA, (1984) Conservation of Traditional Houses, Iraqi National Library Registration No. 1339 Baghdad,
- 3 - Guinchat, P. Perlin, A. Marsons a pation, Paris 1972
- 4 - Costa, F.J., Moustapha., A., (1983). "Suggested Element of a Building Code for Islamic Communities," Ekistics 298, s. 24 - 29 5 - EMEL TEYMUR NECDET TEYMUR. "Konut sorunun kavranması Sorunu" Mimarlık Dergisi, 1978 / 3.
- 6 - Haluk Somer- Cem Umur. "Uyabilirlik - Esneklik - Değişebilirlik Kavramları" Makele, İ.T.Ü. Mimarlık Fakültesi. Yapım ve Yapı Sistemleri Kürsüsü, 1978,
- 7 - Anon, A. Konut İhtiyaç Tahmini, Konut Talebi ve Konut Pazar Analizi, Metodlar ve Sayısal kaynaklar, İmar ve İskan Bakanlığı Genel Müdürlüğü, Ankara, 1974, sayı, 1, s.3.
- 8 - Ünlü A., "Benzer Apartman Konutları" Toplu konutlarda Mekan Standartları Paneli, TÜBİTAK YAE, İstanbul 987, s 49- 53,
- 9 - ACAR, E., ADAM. M. "Kentsel Konut Dokusunun Durumu ve Etmenleri" Mimarlık 76 /1 23-24.
- 10 - Rapoport, 1977, a.g.e.
- 11 - Rapoport, 1969, a.g.e.
- 12 - Aksoylu, 1987, a.g.e.
- 13 - Aksoylu, 1987, a.g.e.
- 14 - Aksoylu, 1987, a.g.e.
- 15 - Eruzun, C., "Kültürel Süreklilik İçinde Türk Evi" Mimarlık 89/4 s. 68.
- 16 - Usman, M. a.g.e.
- 17 - Usman, M. a.g.e.
- 18 - Usman, M. a.g.e..
- 19 - Kostof, 1985, a.g.e..
- 20 - Kostof, 1985, a.g.e..
- 21 - Rapoport, 1977, a.g.e..
- 22 - Rapoport, 1977, a.g.e..
- 23 - Rapoport, 1977 , a.g.e.

- 24 - Rapoport 1969, a.g.e.
- 25 - Rapoport 1969, a.g.e.
- 26 - Rapoport 1969, a.g.e.
- 27 - Aksoylu, 1987, a.g.e.
- 28 - Rapoport 1969, a.g.e.
- 29 - Rapoport 1969, a.g.e.
- 30 - Costa, F.J. Moustapha, A. (1983) "Suggested Elements of a Building Code for Islamic Communities," Ekistics 298. zb 24-29
- 31 - Costa F.J. 1983, a.g.e.
- 32 - Aksoylu Y. 1987, a.g.e.
- 33 - Korf, R. E., 1977, a.g.e.
- 34 - Rapoport, 1969, a.g.e.
- 35 - Akın., Ö., 1990, a.g.e.
- 36 - Rapoport 1969, a.g.e.
- 37 - Kriken, 1983, a.g.e.
- 38 - Kriken, 1983, a.g.e.
- 39 - Kriken, 1983, a.g.e.
- 40 - Kriken, 1983, a.g.e.
- 41 - Kriken, 1983, a.g.e.
- 42 - Kriken, 1983, a.g.e.
- 43 - Kriken, 1983, a.g.e.
- 44 - Kriken, 1983, a.g.e.
- 45 - Kriken, 1983, a.g.e.
- 46 - Kriken, 1983, a.g.e.
- 47 - Kriken, 1983, a.g.e.
- 48 - Şener, H., Geleneksel Konutların Onarım Yenileme Çalışmalarına İhtiyaçsaal Değerlendirme Yolu ile Bir Yaklaşım. İ.T.Ü. Yayın. İstanbul 1977. s. 128.
- 49 - Ertürk D, Z., Kullanıcı Konforu Açısından Boyutsal Gereksinmelerin Saptanması için ubir Yöntem, İ.T.Ü., 1977, S. 116
- 50 - Kuban D., Sanat Tarihimizin Sorunları, Çağdaş Yayınları, İstanbul 1975. s.203.
- 51 - Kuban D., Türkiye'de Malzeme koşullarına Bağlı Geleneksel Konut Mimarisi Üzerinde Bazı Gözlemler, Mimarlık, sayı 4/36 ,1966 s. 15 - 20
- 52 - Kuban D., 1975

- 53 - Egli ve Bahtiyar, A. "Türk Evleri" T.T.O.K. Belleni sayı 100, 1950 İstanbul, s. 15.
- 54 - Egli, ve Bahtiyar, A., a.g.e.
- 55 - Küçükerman, Ö. Türk Evi
- 56 - Küçükerman Ö. Türk Evi.
- 57 - Küçükerman, Ö., Anadolu'daki Geleneksel Türk Evinde Mekan Organizasyonu Açısından Odalar, Apa Opset Basımevi, İstanbul, 1973, s.22, 25.
- 58 - Küçükerman, Ö. , 1973 , a.g.e.
- 59 - Küçükerman Ö. , Türk Evi
- 60 - Küçükerman Ö. , Türk Evi
- 61 - İmamoğlu V., a.g.e.
- 62 - İmamoğlu V. a.g.e.
- 63 - Necibe Çakıroğlu, a.g.e.
- 64 - Necibe Çakıroğlu, a.g.e.
- 65 - Necibe Çakıroğlu, a.g.e.
- 66 - Necibe Çakıroğlu, a.g.e.
- 67 - Erginbaş D., a.g.e.
- 68 - Erginbaş D., a.g.e.
- 69 - Eldem S.H. 1969, a.g.e.
- 70 - Eldem S.H. 1969, a.g.e.
- 71 - Küçükerman 1991, a.g.e.
- 72 - Küçükerman 1991, a.g.e.
- 73 - Küçükerman 1991, a.g.e.
- 74 - Eruzun C. 1989, a.g.e.
- 75 - Eruzun C. 1989, a.g.e.
- 76 - Eruzun C. 1989, a.g.e.
- 77 - Küçükerman 1991, a.g.e.
- 78 - Küçükerman 1991, a.g.e.
- 79 - Aksoylu, Y. 1987, a.g.e.
- 80 - Baker, D. 1986, a.g.e.
- 81 - Al - Bahar, H. 1987, a.g.e.
- 82 - Erdim M. 1980, a.g.e.
- 83 - Erdim M. 1980, a.g.e.

- 84 - Erginbaş. D. 1953, a.g.e.
- 85 - Erginbaş. D. 1953, a.g.e.
- 86 - Erginbaş. D. 1953, a.g.e.
- 87 - İmamoğlu V. 1992, a.g.e.
- 88 - Çakıroğlu, N. 1952, a.g.e.
- 89 - Çakıroğlu N. 1953, a.g.e.
- 90 - Çakıroğlu N. 1953, a.g.e.
- 91 - Çakıroğlu N. 1952, a.g.e.
- 92 - Berk. C. 1950, a.g.e.
- 93 - Berk. C. 1950, a.g.e.
- 94 - Berk. C. 1950, a.g.e
- 95 - Berk. C. 1950, a.g.e.
- 96 - Berk. C. 1950, a.g.e.
- 97 - Alper, M. 1987, a.g.e.
- 98 - Alper, M. 1987, a.g.e.
- 99 - Alper, M. 1987, a.g.e.
- 100 - Alper, M. (1987, a.g.e.
- 101 - Talib K. 1983, a.g.e.
- 102 - Talib K. 1983, a.g.e.
- 103 - Talib K.1983, a.g.e.
- 104 - Talib. 1983, a.g.e.
- 105 - Baker D. 1986, a.g.e.
- 106 - Baker D. 1986, a.g.e.
- 107 - Baker D. 1986, a.g.e.
- 108 - Baker D. 1986, a.g.e.
- 109 - Baker D. 1986, a.g.e.
- 110 - Baker D. 1986, a.g.e.
- 111 - Talib K.1983, a.g.e
- 112 - Erginbaş D. 19 53, a.g.e.
- 113 - Çakıroğlu N. 1952, a.g.e.
- 114 - Alper. M. 1987, a.g.e.
- 115 - Alper. M. 1987, a.g.e.
- 116 - Galea, 1983, a.g.e.

ÖZGEÇMİŞ

Hakan BAHADIR

1968 yılında Samsun'da doğdu. 1985 yılında Samsun Ondokuzmayıs Lisesinden mezun oldu. Aynı yıl İ.T.Ü. Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümünde başladığı yüksek öğrenimini 1989 yılı yaz döneminde tamamladı.

1988 yılında Sedat GÜREL Vakfı Dalyanköy Müze yarışmasında Eda BERK ile Teşvik ödülü kazandı.

1989 yılında O.D.T.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı, Mimari tasarım programında Yüksek Lisans hakkı kazandı; 1992 yılında Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı, Mimari Tasarım Programına yatay geçiş yaptı.

1992-1993 yıllarında Suudi Arabistan'da AL-SAIF İnşaat şirketinde çalıştı.

1993 yılında Dr. Mimar Demokan ÖZGEN ile Bahreyn Milli Muhafız Alayı proje yarışmasını kazandı.

1994 yılında Türkmenistan Aşgabat'ta Başkent firmasının isteği üzere hazırlanan Türkmen-Türk Üniversitesi Mimari Projesini tasarladı.

Halen Yüksek Lisans programına devam etmektedir.